59.62(6)
Berg

FOR THE PEOPLE
FOR EDVCATION
FOR SCIENCE

LIBRARY
OF
THE AMERICAN MUSEUM
OF
NATURAL HISTORY

Bengt Berg

*

MED TRANORNA TILL AFRIKA

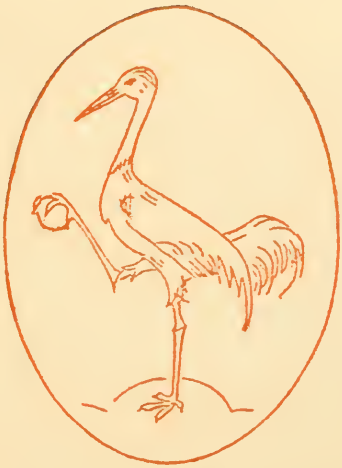

Stockholm

P. A. Norstedt & Söners Förlag

BENGT BERG

☆

MED TRANORNA TILL AFRIKA

To President H. F. Osborn.

From the Author

Bengt Berg

BENGT BERG

MED TRANORNA TILL AFRIKA

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

AV DETTA ARBETE UTGIVES SAMTIDIGT EN
NUMRERAD BIBLIOFILUPPLAGA I 80 EXEMPLAR.

COPYRIGHT BY BENGT BERG. STOCKHOLM 1922
ALLT SLAGS ÅTERGIVANDE AV BILDERNA I
DETTA ARBETE FÖRBJUDES.

06168

S t o c k h o l m
Kungl. Hofboktr. Iduns Tryckeri-A.-B.
1 9 2 2

Har du känt denna lust att bryta upp och följa med, när fågelskaran drar förbi om hösten, att lyfta från den trånga biten jord mellan åkrar och hus, där trötta människor ha trampat sina vägar, och följa den stiglösa leden över hav och länder mot den synrand där solen vandrar? Har du känt detta envisa betryck av fångenskap inom de evigt enformiga granskogarnas spetsgårdar, i dalarnas trång mellan fjällen eller på kusten vid ett hav, vars andra strand du aldrig såg? Har du närt denna svidande längtan efter ljus och sol och liv, som vaknar, när höstdagen skymmer och den sista blomman frusit? Ty vi ha det därinne allesamman — vi barn av de kalla länderna — vi alla varelser som släktled efter släktled trängde fram över den jord, där isen vek tillbaka långt före tider som sägen känner. Vi glömma det när solen skrider mot vår vändkrets, men det glöder i våra hjärtans lönliga vrår, bland så många namnlösa känslor, en gnista av samma längtans brand, som driver flyttfågeln fram över världsdelar. Och vi

ha alla något minne från en stund i vår barndom, när det första gången ryckte i våra vingar.

En minns storken, när han kretsade med sina ungar över slätten, allt högre och högre, tills de försvunno i själva det blå, som bleve de upptagna till himmelen. En annan tänker på staren, som kom tillbaka och sjöng avsked vid sin holk en sista solig morgon mot hösten. En glömmer aldrig, hur svalorna kvittrade kring hemmets takås den dag de samlades till den långa resan. En kan höra ännu, var stund han vill, de vilda gässens kackel, där de färdades fram som Odins jakt en kväll under stormslitna skyar. Från min barndoms välsignade kust, där flyttfågelströmmen mot hösten rann förbi under månader från Lappland och Finland och Ryssland och från ishavslanden upp emot Sibirien längre än vår världsdel räcker och där det gavs dagar i gynnsam vind, när fågelhärarnas linjer gledo över himlarunden från arla morgon tills stjärnorna tändes och stundom hela nätter igenom, står minnet av tranornas tåg som inbegreppet av flyttfåglarnas lockelse för människohjärtat.

Deras färd gick alltid så oåtkomligt högt, jag tyckte i jämnhöjd med solen. Deras vingar hade en helt annan bredd än andra fåglars. För min inbillning voro de stora som människor och kunde fara över hela världen vart de ville. De stannade aldrig på kusten där och de flögo inte alls samma väg genom sundet som de oräkneliga vattenfåglarna. Tranorna kommo alltid sträckande inifrån landet, från skogarna, om från Lappland eller närmare visste ingen, och vi brukade varsna dem däruppe endast därför att de ropade, när de hunno ut över kusten. Det måste ha kommit över dem någon tvekan eller oro just då. Kanske var det ungarna som första gången sågo havet och bävade för att landet tog

Flyttfågelskaran.

slut under dem. Flockens linje förlorade sin form, några blevo efter, och på stela vingar gledo de stora fåglarna i kretsar om varandra, medan starka och spädare röster frågade och svarade från spejande sträckta halsar. Men det var bara en flyktig minut. Ledet däruppe slöts igen som på en befallning, och det levande pärlbandet gled bort under fästet eller doldes rentav i molnen, som den årstiden brukade dröja i vita flockar över havet kring Öland. Men långt sedan de försvunnit för mina ögon brukade jag stå som fastbunden

därnere och lyssna. Ty det var i deras rop det låg. Det var en röst av frihet och längtan, som inga ord nådde. Och den skar genom rymden och låste upp ett rum i mitt innersta, som jag själv inte hade någon nyckel till.

Att deras tåg däruppe var ett led i tranornas färd från allt Sveriges land till den stora samlingsplatsen på flyttfåglarnas ö fanns där ingen som berättade, och där gingo år, när deras regelbundna kommande och farande över himmelen för mig blott var en syn och en gåta. Det inträffade alltid kring den tiden, då jägarna i den lilla staden på kusten brukade bege sig över till Öland för att jaga rapphöns och brockfågel. Då hände det också en gång i det soliga september, att en pojkbyting fick följa med, och från den resan står mötet med tranhären på Ölands alvar som min levnads första underbara äventyr.

— — —

Han handlade med russin och socker och krut, den myndige småstadspatronen. Han hade bössor i rader på väggarna i sitt kontor. Han kunde svära och dundra som ett åskväder, men i hans krusiga skägg bodde också ett tordönsskratt, som kom hästar att skygga och den trumpnaste människa att le. Kring magen hade han på jakt ett bälte som rymde femtio skott och i bröstet ett hjärta av guld för pojkar. Han var även den avundade ägaren till en rödbrun hund, som hette Pang och vars främsta passioner det var att äta russin och jaga stadens kattor upp på taken. Det var på den jakten vi hade funnit varandra. Och det var som Pangs utkorade vän pojken fick lov att följa med och bära väskan, som det hette. Där vi sutto bakom patronens väldiga rygg i den skramlande Ölandskareten, var han för oss en gud, som rådde över jaktmarker utan ända och godsaker utan tal instuvade i vagnslådan.

Det levande bandet.

Det var många mil att köra. Dagen var het, slätten enformig. Vägen slingrade dammig och vit som en lång tråd längs en rad vita små kyrkor, av vilka det ständigt dök upp ännu en i söder, så snart vi nådde den närmaste. Varken Pang eller jag hade kunnat sova för jaktiver natten förut. Solen stack i ögonen från söder. Kareten gungade. Och så somnade vi båda. Vi drömde väl om jakt och knallar. Vi vaknade vid dundret av patronens röst.

Han hade stannat kareten.

»Si! Si!» ropade han. »Si på tranorna! Si på tusan så många de är!»

Och jag minns det som i dag. Vi hade hunnit långt ned på östra sidan av ön. Framför oss ledde vägen in bland en handfull små grå hus. Därutanför och runtomkring bredde sig den ödsliga öländska heden, begränsad blott i fjärran av Östersjöns smala band och delad av magra åkertegar i flockar mellan fallfärdiga låga stengärdsel. En ensam väderkvarn reste sig vid vägen mot byn som fyren över ett hav. Det syntes inte ett liv på all denna mark, förutom de hägrande gestalterna av några hästar, vilka tycktes simma i böljorna av solhettan borta på heden. Men över dem, som stigande ned ur skyn, kom tranhären.

De kommo från norr med samma riktning som vi. När jag spärrade upp ögonen, var den närmaste skaran inte längre ifrån oss än att färgerna kunde urskiljas. Helt visst voro de väldiga fåglarna ännu långt borta, när de för mig tycktes så nära, att man kunnat nå dem med en kastad sten. Vår närvaro måtte inte ha bekymrat dem mycket. De höllo sin kosa oförändrat. Efter dem kom ännu en flock samma väg. Och bakom och över dem igen följde nu linje efter linje, högre och högre, så långt jag minns att alvaren och

Tranhären.

himmelen räckte. De kommo seglande ned rätt emot oss och gledo förbi och bort över hedarna i falanger, som slötos och tänjdes, som sänkte och höjde sig, som till synes försvunno under synranden och stego och skönjdes igen likt sällsamma levande pärlband.

De voro väl blott hundratal, men för mina ögon var det ett skådespel, som vida överglänste sagans bilder av fågel Rocks flykt i Tusen och en natt eller persernas tåg över Hellesponten.

Men patronen slog klatsch med piskan och satte kareten i gång. Och när vi stannade mellan längorna på en kringbyggd gård och folk kom ut och välkomnade, drogo alltjämt nya linjer av den flygande hären fram över hustaken. De ropade gällt och det svarade utifrån markerna. Varifrån?

Det var samma förhäxande rop, som trängt ned ur skyn, när tranorna sträckte ut över kusten därhemma. Här fyllde det allt rum mellan himmel och jord. Människornas röster blevo så pladdrande löjliga, deras rörelser så otympliga under de susande vingslagen däruppe. I detta landet bodde två slags folk — människor och tranor. Människorna voro bundna vid sina magra tegar, som de hägnat, och vid byarnas små hus. Tranorna åter hade hela heden till hem och luften att färdas genom vart det lyste dem. Att de voro flera fanns för min inbillning ingen tvekan om. Överallt ifrån trängde deras rop in. Det lät ibland som vore de strax utanför husen bara. Stenarna i gården brände som glöder under skorna, där jag stod glömd bland dessa främmande människor. När patronens rygg försvann inom helgdagsrummets dörr, kröp en hund och en pojke oförmärkt under staketet mellan två husknutar.

Därute syntes inga tranor, utom den flock som just flugit över. Tegarnas stenmurar, som från karetens höjd förefallit så låga, stängde blicken åt alla håll. Tranflocken sänkte sig och försvann bortom dem. Men däråt den tog kosan hördes alltjämt detta egendomliga sorl.

Det måste vara tranorna. — De måste ha stannat här — därute på heden — bakom närmaste stenmur!

Den rödbruna hunden, som var van att söka rapphöns på tegarna, sköt just som en räv över muren. Därmed var gärdet uppgivet och kapplöpningen i gång. Ty bakom närmaste gärdsel fanns visst inga tranor och inte bortom nästa heller. Men Pang, som uppfattade att det var frågan om nå'nting, for före som ett torrt skinn.

Där hände så mycket då, som jag inte minns hälften utav. Där skenade vettskrämda får, där dök upp en tjur,

som bölade och sparkade jord och jagade oss utom syn- och hörhåll. Och där var en sekund, när Pang plötsligt stod som förstenad och jag kom rusande förbi honom och en svärm rapphöns surrade som bin kring våra öron, medan vi löpte vidare, tills stenmurarna på en gång togo slut och heden låg öppen och tranorna som vuxna ur jorden stodo framför oss i långa led som soldater. Jag tyckte, att de voro mycket större än jag själv. Och Pang såg dem strax och rusade i väg, medan tranorna gol och skreko och lyfte mot solen med vingar som stora mörka segel och flögo omkring den tokiga röda hunden. Och jag sprang som för livet för att få honom fast, uppfylld av en plötslig förskräckelsens tanke — att de kanske kunde döda honom.

Och solen sjönk och det skymde över heden, medan vi letade oss tillbaka på en omväg för tjurens skull, som ingen visste var han fanns i mörkret. Och jag snubblade på stenar och fastnade i törne och ramlade i diken. Och tårarna rann och hjärtat dunkade. Men Pang gick så troget bredvid. Och mitt i natten hittade jag hem, trasig och utan mössa, och fick ovett och somnade utan mat och drömde om tranor, som anföllo byn och kommo med ljus i sängen.

Och patronen stod på trappan i skjortan och dundrade och svor:

»Du är väl trangalen, pojksate? Och gör du om'et, får du stut!»

Sen den dagen flögo tranorna för mina ögon beständigt. — De reser till Afrika, svarade man mig. — De bor i Lappland.

— Afrika — reste de till Afrika? Detta egendomliga ord, som har lockat så många millioner, fyllde mitt torftiga vetandes fantasi med bilder, där tranorna slogo ned på pyramidernas tinnar eller stoltserade omkring bland niggrer och krokodiler vid Nilen. Moses i sin korg och prinsessan som var så dum och tog upp honom voro också med. Och jag läste allt som fanns därhemma om Afrika — Livingstone, Baker, Stanley, lejonjägaren Jules Gerard, Anderson — sjön Ngami och floden Okavango, vilka underbara gamla böcker — och du Chaillus storartade lögnhistorier om gorillans farlighet. Allt det där handlade mest om kinin, törst, överhängande livsfara och lyckligt ihjälskjutna djur och infödingar. Inte stod där nå'nting om tranor inte. Men de skulle ju också bo i Lappland. Så gick tiden och jag kom till Lappland och väntade att se tranor överallt.

Första sommaren syntes där inte en enda. Det var långt inne i högfjällen. Andra våren, när isen bröt på älven, såg jag ensamma par komma sträckande upp genom Kalixdalen. De färdades tyst och snabbt och försvunno inåt fjällen, som höjde sina vita huvor i fjärran. Folket påstod, att de bodde på de milslånga myrarna, där en människa inte kunde ta sig fram annat än om vintern. Alla hade sett dem flyga, men ingen där hade någonsin sett ett tranbo. Jag sökte kring gungflyet, där svartsnäppan höll till, och på myren under fjällen, där småspoven hade sitt rede. Men där fanns inga tranor. Det gick en tredje vår och jag hörde deras rop om nätterna — de voro alltid två — från det otillgängliga myrlandet kring Sjaunjaälven. Därute hade de sina ungar. Finnarna hade sett dem vid slåttern på hängdyn, där det varken bar eller brast. Så hände det en dag på fjärde året mot midsommar, att en lapp, som sökte vilsekomna renar på Sjaunjaape, kom till oss och berättade, att han hade hittat äggen av kuorga — fågeln som är stor som en människa — vid ett träsk, där sångsvanen bor vid sjön Avakajo.

Det var hast. Lappen berättade att den ena av ungarna redan fått hål på skalet och ville ut. Han lotsade oss dit om kvällen och natten över sjöar och mo och myrar, varest inte en renstig fanns och vi måste söka oss fram på känn, där marken gungade så lite som möjligt. Mellan glesa band av träskpinade och döende träd sträckte myrarna allt bredare flak bortåt fjällen, och för varje gungfly vi nådde ut till spejade vi efter tranorna. — Så måste de bo. Så måste deras rede ligga, hopsläpat av ris och mossa som ett bortrövat örnnäste långt ute på myrens havsyta, där de stora skarpsynta fåglarna redan på kilometers avstånd kunde varsna, om någon fara nalkades. Men inga tranor syntes till. Brokiga

brushanar slogos i kärren. Beckasinerna susade kring rymden. Jordugglans blåsande hördes överallt, utan att någon rätt kunde bestämma var det kom ifrån. Framför våra fötter lyfte små snäppor, inte större än sparvar. Där fanns så mycket att stanna för och se efter. En sällsynt blåhök flög upp framför oss gång på gång, som ville han visa oss vägen. Men lappen vaggade outtröttlig åstad, och på alla frågor svarade han oföränderligt att — »det är bara lite mil till». Han visste alltför väl, att ju högre solen steg efter midnatt, desto omöjligare tungt blev det att orka fram över den tuviga, lösa marken. Mot morgonen förde han oss in i en trakt av träsk, där det bar ner under stegen överallt, och bälten av videskogar, där vi måste tränga oss igenom snåren. Han började leda oss fram och tillbaka och slutligen stannade han. Han hittade inte längre.

Ingen var förvånad över det. Det hade varit mera egendomligt om han hittat. Vi stodo där vilse på ljusa dagen i ett igenvuxet moras. Videpiskorna slogo över huvudet och i ansiktet, när man steg på en rot för att akta sig för dystråket bredvid. Och i denna djungel skulle finnas tranor. Det syntes naturligtvis inte en fjäder, och jag begagnade min enkla blandning av de tre gångbara språken däruppe för att förklara för lotsen att — det här trodde jag just vad som helst om. Flera ha nog varit ute för den sorten — i Lappland eller Palestina, det är detsamma — som med målande beskrivningar lockar en att traska ett halvt dygn eller mer efter någon märkvärdighet som de sett, och när det så kommer till kritan finns där ingenting utom att — nu vill de ha betalt.

Men lappen upprepade bara det enda svenska svar han visste — du skall se, du skall se — och när vi kravlat och vadat åt olika håll och fram och tillbaka hela morgonen,

Myren under fjällen där småspoven bodde.

ropade han plötsligt som en besatt. Det lät inte långt borta, men det tog en evig tid att ta sig dit, några hundra meter. Och där stod lappen vid redet av kuorga — fågeln som är stor som en människa.

— Du skall se — upprepade han, och han sade det inte förgäves. Hur där såg ut etsade sig på min näthinna som en av bilderna här, den enda jag äger därifrån, ty att hantera en kamera i en sådan belägenhet hade jag den tiden ingen kunskap om. Det var alltsamman så annorlunda än min föreställning, att tranan måste bo mitt ute på en milslång flat mosse. Det är ofta så med ting som man väntat sig mycket av. De te sig så annorlunda i verkligheten.

En hals av myrarna omkring, ett band av öppet gungfly böjde sig genom djungeln, med flikar av stilla, blankt vatten, där dyn stod lös och becksvart ut under stränder av simmande vissna gräsflak. Enstaka skelett av döda fjällbjörkar visade att det ändå fanns botten. På ett ställe sköt videskogen fram bedrägliga landfästen till en brygga, som bara blivit en liten holme ute i det värsta. Vad lappen haft för infall, när han första gången tog sig dit, är en gåta. Finnen, som var med oss, menade fundersamt att — hit kommer nog aldrig vargen. Det var nog den alldeles riktiga tanke som kuorga själv hade haft, när hon sökte sin boplats där. Ty vargen var väl det enda djur utom människan, som kunde hota henne därute. Kungsörnen rör henne knappast, och räven aktar sig nog att gå, där hennes långa hals skulle kunna bli synlig bland buskarna.

Och boet — örnnästet på marken som jag föreställt mig det var knappast något bo. Där fanns en enda tuva, stor som ett bord, mellan två av de yttersta videsnåren. På den var en platt bale av gammalt gräs och där lågo de två

Kuorga — »fågeln som är stor som en människa».

De två väldiga äggen.

väldiga äggen, underfulla i sin fläckning av brunt och rött och grått. Det såg så främmande ut. De lågo väl en handsbredd ifrån varandra, inte tillsammans i balens mitt som andra ägg. Ur ett hål i det ena grova skalet pep kuorgas unge.

Och kuorga själv? — Nej — hon syntes inte, hördes inte. Där låg boet med äggen. Och det var alltsamman.

Hade lappen sett kuorga? — Nej!

Hade någon sett kuorga eller hört henne kanske? — Nej!

Men hon hade väl varit här första gången, när lappen kom dit, och flugit upp från boet då? — Nej! Hon hade inte flugit opp, inte alls. Där hade inte varit någon fågel, ingen alls.

Lappen blev ivrig. Rösten blev gäll och han började gestikulera och visa med händerna. Han hade sökt efter renkalvar i skogsbanden och kommit gående över myrhalsen långt därborta. Då hade han sett något röra sig i videt

Ett tranbo på Sjaunjaape.

och försvinna igen och hade tänkt, att det kunde vara renkalv, men när han kom dit, fanns där »mycket djupa träsket och ändå inga spår och bara kuorgas ägg».

— Åh, du kloka fågel — klok nog att tiga, du som annars överröstar alla andra och själv tycker det är så roligt att ropa — klok nog att inte flyga, du som simmar bort så lätt över marken på dina väldiga vingar — klok nog att huka dig som en renkalv, när du springer från boet i myrens fördolda, du som har stoltare hållning än alla! Hur har jag inte sen dess stått nästan rådlös inför ditt överlägsna förstånd?

Med vilken beräkning var inte detta bo lagt, så att hon långt ut över myrhalsen åt båda sidor kunde se, vilka varelser som rörde sig i nejden, utan att varsnas själv, med sin smala hals spejande bland videts förvillande lika grenar. Hur lätt för henne att osedd försvinna i djungeln åt endera sidan, om någon nalkades från andra hållet. Som nu.

Ingen hade en aning om var hon fanns. Men när vi sett oss mätta och jag undergivet avstått från den första förmätna tanken att ge mig på sådana fåglar med den tidens kamera, hon skulle ju dessutom kläcka strax och vara försvunnen i Sjaunjaapes vildmark — när vi då arbetat oss ut ur träsket och hiet där, och skulle begynna vår mödosamma vandring tillbaka, då hejdade finnen oss och pekade åt ett håll, där myren låg öppen som en vidsträckt sank äng söderut. Och där, långt borta, stod kuorga — »fågeln som var stor som en människa».

Hon såg verkligen ut så det ögonblick hon stod där högrest och spejade åt vårt håll. Men det var helt kort. Hon böjde sig ned, hon gick några långsamma steg, hon reste sig inte igen, hon åt.

— Åh, du kloka fågel —!

— — —

Sen vandrade jag kring Lapplands milsmyrar ännu fyra år och sökte med lappar och finnar, som kände landet ut och in, men aldrig fann vi något mera bo av kuorga. Först efter ytterligare år bland andra land och fåglar, när minnet av kuorga hade bleknat till bilden av en stjärna som jag vågat sträcka ut handen efter, berättade händelsevis en man att i en ödslig skogstrakt inne i det småländska höglandet fanns en egendomlig sjö, ett slags översvämmat land, och där »visste han om ett tranbo». Det skulle ligga på en holme.

Det lät så tokigt, och jag tänkte stilla, att kuorgas bo kan ju hända att man hittar en gång eller två i livet, om man har tur, men man vet inte om det på förhand. På »en holme» var det också. Men det var Eugen Hemberg som berättade, och jag reste dit på kvällen. Det var i början av maj. Tranorna borde haft ägg ett par veckor.

»Du kloka fågel!»

Och det hade de nog. Men var? Ty sjön fanns, och holmen fanns, men där syntes inga tranor på den. Men jägmästaren, som höll sin hand över nejdens vildnad, hade sett en trana flyga mellan sjön och skogen i vår. Hon var tyst, hon var ensam; alltså låg här väl ändå en trana på ägg i trakten.

Sjön var ett nät av holmar med lite vatten emellan, ett översvämmat ödsligt myrlandskap, där gungflyet försvunnit ned på botten och böljorna kluckade mellan holmarnas träd. Minnet från videdjungeln på Sjaunjaape lekte i hågen. Var fanns här försumpad lövskog, helst videsnår med smala fjällbjörkar, om man fick be om det, med utsikt åt två håll och möjlighet att osedd fly åt två håll. Så rodde jag och drev med båten från land till land och hittade den döende skogen.

Det var ett bälte av kringflutet land, där barrskogen ännu stod torr och tät högre upp, men där vattnet långsamt tog livet av det smalvuxna björket i sänkorna. Och i en av dem, när jag kom vadande där i den ena stranden, skymtade rörelsen av ett par stora vingar genom de döda trädens galleri vid den andra.

Tranan! — Hon måste ha sprungit ut till stranden och flugit bort i skydd av barrskogens vägg. Varifrån alltså? Jag försökte räkna ut, vid vilken punkt hon kunde ha varsnat mig komma ur närmaste bryn av barrskog, och tog linjen därifrån till den plats där hon först syntes. Numret föll ut. Inte hundra steg in i träskskogen låg boet. Och det var precis samma bo som på Sjaunjamyren, det vill säga egentligen inget bo alls utan bara två härligt vackra ägg som lågo en handsbredd ifrån varandra på en tuva, bred och flat som ett altare, och med någon handfull gräs ditlagt under dem som enda spår av den stora fågelns omsorg. Och jag

De lågo en handsbredd ifrån varandra pa en tuva, bred och flat som ett altare.

stod där trött men andäktig med mössan i hand, helt visst lika andäktig som inför något av gudsnådliga snickare hopspikat altare, med tanken på att detta hände väl knappast mer än två gånger i livet.

Det var sent på dagen. Här gällde bara att komma fort undan, så att äggen inte fingo fem minuters köld mot kvällen, och att samtidigt klargöra för tranorna, att här hade ingen sett något bo och den här båten var bara en enfaldig fiskares båt, som råkat driva upp på deras strand utan all avsikt. Där spejade nog som bäst från någon säker utkik fyra teleskopögon på mina förehavanden. Och så stöttes båten ut och drev sakta nedåt sjön, medan jag låtsade syssla med nät över relingen och tittade förstulet med en kikare. Men ingenting syntes där och ingenting hördes, förrän det just skymde. Då kommo de båda väldiga fåglarna seglande tysta som andar ut över vattnet och försvunno bakom den döende skogens silhuett — de syntes inte till mera — och jag rodde hem med hjärnan full av gåtor och funderade en vaken natt på hur i all världen detta skulle gå till. Bara möjligheten att få se en gammal svensk trana »i vitögat» med en kamera var ju tillräckligt att hålla en vaken i veckotal.

Men — tänker någon — det är väl en enkel sak att göra sig en riskoja där det passar och lägga sig där med en apparat. — Ja då! Det är en mycken enkel sak och osvikligt. En mycket erfarnare man med kamera än jag blev en gång äntligen visad till ett tranbo och gjorde sig en sådan där riskoja, helt säkert mycket skickligt. Och tranan kom och såg och övergav alltihop.

Det sättet var alltså beprövat, och fyra, fem lika bra kände jag till. Om tiden bara tillåtit mig att ligga gömd på avstånd först och se eller att pröva mig fram försiktigt under

ett par veckor. Men så lång tid stod inte till buds. Det var redan några dagar in i maj. Tranan kunde ha kläckt om en vecka en morgon när som helst och vara borta med ungarna, kanske flyga till närmaste land med dem. Med hennes goda huvud var ingenting riktigt omöjligt, utom att bygga riskojor som hon inte genomskådade. Det var en vecka att vinka på. En vecka med regn, det behövdes inte mer för att göra det hopplöst. Men följande morgon var det en första solklar sommardag och i båtstäven hade jag samlat ett förråd av en lång kökskniv, en sticksåg, en trädgårdssax, en yxa, ett spett, två spadar och några tomma säckar.

Drängen, som följt med på gott och ont och inte riktigt visste vad det gällde, bligade fundersamt.

— Det är värre än vi skulle ut och gräva efter en skatt, utlät han sig.

— Vi ska det, Johanson, lovade jag, och han skall få sig en hederlig andel, bara han kan hålla tyst om'et.

Jo, det kunde han, och så rodde vi genom sund och vikar, tills den döda skogen låg rätt under oss i vind. Då fick båten driva, och jag berättade oskyldiga historier, medan Johanson skrattade så att det hördes över halva sjön, och när stäven sköt upp i träsket där tranan bodde, hade hon själv flugit bort för länge sen, efter att först ha kunnat granska oss i lugn och övertygat sig om, att vi voro då bara enfaldiga fiskare som allraminst ville smyga oss på henne. Var hon fanns var alltjämt förborgat. Stränderna voro ett virrvarr av skog och sanka myrar. Men när vi burit upp våra redskap bland träden och jag stod i vatten över knäna och skar upp träsktuvorna med den långa kökskniven, släpptes plötsligt det växelvisa ropet av de båda tranorna löst borta på myrarna, så gällt och genomträngande att göken teg i

björket, där han giljade nyss. Solen stod högt på himmeln och med äggens värme var där ingen fara, sen jag försiktigt lagt en yllehalsduk över dem. Vi hade ett par timmar för oss. Och så grävde vi och skar opp av träskets innandömen allt vad tygena höll, tills det blev en brunn eller ett stycke skyttegrav, inte tjugo steg från tranboet. Solen stekte och svett och ävja runno. Hur vi sågo ut är bäst att inte tala om. Men när vi burit bort alla rötter och torv i säckarna och byggt över brunnen med vidjor och oljad duk, planterade vi träskets vackraste blomster på den nya tuvan och drogo våra färde under högljutt samspråk. Men först hämtade jag min ullhalsduk från äggen och kände att de alltjämt voro varma.

Jag är viss om att allt flera människor i vår tid skola känna och vilja förstå detta, vilken charm det kan ligga uti att med små medel, tålamod och gärna lite list, bereda sig hemligt tillträde till de slutna familjekretsar i naturen, från vilka vi människor genom många släktleds ogärningar blivit utstötta, att »draga sina skor av sina fötter» och smyga sig in i det heliga rum, där naturens förnämligaste varelser — näst människan — äro hemma hos sig, inte för att döda och släpa med sig liken utan för att sitta ganska andäktig i ett hörn och lyssna och se och kanske stundom få känna denna underfulla och kostbara rörelse i hjärtats närhet, som plötsligt är där, när en liten fågelmor hänsynslöst försvarar sin kull mot en mångdubbelt starkare fiende.

Den dag jag satt gömd där i träsket i ävja och vatten, törstig och trött, och såg den stora kloka fågeln med en omsorg som inte kan beskrivas hjälpa fram sin unge ur äggskalets fängelse, är en av de dyrbaraste dagarna i mitt liv. Ord bli så hjälplösa, när man vill beskriva sådant. Bilderna få säga så mycket mer. De inbragte mig ett hederligt

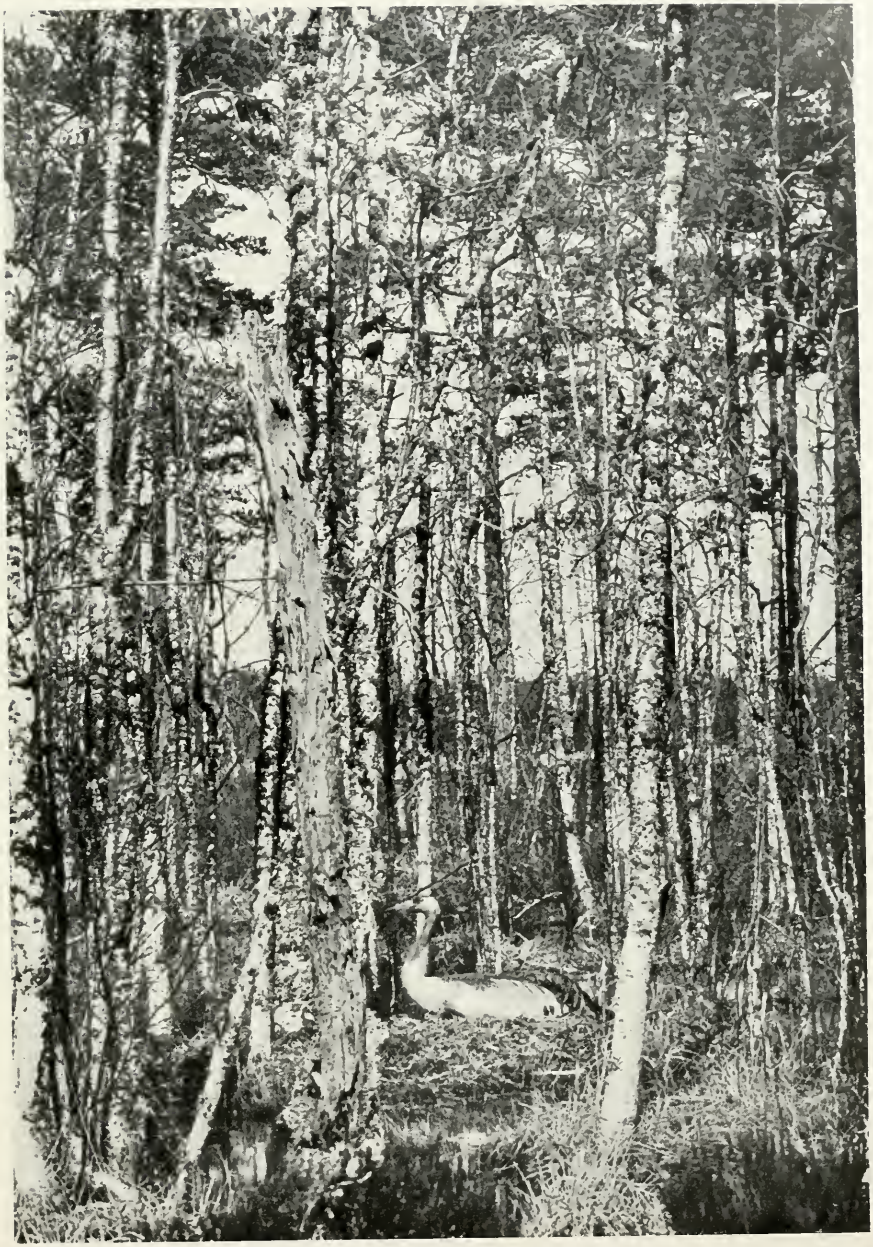

I den döende skogen.

ryggskott, två fördärvade stativ och en kamera som sjönk utan möjlighet att räddas. Hade jag rört ett finger just då, hade den tranan väl stannat i Afrika för all framtid. Det var när hon misstänkte att något obehörigt fanns under tuvorna där och kom bort för att undersöka. Om hennes väsen visste jag just då ingenting. Skymten av ett par vingar och vissheten att hon var en trana upplyste naturligtvis inte mer om hennes personlighet, än skymten av en människa i ytterkläder säger om hennes. Med full avsikt brukar jag ordet personlighet, ty en sådan gammal, kanske trettio-, fyrtioårig, överlägset klok fågel, erfaren av ständiga resor över halva världen, har sett mycket mer och handlar mycket mera efter egna slutsatser, än vad människan, som sitter stilla i sin inbilskhet, kan få i sitt huvud. Och är det inför de flesta skygga djur riktigt att begagna sig av bristerna i deras uppfattning för att komma dem inpå livet, så är det med de skarpare hjärnorna mera skäl att söka taga deras klokhet till hjälp. Mitt försök att utan »mellanlandningar» komma tätt inpå tranan med en kamera var uteslutande byggt på stödet av hennes egen reflexion, att här kunde helt enkelt inte en människa vara dold. Att hon hade observerat varje förändring i marken femton steg från hennes bo är intet tvivel om.

Det var fjärde dagen sen jag skurit ner mitt gömställe i träsket. Tiden emellan fick båten blott driva förbi ute på vattnet en gång var dag för att visa tranorna, att ingen brukade gå i land bara därför att det kom en båt. Det var tidigt om morgonen och skymten av de stora vingarna bakom de döda trädens galleri, när vi landade, sade att allt var väl. Hur jag fick plats med mina redskap under tuvorna vore blott omständligt att berätta. Båten försvann bort över sjön med

Hon följde uppmärksamt mitt förehavande.

två man som den kommit. Att den ena »gubben» var konstgjord kan ingen begära att tranorna skulle se, om de också ha ögon, så att de kunna se en trast på en kilometer. Det blev stilla i denna sällsamma skog, där unga smäckra träd stodo döda, som om någon skurit av deras rötter. Men göken, som måste älskat stället för solens skull, kom inflygande efter en rödskimrande hona. I min kameraspegel hade jag en bred vinkel av träsket och kunde följa hans giljarefärd, där han gol sig fram från träd till träd efter den sköna, som alltid passade på att smita undan, just som han var mest i extas att gala. En timma hade jag tänkt att det skulle dröja för tranan att se båten försvinna, kanske finna sin make och i varje fall stilla sin hunger, vilket hon ju ändå måste lämna äggen någon tid av dagen för att göra. Jag väntade mig, att hon skulle komma smygande bland snår och träd borta på andra sidan boet, försiktigt granskande denna tuva som inte funnits förut. Min förskräckelse vid hennes uppenbarelse var plötslig och stor. Åt ena sidan, åt motsatt håll mot vilket fågeln brukade flyga bort, hade jag skurit några springor genom tuvtaket för att kunna se; jag höll just på att utvidga dem med kniven; det hade inte gått en kvart och det var alltså god tid, och så — där stod tranan livslevande inte tio meter ifrån mig och följde uppmärksamt mitt förehavande. Åtminstone föreföll det mig så de sekunder jag sakta som en förlamad, millimeter för millimeter, drog tillbaka kniven ur ena springan, medan blicken var fastnitad vid tranan genom den andra.

Hur mycket hon verkligen sett eller uppfattat hade jag ingen aning om. Det förefaller som om hon måste ha sett knivens blanka rörelse i gräset. Men hon stod alltjämt kvar och det var då jag inför detta aldrig återkommande tillfälle

— hon var ju mycket närmare mig än boet — försökte att omärkligt lossa kameran från stativet för att vrida den över, så att jag kunde nå till fågeln med bilden. Och kameran lossnade mycket villigt — det måste ha varit något fel vid fastskruvandet — och gled med en snabbhet, som jag inte kan fatta, ned i dyn och vattnet och försvann. Hon var som ett levande väsen i mörkret därinne. Och i väggen under taket, i tuvans framsida, gapade det runda hål i mossan, i vilket jag med sådan omsorg nyss förut monterat in kameraögat. Genom dess fönster såg jag hur tranan reste på halsen och fixerade förändringen. Hon måste ha hört plaskandet och hon måste, föreföll det mig, kunna se varje detalj inom ramen för den ljusstråle, som trängde in, alltså även mitt ena gröna öga. Och där satt jag utan möjlighet att röra mig, utan möjlighet att fotografera mera och med kameran tillspillogiven i vattnet, vilket ju visserligen alltsammans betydde noll och intet inför tanken att nu hade tranan förstås avslöjat mig och så var hela saken förlorad. — I sanning en Tycho Brahedag såg det ut att bli!

Då inträffade detta, som är bland de egendomligaste tecken till överläggning och reflexion jag mött hos ett djur, och som ytterligare styrkt mig i tron, att tranan bland fåglarna vad huvudet beträffar står i en klass för sig. I stället för att skrika och fly hals över huvud som en snäppa eller en vildand skulle ha gjort, i stället för att misstänksamt gå undan och inte våga komma igen, såsom en vildgås eller spov skulle handlat, dröjde tranan måhända en minut — jag är övertygad om att hennes hjärna i den minuten vägde begreppen för och emot — och så kom hon med värdigt lugn, om också försiktigt, gående genom träskvattnet för att undersöka vad detta var. Min belägenhet där, utan

kamera och med den åtrådda stora fågeln nalkande sakta, låter sig lättare tänkas än beskrivas. Vilka bilder det kunde ha vankats, där hon kom, med solljuset flödande över dräktens blekgrå siden. Det var ju bara att vänta, att hon vart ögonblick skulle se mig genom den öppna gluggen efter kameran. Hon kom på, jag skulle tro, tre meters avstånd. Hopsjunken så långt in mot väggen jag förmådde och med vattnet långt över gummistövlarna, kunde jag till slut bara se hennes långa ben. Så försvunno även de, och jag vågade ju inte röra en fena för att inte förråda mig. Det gick en evighet. När jag såg på klockan sen, hade det varat nära tre kvarts timma, innan jag fick se henne igen. Hon måste ha stått nästan över mitt tak och sedan gått runtomkring och stannat på flera ställen för att granska, ty när hon åter trädde inom det lilla synfält gluggen beredde mig, gick hon med långa steg rätt ifrån mig bort till boet, där hon vände och flyttade äggen flera gånger, innan hon lugnt lade sig att ruva.

Då vågade jag anse situationen tills vidare räddad och sköt med en kvist upp den ena mosstappen efter den andra i den farliga gluggen, noggrant passande de sekunder då det skarpa bruna ögat därframme var riktat på något annat. Först sedan blev det möjligt att kavla upp ärmen och fiska efter kameran — jo, hon fanns där — hur hon såg ut kunde jag bara ana i mörkret därinne. Och ändå måtte tranan ha märkt någon rörelse. Hon reste sig, stod där med sträckt hals — sannerligen var hon inte snart sagt hög som en människa — och nu kom hon igen, gående på samma säkra sätt med blicken spänd i denna misstänkta tuva. Detta hände gång på gång den dagen. Hon ruvade en halvtimma, en timma och mera och tittade långa stunder inte alls åt

»Hon skred med sirlig värdighet.»

mitt håll. Men så vaknade plötsligt misstanken, utan att jag gjort den ringaste rörelse. Med ögon som en preussisk polis-kommissarie kom hon bort för att se efter, stannade ibland och såg åt alla håll, som om hon sökte något sammanhang, försvann bakom mig, vart kunde jag inte se, och dök i nästa minut kanske åter fram för att bege sig tillbaka till boet. Vid ett sådant tillfälle trodde jag ett ögonblick, att jag såg dubbelt mellan stråna i min glugg, men det var verkligen två tranor, det var hannen som följde henne. Han hade naturligtvis stått bakom min rygg hela tiden — efteråt fick jag klarhet om hur han gick till väga vid sin vakttjänst — och hennes turer fram och åter hade skett i något slags samförstånd med honom. Och där skredo de nu med sirlig värdighet i solen

tillsammans och så hade jag ingen kamera. Det var en lång dag, innan solen gick ner och båten på order fick lov att landa med sin gubbe, men ingen logeplats på världens förnämsta teater skulle jag velat byta mig till mot gropen i träsket och det stilla skådespel, som gavs i den döda skogen där.

Hannen stannade till hälften dold bland några träd, medan honan åter gick till boet, och jag hade äntligen möjlighet att utan risk maka mig lite till rätta och börja samla rönen om dessa ganska märkliga personligheter. Han gjorde sedan alltid på samma sätt. Han gick aldrig fram och jag såg honom aldrig ruva eller befatta sig med äggen. Försåvitt »han var hannen». Något bevis för det äger jag inte men antager, att det var honan som skötte boet. De voro lika som två bär, han föreföll obetydligt mindre. Vad jag dessa få dagar lärde att skilja makarna på var att hannen förde sin hals rakare och att gränsen mellan den svarta och vita färgen på halsen var något olika i formen. På det rödbruna fältet på deras ryggar syntes ingen märkbar skillnad.

Hos nästan varje namnkunnig djurart finnes någon liten egendomlighet, med vilken de lärde brytt sina huvuden. Hos tranan var det alltid de bruna fjädrarna. Man upptäckte en gång för länge sedan, att gamla tranor på sommaren hade rostbruna fjädrar över hela ryggen. Hur kom detta sig? En österrikisk lärd påstod sig då ha iakttagit, att honan smetade ryggen full av myrjord i avsikt att ej så lätt vara synlig för fiender, där hon låg ruvande. När vår berömde Sven Nilsson i sin fauna skall yttra sig över detta, skriver han: »Men då H:r v. Homeyer förmenar, att tranan själv besmörjer sig med denna färg för att likna mossen, där hon häckar, torde få ornitologer dela hans mening.»

De omstridda rostfärgade fjädrarna.

Österrikaren hade inte sett fel. En annan svensk, Meves, kom senare på idén att analysera några av de roströda fjädrarna och si — de innehöllo samma järnhaltiga beståndsdelar som den röda ävjan i våra träsk och de »rostiga» stenarna i våra vatten, där myrmalmen finnes. Men å andra sidan föreföll Sven Nilssons reflexion alldeles riktig angående motivet. Det var svårt att förstå, varför tranan skulle skaffa sig en extra skyddsfärg just på ryggen. Vem skulle hon skydda sig emot? Ingen fågel, inte ens kungsörnen, lär ge sig i kast med hennes vassa näbb, och människan hade ju inte lärt sig flyga på den tiden. Att fåglar äro rostfärgade av järnhaltigt vatten är ingenting sällsynt. Den vackra roströda ytfärgen på den gamla lammgamen, vilken färg han förlorar i fångenskapen, anses vara en frukt av hans bad i bergsbäckarna. De gamla vita svanarna från tundrasjöarna ha rostgula fläckar på sin skrud efter vattnet, och mängder av andfåglar ha detsamma, utan att det förefaller som skyddsfärg. Men återigen — att tranan verkligen bestryker sin rygg med myrvatten och ävja såg jag under dessa dagar flera gånger. Det kan inte förnekas, att de roströda fjädrar hon på det sättet skaffar sig äga precis samma färg, som hennes små ungar fått att skydda sig med under hela uppväxten. Och skyddsfärg hos en ruvande fågel kan mycket väl vara riktad även mot hot från sådana fåglar, vilka ej äro starka nog att anfalla den ruvande själv, men vilka det gäller att hålla i okunnighet om boets plats, för att de ej, när fågeln lämnar detta och söker föda, på förhand skola veta var de ha att söka de skyddsfärgade äggen eller, om dessa äro täckta av skyddsfärgat dun, den plats där äggen äro dolda.

Att tranorna beaktade och fruktade de fiender, vilka kunde hota deras ägg och ungar, fick jag flera gånger bevis på.

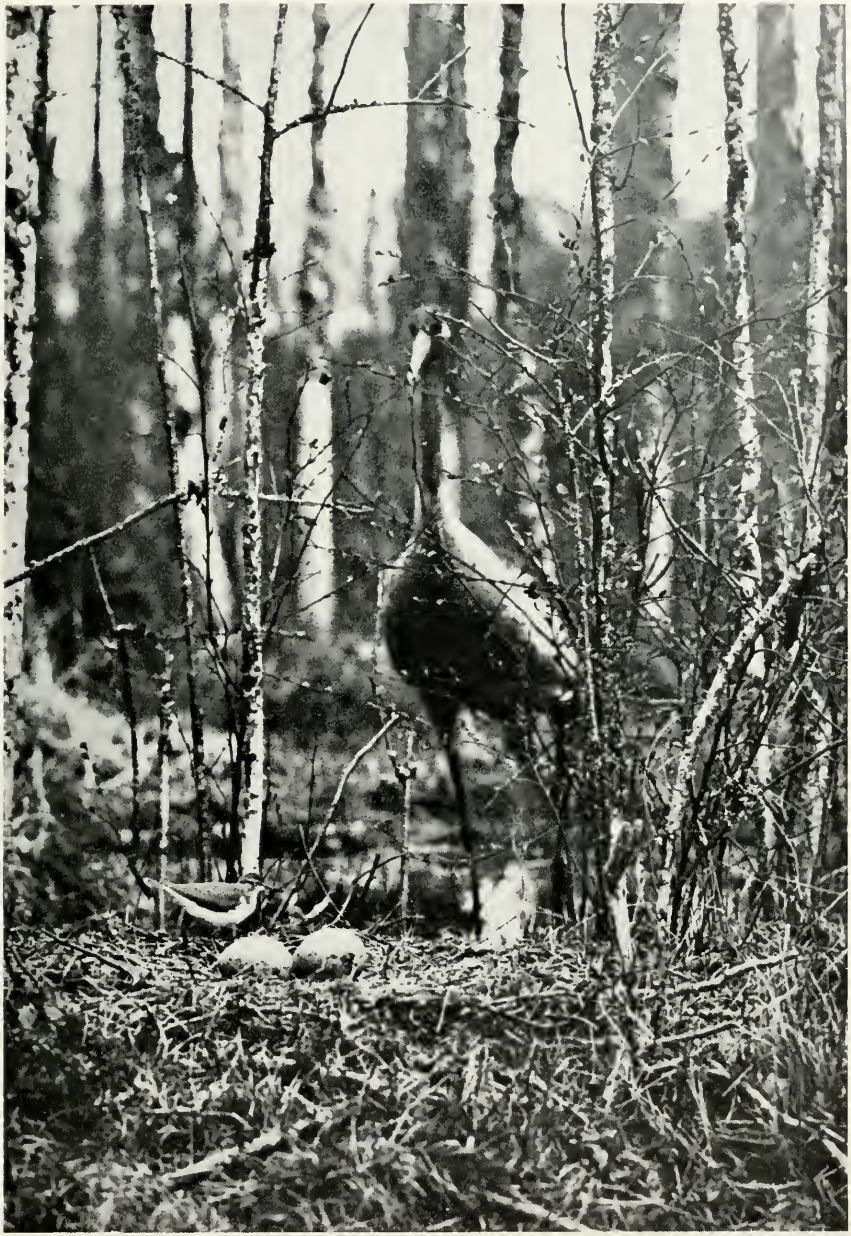

Drillsnäppan stod kvar tills den hundra gånger större fränden var alldeles över henne.

Hannen, som långa timmar kunde stå på vakt i boets omgivning, hade här ett särskilt språk av svaga knorrande ljud i olika tonarter, med vilka han uttryckte sina meningar. Honan svarade sällan förrän ungarna en dag blivit kläckta. Då »talade» de båda ivrigt.

Kom nu en vråk seglande, vilket dagligen hände flera gånger, följde båda fåglarna honom noga med blicken, och hannen lät höra ett upprepat varningsläte. Likaså var gång en kråka visade sig i träden. Då hände också, att han satte ned det upplyfta benet och tog några steg för att se bättre om den misstänkta möjligen satt sig där hon inte så noga kunde observeras. Kom återigen en oomtvistat oskyldig fågel, gjorde ingen av fåglarna min av att intressera sig. Gökhannen, som säkert alltså ansåg denna träskskog vara lika mycket hans som tranornas, fladdrade dagen i ända från träd till träd och lågt mellan buskarna, outtröttlig med sitt galande. Jag betraktade honom som en bundsförvant, ty så länge han satt i en buske ovanför mitt huvud och gol, måste tranorna ha ansett min tuva fri från misstankar. Det kunde falla honom in att slå sig ned på en kvist rätt ovanför tranan i björkslyorna och gala, som om han hölle serenad för henne, och hon såg knappt åt honom.

Här tog nu olycksdagen slut, och efter ett par dagar var jag åter gömd under tuvan med en annan kamera och bättre beredd på vad som kunde inträffa. Den första som kom till tranboet då, när allt blivit lugnt, var en drillsnäppa. Hon bodde inunder en enbuske på närmaste torra backe och hade träskets tuvor och pölar till jaktmark. Hon hittade något att äta vid boet och stod uppe i balen bredvid äggen, när tranan kom skridande genom björket. Hon stod kvar tills den hundra gånger större fränden var alldeles över henne.

Hon reste sig hastigt och gick sin väg . . . .

Då gick hon sakta ned från boet som för att lämna plats. Och tranan, fastän hennes ena ägg just skulle kläckas, hade uppenbart ingen tanke på att hugga den lilla inkräktaren utan började blott pyssla med det kläckfärdiga ägget, innan hon, alltid lika varsamt, med sakta krökning av de långa benen sjönk framstupa ned över sin skatt på tuvan. Hon låg stilla där länge, men hon fick en plötslig ingivelse av oro; jag trodde först, att hon varsnat något hos mig. Hon reste sig hastigt och gick sin väg, framåtlutad med indragen hals, på samma sätt som hon smugit sig bort från boet, när båten kom för att hämta mig den olyckliga dagen. Vad kom för henne då? Hon kom strax tillbaka och visade ingen oro. Men det har ofta hänt mig, att de allra klokaste fåglar, just när de i timmar synts fullkomligt oberörda, plötsligt få en känsla av oro eller skräck, alldeles som vi människor. Då rusa de i väg hals över huvud, men lugna sig efter en stund och komma tillbaka som om ingenting hänt. Yttre tecken till fara ha inte synts. Vad är det då som kommer för dem? Så många gånger har jag iakttagit detta och finner ingen närmare förklaring än det mänskliga begreppet att — de tillåta sig att ha nerver. De minnas något som har hotat dem, de tro sig se, de inbilla sig och handla därefter, alldeles som vi. Inte ens i våra svaga sidor lyckas vi alltså helt och hållet skilja oss från djuren.

Tranan kläckte sin första unge den dagen. Förvisso var jag ute i grevens tid, men det var också en stor lycka att få se detta fortskrida framför kameran i grannaste sol hela dagen. På morgonen såg jag att näbbet av en unge tittade ut genom det ena grova skalet. Med vilken varsamhet skötte nu inte den stora fågeln denna tillblivelse. Förut under

»Hon trädde försiktigt på balens kanter ...»

»Hon lossade skärvor av skalet.»

ruvningen hade hon rest sig några gånger varje dag för att vända äggen i ett annat läge. Alla fåglar göra så. Nu gick all hennes omsorg ut på att övervaka, om den lille i gluggen låg riktigt, så att han till äventyrs inte stod på huvudet i balen eller skadades av inträngande strån. Åter och åter hela förmiddagen reste hon sig för att granska hur det stod till, trädde försiktigt runt, runt på balens kanter, för att inte någon av de stora fötterna skulle göra illa åt den lilla världsmedborgaren, som pep så att det hördes ända bort till mig, femton hela steg, och in genom springan i tuvan. Därvid

Tranan hjälper fram sin unge ur ägget.

blev hon stående långa minuter med huvudet sänkt och blicken fäst på det viktiga föremålet, som om hon lyssnade på den nya kära rösten och funderade över hur hon väl skulle bära sig åt. Ibland vände hon ägget i en krets, men så att den lille hade huvudet opp. Det syns på bilderna här. Överallt är gluggen opp. Jag tänkte på att det måste vara omöjligt för en fågelmor, som hade många ägg, att visa sådan omsorg, men det är väl inte så noga då. När hon på det sättet stått flera gånger i funderingar, tog hon helt varligt med näbbet i gluggens kant och lossade eller bröt undan, vilket

förmådde jag inte urskilja, skärvor av skalet. För varje gång det hände, såg jag mera av ungen, för varje gång sysslade hon längre med honom. Vid middagstiden, när hon för väl tjugonde gången reste sig för att undersöka, hade en stor förändring inträtt. Skalet hade spruckit i två delar, och emellan dem syntes halva den röda ungen. Hon blev så ivrig då. Hon visste rakt inte, på vilken fot hon skulle stå. Från den annars så omutligt tysta stora fågelns strupe trängde små egendomliga, till hälften undertryckta ljud av iver och oro och deltagande för detta märkvärdiga barn, som var så mycket mindre än hon själv. Med den ömmaste omsorg skilde hon skalen från hans våta dun och makade dem åt sidan, så att de för all del inte skulle kunna skada honom — det såg så egendomligt ut med den lille röde kycklingen till den högresta tunga fågeln — och med ett obeskrivligt stilla kurrande av tillfredsställelse såg hon till, att han kom in under hennes bröstfjädrar för att torka, när hon ånyo bredde ut sin moderlighet över underverket.

Det gick en stilla timma, det gick två och tre. Då var där något som rörde sig i de mjuka fjädrarna under bröstet. Den stora vingen lyftes försiktigt och ut i solen kravlade en liten nyfiken byting, som redan ville se världen och torka sina kläder på egen hand. Under tuvan tog jag mina sista plåtar, med vissheten att detta fick jag aldrig se mer. Och när båten sakta drev i land och tranan smugit sig bort, skyndade jag därifrån så fort som möjligt, för att ungen inte skulle vara utan skydd sen solen gått ner. Men när vi hastigt rodde våra färde, stodo tranorna tillsammans på en öppen strand långt borta och ropade ut i den stilla kvällen, så att ekot från fjärran skogsbryn svarade långt sen de sista ropen tystnat.

»Det såg så egendomligt ut med den lille röde kycklingen till den högresta tunga fågeln.»

Nästa dag regnade det och jag vågade inte störa dem, och nästa dag igen såg jag dem för sista gången, åtminstone här i deras skog, i vår gemensamma torftiga hemtrakt. När vi smögo oss fram i träsket om morgonen, sprang tranan nedhukad bort från boet i vår åsyn. Det var enda gången det hände. Men så hade också den andre ungen kommit till världen nu, och den förste satt upprätt i balen med en min, som undrade han vad det var för slags fågel som kom. Det var lätt att förstå, att de skulle vara försvunna i träskets gömslen om några timmar bara, och jag gömde ännu en gång min kamera under tuvan för att kanske äntligen få en bild av båda tranorna. Men det var en fåfäng förhoppning. Det hade inträtt en förändring i mödornas fördelning. Båda ungarna voro färdiga att gå ut i världen, honan hade fyllt sitt tåliga värv, och hannen trädde in i hennes ställe. Med förvåning såg jag honom komma genom snåren. Det var alltså här som bland så många mindre vadarfåglar, att hannen övertog vården av de späda ungarna. Honan kom strax efter, men det var han som gick fram till boet och lockade på ungarna, medan hon stannade i snåren och lugnt putsade sina fjädrar. Men han var inte lugn. Om han möjligen hela tiden misstänkt min närvaro eller om han blott denna sista dagen fått klart för sig, att inte allt stod rätt till här i träskskogen, det förstod jag inte. Säkert är att han inte på villkor ville visa sig öppet vid boet. Han stannade bara någon meter på sidan, men så skickligt dold bakom björkstammarna och i snåren, att jag omöjligt kunde få honom in i kameran. Att det lyckades ändå, var bara en slump och en ovanlig händelse orsak till. Därom sedan. Han lockade på ungarna och den största ungen svarade. Den var hungrig, och hannen hade något i näbbet till honom, en larv eller ett

»Ut i solen kravlade en liten nyfiken byting»

4—222723. *Berg, Med tranorna till Afrika*

grodyngel, vad det var kunde jag ej se. Honan svarade ibland och lockade hon också, och slutligen gick den stora ungen med stadiga steg ned över bokanten och försvann bakom björkarna. Han hade varit där förut. Det gick en rundlig tid. Den andra ungen var också hungrig. Han stultade omkring i boet och pep. De gamla svarade. Det var deras sätt att locka ungarna med sig från boet, så snart de voro färdiga att gå. De fingo helt enkelt ingen mat förut. Under min tuva hade jag redan uppgivit hoppet att få en bild av hannen. Det skulle inte dröja länge, förrän hela familjen var försvunnen bakom träden och bara äggskalen kvar i boet. Då inträffade det, att en kråka kom flygande och satte sig i en björk rätt ovanför boet. Hon hade detta korta kraxande, som säger att hon sett något, som intresserar henne. Tranornas långa halsar blevo i ett nu synliga över snåren. Hannen gav till ett skarpt, skorrande varningsläte. Men kråkan lät sig intet bekomma. Hon fortsatte att kraxa nyfiket och for utan vidare ned på en gren lågt över tranboet, bara ett par meter ifrån ungen. Det var inget tvivel om hennes avsikter, och det är målande för hennes oförsynthet.

Det var mer än tranfar kunde tåla. Sina misstankar mot mig lät han fara vart de gitte just då. Som en retad tjur kom han in på arenan. Han skrek av upphetsning och plymerna vajade. Kråkan for naturligtvis sin kos under åtbörder av högsta förskräckelse. Tyvärr vände han ryggen åt mig och kom i skugga på bilden, men när han mera värdigt begav sig ut ur fältet och åter kom ihåg sin försiktighet, fick jag honom, just som han gav min tuva en lång blick över snåret. Då var boet tomt så när som på skalen. Den andra ungen hade passat på att smita och skådespelet var slut.

Det var så frestande att få krypa ut då och gå efter

»Han stod som en båtsman på benen.»

med kameran, men tanken att avslöja alltsamman för de kloka fåglarna och vålla dem plötslig förskräckelse föreföll mig så otacksam. Det fick vara, tills båten kom tillbaka mot kvällen. Det var lite sol ännu då. Men den stora ungen var redan försvunnen i träskets labyrint, var de gamla nu hade gjort av honom. Bara den lilla satt ännu bortom bokanten och tittade snusförnuftigt ut i denna värld, som var så ofattbart stor. Men det var gry i honom. Han stod som en båtsman på benen, fastän bara dygnsgammal. När jag skulle ta honom, bet han mig i fingret med ett litet vasst näbb. Och jag höll honom till beskådande med samma vördnad, som man en gång i livet rör vid en sällsynt blomma. Ty detta var alltså ungen av lappens kuorga — »fågeln som är stor som en människa».

— Du lille stackare, skall du bli så stor som de gamla på ett par månader bara och kunna ta dig ner till Afrika och se allt märkvärdigt där. Det vore väl konstigt, om man inte kunde få följa med och se, hur du har det och hur du tar dig ut därnere bland niggrer och krokodiler och fåglar, som äro större än du nån'sin kan bli!

Men vart togo tranorna vägen, när de drogo söderut om hösten? — Så länge det funnits vetenskap, ha de lärde tvistat om undret med flyttfåglarna. Det var så påtagligt, att en mängd av de fåglar, som fostrade sina ungar i kulturländernas ängder, kommo dit om våren och försvunno med sina ungar när vintern stundade. Det var så fängslande för ögat deras tåg under himmelen, när de drogo åstad, och anblicken av de otaliga skaror, som från de okända länderna i norr färdades förbi. Och flyttfåglarna voro icke minst för många länders befolkning ett slags vaktlar i öknen, vilkas kommande och farande rörde vid välståndets urverk och alltså var värt för människorna att begrunda.

Om detta problem har det funnits flera olika meningar än det finns olika flyttfåglar. Först sent uppstod frågan om fågelflyttningens orsak och tanken, att de under tertiärtidens jämna tropiska klimat i vår del av världen boende fåglarna av den långsamt inträdande klimatförsämringen mot istiden

nödgades att fly undan för allt strängare vintrar, varvid först uppstodo strykfåglar, vilka under köldtiden ströko omkring allt längre bort från boplatsen för att finna föda, och senare flyttfåglar, vilka med förökad kraft att flyga förvärvade en ärftlig drift att, redan innan vintern stod för dörren, fly bort till länder, där de hade föda och värme tillräckligt, till dess årstiden och parningslusten åter drev dem att uppsöka den trakt, där de bäst kunde fostra sina ungar.

Redan Aristoteles iakttog, att vissa slag av fåglar flyttade undan för vintern och kommo igen med varmare vindar. Och ändå påstod han, att storken, lärkan och svalan höllo vintersömn likt grodor och ormar. Sen dess ha ganska säkert de flyttande fågelhärarna i tusentals år färdats efter i stort sett samma linjer, men först på sista årtiondena ha människorna listat ut ett sätt att kunna rita ut en del av dessa linjer till ett slags mycket breda flyttningsvägar på sina kartor över haven och världsdelarna. De började nämligen fästa ringar om benen på tusentals fågelungar och infångade fåglar. På ringarna fanns ett löpande nummer och en adress. Och när ett antal fåglar från samma hemland under årens lopp förolyckats eller råkat i händerna på människor under sina färder, blev det möjligt att efter fynden se, hur en linje av punkter på kartan visade den allmänna kosa, som flertalet av dessa fåglar brukade taga. Det visade sig då, att den stora mängden av ringmärkta fåglar icke anträdde sin höstfärd rätt söderut utan rörde sig i sydvästlig riktning över vår världsdel, vilket föreföll alldeles naturligt, då man insåg att detta var den närmaste vägen för dem att uppnå ett mildare luftstreck. Särskilt vadare och simfåglar följde så regelbundet Östersjöns, Nordsjöns och Atlantens kuster mot sydväst, att man undrade vart de väl ämnade taga vägen,

de som inte kunde övervintra på Irland eller i de spanska marismerna. Om de möjligen ämnade fortsätta över Atlanten som två ringmärkta vanliga måsar från Östersjön, vilka blevo ertappade, en på Barbados och en i Mexico, utan att man kan se någon rimlig anledning för dem att flyga dit. Det uppstod en allmän uppfattning, att våra fåglars höstflyttning i stort sett gick mot sydväst. Blott en liten del av ringfåglarna slogo från början in på en sydlig eller sydostlig kosa. Bland dem voro fåglar från våra fjälltrakter, vilka ansågos efter istiden ha invandrat österifrån. Men de vita storkarna, av vilka man kunnat ringmärka tusentals ungar, voro delade. De som voro hemma i västra Europa, noga räknat väster om floden Wesers linje, kunde följas med säkerhet över Pyreneiska halvön och med sannolikhet in i Nordafrika. Den stora skaran åter, från övriga europeiska länder, tog vägen över Balkan, Syrien, Palestina, Egypten och befanns till allmän häpnad hava sitt regelbundna vinterkvarter i sydligaste Afrika. Där fann man också några svalor, vilka blivit märkta som ungar i England, medan av flera tusen svalor, vilka ringmärkts i Ungern, ännu veterligen inte en enda blivit ertappad.

Men bland alla dessa, vilken väg reste min barndoms stolta tranhärar från den öländska heden om hösten? Att de korsade Östersjön och Mellaneuropas lågländer på sin färd till södern var inget tvivel om, men vilken kosa togo de sedan?

Bland de hundratusentals ringmärkta fåglarna visste man litet eller intet om tranor. Det var rätt naturligt. Vuxna eller halvvuxna tranor föllo sällan i människors händer, och om någon skulle hittat en tranunge vid boet och velat fästa en ring över dess späda fot, skulle den ringen antingen brustit inom kort eller gjort fågeln till krympling för livet, när de långa benen började växa. Men när en vuxen trana en gång blev

skickad ut i världen med en ring om halsen, blev hon också historiskt ryktbar. Det fanns en rysk magnat, som på sitt gods i Sydryssland omgav sig med tusentals levande fåglar i frihet. Han lät en trana flyga, det var hösten 1892, med en medaljong om halsen, och i medaljongen låg innesluten en skrift på ryska, franska och engelska med vädjan, att den som finge fågeln i händerna skulle sända bud tillbaka, var hans trana hade blivit funnen. Och svaret kom — i Slatin Paschas världsbekanta bok »Eld och svärd i Sudan». Ty när han blev fången under kriget mot mahdisterna, visade kalifen Abdullah honom medaljongen och skriften. Tranan hade blivit fångad eller skjuten i Dongola om vintern samma år, som hon flugit bort från Ryssland.

Att det om vintern fanns skaror av tranor i det inre av östra Afrika visste man sedan länge. Till vilken trakt av den hemlighetsfulla världsdelen Buffon lät sina tranor styra kosan, när han berättar, att de uttröttade efter färden anföllos av gorillor, är väl ovisst, men redan Brehm såg tranor i tusental vid stränderna av Vita Nilen i Kordofan innanför Abessinien. Över Egypten sågos de tåga höst och vår och rasta på Nilbankarna. Men kunde detta vara våra tranor? Det hade blivit en trossats, att våra långväga flyttfåglar drogo mot sydväst, över Spanien till nordvästra Afrika, där vetskapen om deras vidare öden tycktes rinna ut i ökensanden. Över Belgien och Frankrike hade man sett tranor flyga. I södra Spanien visste man om några ställen, där tranor häckat. I kustländerna vid Gibraltar sund skulle det finnas tranor om vintern. För att få någon idé om detta och om hur landet såg ut för fåglarna därnere, tog jag en kikare i fickan och en Ostindiefarare i Toulon och följde med till Gibraltar sund. Det var i mitten av mars och de borde vara där då.

Tranorna tåga uppåt Nilen.

Vid Vita Nilen såg jag tranor vid samma tid året efter i tusental. Jag sökte förgäves efter dem på marockanska kusten och kring den flacka bukten utanför Algeciras, for upp genom Andalusiens paradis för fåglar till Sierra Nevada för att se efter lammgamen och tillbaka över slätterna till Sevilla och därifrån längs Guadalquivir ned till marismerna. Där äntligen syntes två tranflockar sträcka över det oöverskådliga lagunlandet. Här funnos oräkneliga vattenfåglar, änder, tärnor, måsar, grå och vita hägrar och små vadare i skaror på stränderna. Vita storkar syntes också, men blott några få. Det ville inte gå i mitt huvud, att detta var det land våra tranor sökte upp för hela vintern. Uppgiften att »tranorna» övervintrade i Medelhavsländerna föreföll mig alltmera oviss. Det måste då vara ett mindre antal. Varför stannade annars inte de tranhärar, vilka höstetid och särskilt mot våren sågos draga fram över Egypten, vid deltats och Nildalens dukade bord, utan färdades vidare bort över Nubiens ökenländer tjugo hela breddgrader längre mot söder in i det tropiska Sudan, där tranor från både Asien och Europa tycktes samlas för att frossa på durrahfälten? Alla av vetenskapen kända fyndorter för vår trana i det tropiska Afrika lågo samlade där mot öster,[1] i Nubien, Dongola, Kordofan, Sobatlandet och Abessinien.[2] Från västra Afrika söder om Sahara syntes de lärda verken ingenting ha att berätta om våra stora flyttfåglar, och i Centralafrikas vidsträckta urskogsbälte hade tranorna troligen ingenting att beställa. Men den berömde forskaren Hartert hade i slutet av februari månad i det inre av Algeriet sett tranor högljutt ropande komma sträckande söderifrån över öknen, och baron

[1] Reichenow, Die Vögel Afrikas.
[2] I Sydafrika lära tranor även enstaka gånger ha träffats.

I det förlovade landet.

von Geyr skildrar från sin resa till tuaregernas land vintern 1913—14, hur han till sin överraskning mitt i Saharas öknar överallt mötte våra vanliga flyttfåglar, visst icke endast sådana starka flygare som svalorna, utan också sådana små stackare som sävsångaren, som annars helst finnes vid vatten, och den lille spenslige lövsångaren. Och när han nådde den punkt inne i Hoggars sagoomspunna högland, där expeditionen måste vända om, såg han där, förutom en mängd av våra mest bekanta småfåglar — ärlor, skvättor, näktergal, rödstjärt, blåhakesångare — även den vita storken och sådana fåglar som skogssnäppan och drillsnäppan, vilka äro hemma vid sjöar och bäckar överallt i våra landskap och bruka flytta utmed kuster eller vattendrag.

Att alla dessa inte hade övervintrat ute i de torra ökenbergen är mer än sannolikt. Många utav de små fåglarna syntes uttröttade av en lång resa. Varifrån kommo de då och vart gick deras väg? Följde de inte den linje av bergmassiv och oaser, som från Afrikas nordvästra hörn snett över Saharas bäcken sträcker sig mot Tsadsjön och Vita Nilens västliga flodområde och som, må vara före tertiärtiden, dock en gång låg mycket nära Medelhavets sydkust? Var det möjligt, att en del av den stora flyttfågelström, som från Europas nordliga länder flöt mot sydväst så långt vi visste, där världsdelen tog slut sökte sig en helt annan kosa och måhända strävade fram efter linjer, som deras släkten följt för tiotusentals år sedan, när haven och öknarna lågo annorlunda? Och om våra tranor icke följde storkarnas väg längs Nilen, utan styrde med strömmen mot sydväst, var det väl möjligt att de på denna stråt ändå nådde den stora tropiska samlingsplatsen i Sudan? Kunde en näktergal och en liten lövsångare taga sig fram över Sahara, så föreföll det inte vara någon omöjlighet för

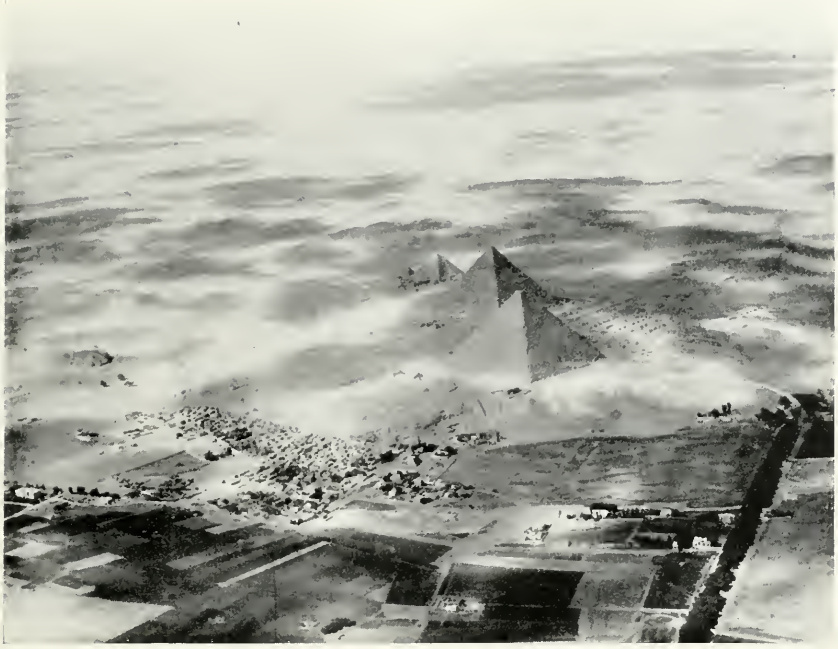

Royal Air Force Official Crown Copyright.

Hur fåglarna se Sahara från Egypten.

tranorna. Öknar och alper borde bjuda dem lika lite svårighet. Forskaren Radde såg dem regelbundet sträcka fram över de mer än 4,000 meter höga alptinnarna i Kaukasus, och från Asien berättar Przevalskij, att han i ett landskap på 4,500 meters höjd såg tranor sträcka fram så högt över sig, att fåglarna knappt kunde urskiljas.

Det var alltsamman frågor, vilkas besvarande är kommande tider förbehållet. Däremot var det säkert, att tranornas stora vinterland i Afrika låg omkring Vita Nilen. Vilken trana som var från Ryssland och vilken som var den lille röde kyckling jag hållit i handen i den småländska skogen kunde ändå inte synas vid ett återseende. Men när allt kom omkring var det lika troligt, att våra tranor reste till Sudan, som att våra

storkar övervintrade i sydöstra Afrika. Så uppgav jag att söka i Spanien och tog några kameror och for till Nilen för att se, vart tranorna togo vägen.

— — —

En engelsk vän, som kände halva jorden, följde med mig. — Tack, Hitching! Om jag varit hälften så skicklig att få fåglar i kameran, som Du var att öppna dörren till alla överheters goda minne, så skulle här varit mycket bättre bilder i boken.

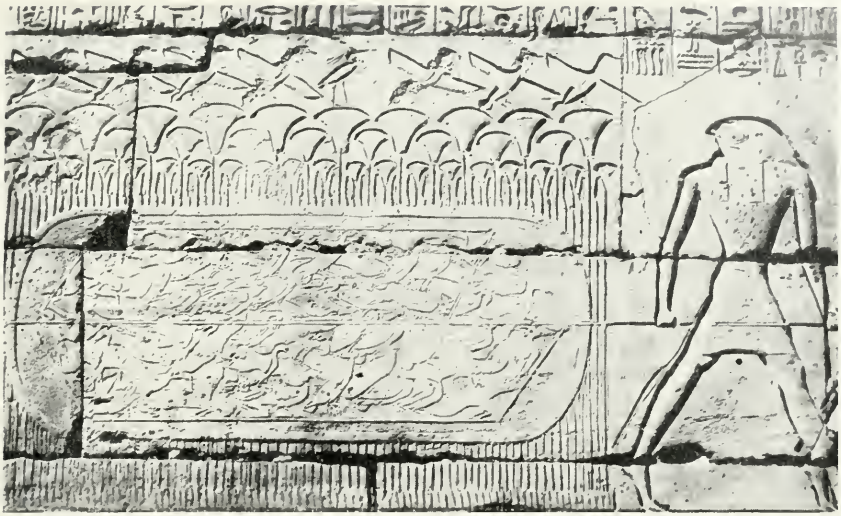

Det första flyttfåglarna se av Egypten, när de komma sträckande norrifrån, är ett land av blygrå jord och gröna fält, som i en allt smalare vinkel mot söder skjuter in mellan gulröda ökenberg. Knappt en gång om året står ett regnmoln över detta land, men därnere på jorden ligger ett blänkande nät av vattenlinjer. Otaliga, smala, raka äro de av människorna grävda kanalerna. Glesa, breda, ringlande äro Nilens armar ut genom deltat. Där de nå kusten, flyta de ut i stora grunda laguner, skilda från havet av buktande landtungor.

Skogar finns inte, där en fågel kan söka vila och skugga för den brännande solen; blott lunder av dadelpalmer med glesa kala stammar och evigt gröna trädgårdar, där mandariner och apelsiner vintern igenom lysa som gyllene äpplen. Snår är det ont om, där en liten sångare kan söka skydd. Men på fälten växa sockerrören under vintern till täta djungler, och vid lagunernas sumpiga stränder står vassen högre och tätare än någonsin i Täkern. Och fåglarna söka med

skarpa ögon däruppifrån, de som komma om dagen, för att finna den plats som passar just dem. Där gamla äro med i flocken, veta de kosan. Ungfåglar, som fått taga sig fram på egen hand, speja efter sådant land som de äro vana vid och efter anförvanter där att sälla sig till. Vitfåglarna sänka sig till skarorna på lagunernas låga öar bland pelikaner och rosenfärgade flamingos. Brushanar och snäppor lockas av den feta gyttjan vid kanalerna. Ärlor och andra småfåglar samlas där det odlade landet möter öknen. Viporna flockas på de bördiga åkrarna, där vita hägrar vandra tryggt bland tunga betande bufflar. Storkarna, som färdats en dagsresa från Jordan och Jeriko, vila på gyttjebankarna i Nilen, där tranorna rasta ibland. Men alla de som komma om natten styra efter sin inre känsel och lyssna i mörkret efter frändernas välkända röster därnere, där de kivas om platser eller söka sin föda efter den långa resan, de som kommo nätterna förut. Sumphöns och sothöns finna de sina i strändernas vassruggar. Beckasinerna falla som stenar ur rymden mot de fläckar där marken är sank. De små vaktlarna, som flugit i mörkret över Sinai öken, skynda att gömma sina trötta vingar i fältens grönska innan dagen gryr. Men vildänderna, som skönja vattnet, susa ned överallt, där speglarna glimma i den mörka jorden.

De flesta stanna blott en natt, ett dygn, kanske en vecka för att vila ut. För dem är detta landet inte varmt nog. För många är färden bara börjad. I deras bröst bränner en längtan efter den tropiska jorden bortom Nubiens öknar och de nakna mörka bergen, efter floden som liknar ett rinnande hav nu när regntiden är förbi därnere, efter slammiga stränder, där krokodilerna sova i frid bland fåglar som vaka över dem, där flodhästarna bana vägar genom papyrusfälten och

Royal Air Force Official Crown Copyright.

Hur fåglarna se Nilen, deltat och Medelhavet.

där de svarta människorna lämna så mycket durrah kvar ute på marken, att tranorna kunna äta vintern igenom, utan att det tar slut. Flock efter flock bryter upp, i skymningen de som flyga om natten, i gryningen de andra, och flyga så långt de hinna, tills det skymmer igen eller nästa dag stundar. Många av de minsta flyga blott ett stycke i sänder, finna något att äta, vila en stund och fara så vidare. Skaror av vattenfåglar följa Nilen, som delar landet mot söder i två allt smalare strimmor av odlad jord mellan steniga öknar. Men storkar och tranor och de flesta med dem svinga sig upp i den svala rymden till den breda stråt, där det rastlösa tåget går fram mot tropikerna. Därnere ligger Nilen som ett smalt blankt band och i öster bortom de kala ökenbergen Röda havet som ett bredare. Och de stiga och försvinna för människors ögon och färdas blott efter en riktning som de veta.

Men samma dag och natten efter och veckor och månader som följa komma nya skaror ned ur rymden till den oas mellan öknar och hav, som heter landet Gosen. De vila, fara vidare och ersättas av nya. Ty Egypten är egentligen mest en oas på flyttfåglarnas breda karavanväg från Asien och Europa, en stor hållplats vid infarten till Afrika från Medelhavet och Mindre Asien, där hösten igenom ständigt nya tåg rusa in, och där de färdande ha en kort frist att dröja och stilla sin hunger, innan tåget rusar vidare för att lämna plats för nästa och nästa igen, tills verkligen millioner rest förbi och strömmen stannar av, medan Nilen sakta sjunker och det blir trängre för de tätnande skaror, som ämna stanna vintern över. Vattnet i de tusen kanalerna sinar. Den feta gyttjan, där snäpporna sökte föda i går, är för torr i morgon. De måste flacka omkring och söka nya ställen. De oräkneliga vildänderna få mindre och mindre rum i träsken, färre

Royal Air Force Official Crown Copyright.

Därnere ligger sfinxen och pyramiderna.

Vildänderna komma.

platser att vara på. De samlas där det ännu finns vatten nog, i deltalandets laguner och på de sista grunda vattenstråken ute vid öknen, där inga felucker färdas och inga hjulångare föra väsen. Det är ett sorl av stämmor från andra land och världsdelar därute; små vadare från Ishavskusten, vipor från kulturlandens slätter, hägrar från skogarna, måsar från Östersjön och Svarta havet, det gälla lätet av en svartsnäppa, måhända kommen från de svenska fjällen. Men först och sist är det änder, flyttande vildänder av alla slag, från Mellaneuropas flodbäddar, från Lappmarkens sjöar och Rysslands moras. Det är egentligen bara araben och åsnan, vilken bär mina kameror i morgonväkten över ökensanden, som äro afrikaner bland de andra.

Ett följe av små vita hägrar kommer sträckande över fälten. De höra också landet till. Deras ägrettbehängda skuldror skimra i skenet av solen, som stiger över Cairos töcken och förgyller pyramidernas tinnar. Men förbi dem susar som på lek en flock långhalsade snabba änder. Deras bröst glänsa lika vitt som hägrarnas skrudar. Rörelsen i deras spetsiga vingar minner om slagfalken, som bor borta i Chefrenpyramidens vägg. De svinga ut över de stilla vattnen och komma åter susande förbi vassen, där jag krupit ned. De vända, sänka sig och stiga, alla på en gång, som lydde de en befallande röst.

De kasta sig ned ur skyn.

Så brukade de också komma på sträcket vid den öländska kusten om hösten och vårtid, när isen lossade på Lapplands älvar. Bland skarorna därute äga de något i sin skapnad som binder ögat vid dem. Det lyser av dem, där de fara fram, att de äro danade att sträcka ut över länder och hav den dag och så långt det lyster dem.

De gamla egyptierna sågo det. Deras tankar måste ofta ha lekt med bilden. Ty — det är en sällsam verklighet — av alla sändebud, som för tusentals år sedan kommo till de

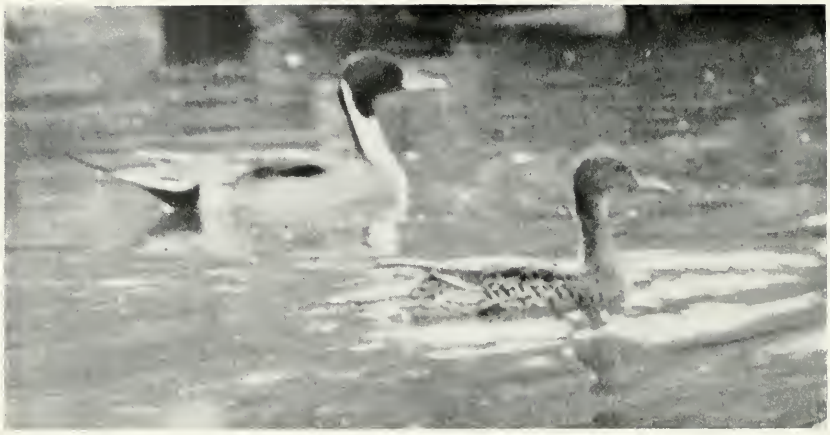

Den nordiska stjärtanden, hieroglyfens förebild.

tidiga dynastiernas hov i Egypti land, har ingen mäktat få sin bild så mångfaldigt ristad i de talande stenarnas berättelser som den oansenliga vildanden från de den gången okända länderna i norr — Ryssland, Finland och Sverige.

I pyramidernas gravgångar, på templens pelare, i obeliskernas granit och bland papyrusmanuskriptens hemliga skrifttecken — överallt är hon med, finlemmad, omisskännelig med sitt mörka huvud, sin smala vita hals och de spetsiga snabba vingarna. Det finns ingen tvekan om att hon är förebilden till tecknet »son av solen» i de mäktiga faraonernas cartoucher, och där hon befunnits värdig att vara hieroglyf för begreppet »flyga», äro de karakteristiska spetsiga stjärtpennorna utbredda i solfjäder och så skickligt vända, att den som en gång sett henne strax kan se, att detta är en nordisk stjärtand och ingenting annat.

Hur kom det då till att denna vildfågel i sin enkla dräkt av vitt och grått och brunt kunde vinna ett sådant intresse framför större och vackrare färgade fränder i ett land, där

Skedänder.

hon blott var en gäst, som drog förbi om höst och vår? Uppe i hemlandet Sverige är det blott en liten del av människorna, som någonsin se henne eller veta om, att hon under den ljusa sommaren har sitt hemvist vid Lapplands ensliga vattendrag. På de egyptiska gravarnas mästerliga väggmålningar, där konungar och höga herrar ses jaga bland Nilens papyrusfält, var hon favoritfågeln. Den tidens hovmålare, som ganska visst blandade sina färger efter högstnådig instruktion, glömde inte att låta de slavar, vilka uppsamlade bytet, ständigt ha dessa nordiska vildänder i händerna, lika omisskänneligt återgivna som lotusblommorna, vilka de höga »fruntimbren» buro med ena handen, medan de »höllo i» den tydligen alltför djärve jägaren eller fiskaren med den andra. På tempelväggen i Abydos, där sällsamma djurhövdade gudar idka fågelfänge i papyrusdjungeln över Nilens alltid böljande vatten, äro de flaxande vildänderna ingenting annat än våra stjärtänder, den ena vid den andra, lätt igenkännliga på de spetsiga prydnadsfjädrarna och med vingarna utbredda.

en upp- och en nedåt, liksom i hieroglyfen. Överallt är det dessa vildänder, i övervägande mängd bland skaror av andra vattenfåglar, andra änder, vildgäss och vadare, svårare att identifiera stundom, men de allra flesta helt visst tillhörande de skaror, som undan nordanlandens kalla vinter, den tiden som i dag, i tusenden, måhända millioner söka sin väg till Nilens vattudalar. Och det blir lätt förståeligt, att dessa tusenden skulle fånga intresset hos folket i Egypti land i samma mån som de blevo fångade själva, när man tänker på att

De flaxande fåglarna äro våra stjärtänder.

Andflocken sträcker över.

Egypten förutan flyttfåglarna egentligen är och säkert även var ett ganska fågelfattigt land. Det är nämligen bara en ringa del av Egyptens otaliga fåglar, som egentligen höra hemma i Afrika, som stanna kvar och fostra sina ungar där, när den heta sommarn rycker an från Etiopien. Det är belysande nog, att av fjorton slags vilda änder, som om hösten svärma in över Nildalens vatten, är det blott ett fåtal av en enda art, som stannar kvar och häckar i landet när våren kommer åter. Några sporrvipor på Nilstranden, små flockar

av vita hägrar på de bördiga fälten, småfåglar bland sockerrören, enstaka härfåglar och vitbrokiga kungsfiskare, palmduvor, vanliga tornfalkar, egyptiska glador i mängd och någon vithövdad gam uppe i ökenbergen, det är vad som mest syns av Egyptens egna fåglar. Det var troligen rätt enahanda när pyramiderna byggdes och det var just ingenting för landets mäktige att jaga efter. Men när Nilvattnet sjönk om hösten och Asiens och Europas vingade härskaror drogo in över de gyttjiga stränderna, då blev Egypten på några veckor detta sagolikt fågelrika land som än i dag, där faraonerna drogo ut på jakt i praktfullt sirade båtar, med slavar som hämtade bytet ur papyrusfälten, medan prinsessorna plockade lotusblommor att vifta bort flugorna med. Det var då de kungliga hovmålarna fångade dessa underbara bilder av vildänderna från Thule, vilkas färger den dag som är stå lika klara på väggarna i Sakkâras gravvalv, som de lysa från de levande fåglarna själva därute nu, där de flyga över vattenstråken vid gränsen mot öknen eller simma över spegelbilden av pyramiderna.

I flockar av hundratal ligga de där. Små följen av dem komma sträckande genom den stilla morgonens töcken över palmskogarna neremot Nilen, skedänder, krickänder, bläsänder. På samma sätt som de en gång genom sin mängd förmådde giva prägel åt gravarnas och templens bildfält, likaså förvandlar deras närvaro, deras läten, deras rörelser och suset ur deras vingar det afrikanska vattnet här till ett stycke av en annan världsdel, av ett annat och fjärran land.

De sanka markerna, där svämvattnet från Nilen nu sjunker varje dag, äro inte mycket olika en översvämmad äng vid Själlands kust eller en myr på Gotland. Starren och gräset se rätt likadana ut. Borta på klarvattnen lysa viggarnas

De långväga gästerna vila ut efter färden.

vita sidor och de rödhalsade dykändernas granna huvuden. En vipa springer i gyttjan och plockar. Var gång hon hittat något stannar hon ett tag och tittar misstroget. Hon är bestämt från Europa och har sett tvivelaktigt folk förut. Men några grönbenta snäppor, som komma fladdrande över ängen, ha tydligen ett mindre civiliserat hemland. De slå ned på slambädden bara några steg ifrån mig och börja äta, utan att det ringaste bry sig om den av vipan misstänkta människan. I ett ögonblick ha de skrikande tagit till vingarna och med dem en hop förskräckta änder. En skugga glider över vattnet och en stor fågel kretsar över min vassrugge — kärrhöken! Honom kände de.

Han står kolsvart mot solen, och det är lönlöst att höja kameran, fastän han är så nära, att jag kan urskilja det stickande blanka ögat. Med några häftiga vingslag tar han höjden, och i vida ringar seglar han bort mot ökenstranden, där de stora andflockarna svärma och vila.

Det är flyttfaglar överallt, bara flyttfåglar, för många att räkna och för många att räkna upp, men nästan vem som helst av dem kan ha sitt hem därborta, där det är köld och vinter nu.

Dagen skrider. Solen är brännande het. Där jag ligger hopkrupen i vassen och lyssnar på deras kända röster och ser dem i kamerans sökare är det bara öknens gula sluttning och pyramidernas spegelbilder i vattnet, som hamra in i tanken, att detta är vinter och Afrika och inte vad det mest påminner om — en solig vårdag ute på Tåkern.

Förändringen från Europa är mycket liten. Det är bara tröskeln till flyttfåglarnas väldiga vinterland, där de ha sitt nät av vägar, om vilka vi veta stort ingenting. Men de små snäpporna, som springa på slammet här och kanske kläcktes i sommar på en tundra i Sibirien, de äga detta sällsamma sinne, som vårt förstånd aldrig kan få ett grepp om. I deras späda huvuden finns ingen tvekan om vägarna från deras hemland till tropiken.

Den, som beger sig till Afrika för att slakta elefanter, skall knappast bevärdiga de små nordiska svalorna med en blick, där de svinga kring hans lägerplats och jaga bort moskiterna från hans för kulturen så dyrbara huvud, och av de tusentals européer, som vallfärdat att beskåda det en gång hundraportade Thebens pelartempel, skall bara några få ha sett en skymt av den heliga sjöns beckasiner.

Måhända hade kung Totmes den tredje på dess vatten till sin ögonfägnad en del av de sällsynta fåglar, vilka han hemförde från sina härnadståg i Asien och som den dag i dag äro bevarade i den sannskyldiga zoologiska trädgård

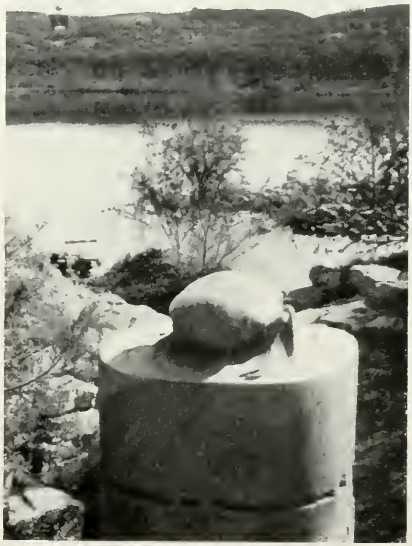

Den berömda granitscarabéen.

han lät hugga in och måla på tempelväggarna ovanför stranden. Måhända simmade fångna praktänder kring farkosten de dagar den fågelhuvade gudens bild högtidligt fördes ut på det heliga vattnet, och kanske vågade sothönsen inte visa sina enkla kläder där den tiden. I dag äro de stamgästerna. Men helt visst varsnade beckasinerna den blänkande spegelns rund, när de kommo susande från norr genom höstnatten och sökte gömsle vid den stilla stranden som de göra än i dag.

Det är en fridens ängd för dem. Mellan rasade murar och igenfallna valv står vattnet mörkt och klart som i en väldig brunn. Inte ett träd finns där till skydd för solen. Den, som ledes genom templen en brännhet dag av någon av de sju och sjuttio dragomanerna, skall hastigt gå förbi på vägen däruppe och kasta en flyktig blick över sjön vid den fallna obelisken för att strax söka skydd i svalkan under hippostylens takhällar. Och den, som följer stigen ned till stranden för att se den berömda jättescarabéen av granit, skall sist av allt tänka på beckasiner, men träda försiktigt bland stenarna, där skorpionerna kräla och kanske en av Cleopatras ormar kan resa sig och hugga efter foten.

En liten flock vildänder simmar ut och flyger bort. Några sothöns plaska och strida, som bodde de där. Det är allt. När solen sjunker mot kvällen lyser det av smaragdfärgade biätare, som fladdra kring ruinernas tinnar.

Men gå åstad en tidig morgon, innan det gula ljuset ännu hunnit bergen på andra sidan Nilen, där konungarna sova under klippan och gamarna i stupet ovanför. Vandra vägen mellan palmer och sfinxer genom det sovande Karnak, där härfågeln just är vaken och härmar de skällande hundarna. Vildänderna, som komma sträckande från Nilen för

Drillsnäppan och strandpiparen vid morgonbadet i den heliga sjön.

Sädesärlan.

att vila på den heliga sjön, visa kosan. Där står en krans av snår i dyn kring stranden. Kryp ned i gräset där och var stilla en stund. Där är svårt för en människa. Två dagar har jag bidat så, och den fågelhuvade gudens fränder ha lönat mig rikt för ringa möda. Vem ville tro, att så många små bevingade gäster från nordliga länder hade samlats till denna tysta vrå vid den tystnade stadens murar.

Morgonen är så stilla, att det hörs eko över sjön, när korpen ropar till sina ungar borta i templets pelarvalv. Ute på vattenspegeln, där obeliskernas dubbelbilder tyckas pejla djupet, äro sothönsen redan i farten att dyka efter mat.

Sothönsen.

Några små vadare, som sovit på stranden över natten, flydde i morgonens grå till andra sidan, innan jag kände igen dem, men en visa som spelas med två stämmor därborta säger, att här finns ett par drillsnäppor, som minnas sommaren och häcktiden

därhemma vid en kargare strand. Och så komma de tillbaka längs stranden en och två, alltefter som tiden glider och min arab blir stilla på strandvallen uppe vid ruinstaden.

Sädesärlorna komma först. De flydde inte, utan komma ändå, som det syns, på ett slags morgonrond efter flygfän

»Hon simmade som en and, den bytingen . . .»

vid vattenbrädden. Det är en svartbrokig hanne och en blekare gråklädd mö. Kanske de skola bli makar. De följas så troget. Efter dem komma drillsnäpporna. De hörde till här och vilja tillbaka till sin strand. Den ena försvann igen, men den andra går ut i vattnet och tar sitt morgonbad, medan en liten strandpipare kommer fram och håller vakt. Hon simmar som en and, den bytingen. Så far hon upp på en stor sten för att putsa sina fjädrar. Där hon då sitter och speglar sig, kommer tanken för mig att kanske det är hon, som sprang efter yrfän i tranans bo därborta, när

den röde ungen just var kläckt och tranan kom i snåret och tittade ner på henne. Men det är naturligtvis bara fantasi. Vetenskapens flyttfåglar äro förständigade att flyga mot sydväst i alla fall, utom då de inte göra det, och hon är alltså

Drillsnäppan och hennes spegelbild.

kläckt i Kaschmir och förstår inte svenska, om man skulle vissla åt henne. Men det var märkvärdigt, vad hon var lik den som stod i tranredet.

Nu kommer en annan strandpipare ned och badar, medan den förste alltjämt håller vakt. Det ser ut som det vore hans syssla, men det är hans nyfikenhet. Han är så vaken och tittar efter allt som sker. När det surrar i min kamera bland snåren, kommer han nystande upp så nära, att jag knappt kan få en bild av honom, där han står framåtlutad med örat åt mig och lyssnar.

Strandpiparen plaskade som en simfågel.

Men beckasinerna —? De kommo inte förrän det varit tyst länge.

Först kom där en liten fågel, som var mindre än själva strandpiparen. Alldeles häpen vred jag kameran mot den

»Han stod framåtlutad med örat åt mig och lyssnade.»

Dvärgsnäppan på Ishavskusten.

fläck, där hon slog till på stranden. Fanns hon här — dvärgsnäppan från Ishavskustens tundra, för vars dyrbara ägg skull en engelsk samlare en gång utrustat en hel expedition? Över vilka avstånd måste inte hennes små spetsiga vingar ha ilat? Men hon var inte trött. Hon var bara ivrig att finna föda. Och hon var av ett helt annat kynne än den nyfikne strandpiparen. På Sibiriens kust finns det väl inte så mycket som gör sinnet livligt. Hon trippade betänksamt i vattenkanten. Där såg hon något. Hon klev ut på sina tändstickshöga ben och måttade med leksaksnäbbet. Och så borrade hon i ävjan efter det mikroskopiska bytet, så att vattnet ringlade som kring en riktig, stor fågel.

»Hon borrade i ävjan . . . .»

»Hon mättade med leksaksnäbbet . . . .»

Då klatschade det över oss av vingslag. En palmduva från dadelskogen kring Karnak kom ned för att dricka. En mera harmlös varelse kan inte tänkas, men den lilla blev förskräckt. Med ett fint surrande pip var hon på vingarna och försvann som en fjäril.

Då först fick jag öga på en av beckasinerna. Det var något som rörde sig på dyn vid roten av ett snår. En spräcklig fågel! Han borrade i ävjan som den lilla nyss. Men han hade en lång näbb. Det var enkelbeckasinen, Täkerns horsgök.

Den oskyldiga palmduvan.

Han kom fram, han titta-
de försiktigt omkring med sitt

»Han fördjupade sig i sitt näringsfång . . . .»

stora, mörka öga. Så gick han ut på så djupt vatten under snåret, att just hans långa näbb nådde botten, och där fördjupade han sig i sitt näringsfång så grundligt, att stundtals bara ryggen och ett öga syntes.

Strax var där en till under snåret; jag tänkte, kanske det är maken. Men det var märkvärdigare än så. Det var den

»Strax var där en till under snåret . . . .»

lille beckasinen, den som bor i Lappland och österut över Ryssland och Asien och som aldrig hinner till Sverige på höstflyttningen, förrän andra vadare längesen försvunnit till varmare länder.

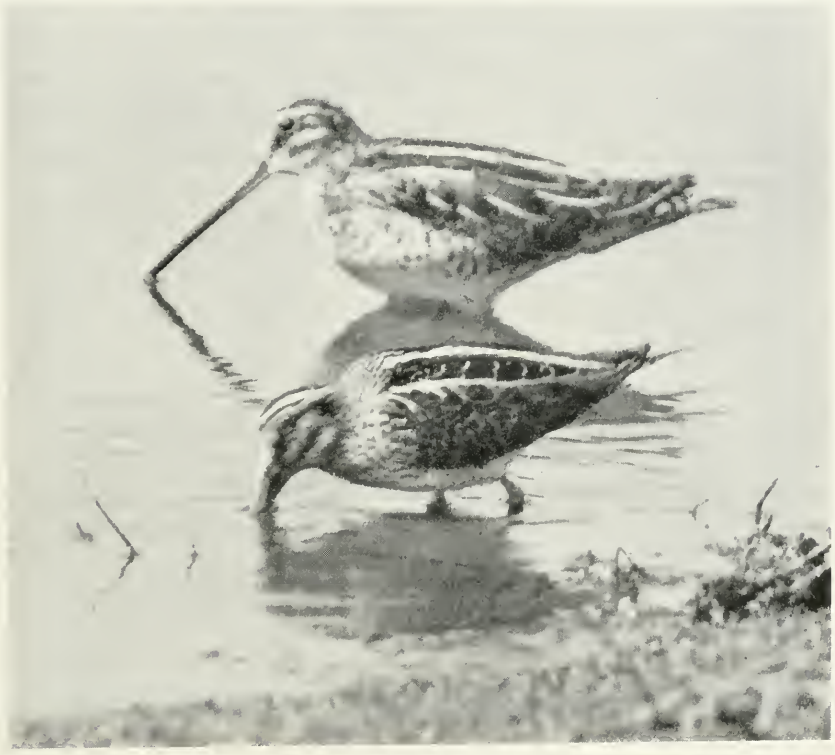

»Den store varsnade något misstänkt.»

Han var här nu. De två måtte ha träffats på resan och gjort bekantskap, ty de sökte mat tillsammans troget som två makar. Den lille var inte så vaken, inte så erfaren av land där människor bo. Det syntes, när de kommo mittför mitt snår. Den store varsnade något misstänkt. Han granskade kamerans öga, lika blankt och runt som hans eget. Så förstod han, att något var på tok där, och gick betänksamt

»Sädesärlan kom och grälade på honom.»

sin väg. Han ökade snart farten och försvann under närmaste buske. Men den lille begrep ingenting utan fortsatte bara att borra i dyn, ända till dess sädesärlan kom och grälade på honom — jag begriper inte varför. Hon kvittrade som mot en rovfågel. Då såg han skamsen ut, tycktes märka

»Han travade åt det hållet, där kumpanen skulle finnas.»

att han var allena bland det främmande landets faror och travade med ett raskt beslut åt det hållet, där kumpanen skulle finnas. — Det förgick en lång stund och det var tomt på stranden. Från tempelvalven däruppe hördes den aldrig sinande

»Det var blåhakesångaren — de lappländska fjällens näktergal.»

svadan av en dragoman, som närmade sig med sin amerikanska fårahjord. Då for där en liten fågel snabbt likt en råtta över stranden, och i ett ögonblick stod det klart för mig, vad det var för en känd ton, som tvungit mig att lystra gång på gång i de tidiga timmarna. Det var någon som prövade ett strängaspel, för fint och sprött för människohänder. Hela morgonen hade han sjungit i snåren där och jag

hade inte känt igen honom. Och nu satt han en blink på stranden, så nära att jag kunde se den röda fläcken i det blå på hans bröst — blåhakesångaren — de lappländska fjällens näktergal, som Linné gav namnet »*suecica*». Han hade inte så granna färger nu som om våren, när han spelade för sin maka bland de sista drivorna. Hans ton var inte så sprudlande full av klang. Men där han kvick som en råtta for bland gräset och övade sin visa vid stranden av den heliga sjön, var han ändå just den lille fågeln med det stora hjärtat, som brukade sjunga natten igenom vid lägerelden i det kalla landet däruppe.

I videt i Lappland.

Detta var alltså Egypten. Dess fågelrikedom var inte så överväldigande, bortsett från lagunerna vid kusten, där det för upprorets skull blev mig förbjudet att stanna med en kamera. Men hela Nildalen uppåt — där syntes inga fågelskaror. Av landets egna fåglar var det de små vita hägrarna, som mest föllo i ögonen, där de lyste i fältens grönska eller sutto på trädens toppar i parken vid Giza, samt först och sist de egyptiska gladorna, vilka svävade i glesa följen över alla städer och byar, sutto skrikande på taken och byggde bon i träden mellan husen. Förresten fladdrade ett par vitbrokiga kungsfiskare över kanalernas vatten, rödskimrande palmduvor kuttrade i trädgårdarna, och härfåglar med höga fjäderkammar hoppade vid vägarna tillsammans med en kråka, som var likadan som vår. På Nilstranden vilade i middagshettan någon enstaka gam bland gladorna. Det var egentligen allt.

Var fanns nilgåsen och den heliga ibisfågeln? På de mångtusenåriga målningarna i varje fall talrikare än i våra dagars Egypten. Såvida ibisen någonsin funnits vild i det land, där han var helig. De lärda tvivla. Dessa underbara målningar av djur och allrahelst av praktfulla fåglar skulle helt visst för den, som äger kunskaper nog, kunna berätta

mycket om flyttfåglarna i Egypti land för tusentals år sedan. Egyptierna ägde ju ett intresse för fåglar, som väl aldrig något annat folk.

På en målning från pyramiden i Meidoum stå sex vilda gäss. Denna tavla, som i konstnärlig uppfattning är bilderna i många av vår tids vetenskapliga verk fullt vuxen, lämnar intet tvivel om att paret till vänster är bläsgås, en fågel som är hemma i Nordryssland och Sibirien och som flyttfågel än i dag den talrikaste av de vilda gåsarterna i Egypten. Det är helt naturligt, att denna fågel lätt föll i konstnärens hand. Men paret till höger, med de skarpt tecknade fläckarna och banden, är den rödhalsade gåsen, som häckar vid de sibiriska flodernas utlopp i Ishavet och av vilken blott en enda gång, vad man vet, år 1874 en fågel är funnen i Egypten vid Alexandria. De båda enstaka större gässen slutligen, som synas äta på bilden, kunna knappast vara något annat än vår vanliga sädgås, om vilken vetenskapen egendomligt nog icke synes känna något fynd inom Egyptens gränser.

Voro nu dessa så mästerligt återgivna fåglar verkligen flyttfåglar, vilka bragts till Faraos eller prästernas palats bland bytet från jakt och fångst, eller voro de likt kung Totmes' fåglar på Thebens tempelväggar medförda i triumftåget hem från underkuvade länder, eller fanns det möjligen ännu flera vägar för dem att komma inför de egyptiska konstnärernas ögon? Det kan tänkas, att de, likt en gång vilddjuren till Roms kejsare, blivit förda till Farao som skänker av vasaller och furstar i de länder där de förekommo. Men bläsgässens närvaro tyder å andra sidan på att de voro vintergäster i Cleopatras rike. Vilketdera förblir väl obesvarat, men redan en flyktig blick på de egyptiska valven och

De vita hägrarna.

Den heliga ibisfågeln.

väggarnas målningar säger, att här måste finnas en rikedom av urkunder om flyttfåglar i det forna Egypten. Denna fågelvärld i de döda människornas och de övergivna gudarnas boningar är onekligen mycket rikare och mycket intressantare än den därute vid våra dagars Nilen, där rader av turistångare ha ersatt faraonernas jaktbåtar och där det syns flera ägretter på hattar än på hägervingar.

Man föreställde sig gärna från sagan den egyptiska Nilen som en bred, mäktig flod, där andra stranden syntes långt borta, där pelikaner fiskade bland skära lotusblommor och där vita storkar betänksamt klevo omkring i gyttjan för att fånga grodor, medan vördiga ibisfaglar befolkade öar, där det växte papyrus.

Men där var intet av allt detta. Fanns här då inte en stork om vintern? Och var fanns tranorna? Förgäves lät jag kikaren söka över Nilens kala stränder, över de grunda

Nilgåsen.

sänkornas vatten, där det säkert fanns föda för storkar, över de bördiga fälten, där det ständigt mognade nya skördar och där det förvisso fanns mer att äta för en trana än på de öländska tegarna, för att inte tala om de lappländska myrarnas armod. Att de ringmärkta storkarna visat släktets väg till Sydafrika var nu intet tvivel om, men sagan om att storkarna voro i Egypti land om vintern var ändå så levande i mitt minne, att jag väntade få se någon. Där stod en vit fågel. Den såg så stor ut. Nej, det var bara en kohäger. Där kretsade en annan. Han hade svart i vingarna och flög som en stork. Visst inte! Det var återigen bara en av de vitbrokiga gamarna. Aldrig någon stork. Av tranor inte en skymt.

Var fanns de då allesamman? — Vid Vita Nilen. Det var vinter nu i Egypti land och de flyttade bara hastigt igenom här vår och höst.

Men var fanns egyptiernas heliga ibis och skarorna av nilgäss, helgade åt Isis, och var växte denna berömda papyrus, på vilken urkundernas hieroglyfer om detta blivit bevarade? — Vid Vita Nilen, var det oföränderliga svaret.

Så fanns här då inte flera flyttfåglar att locka in i kameran och så packade vi vårt dussin apparater och sex tusen meter film och for till Vita Nilen — en dag till Assuan, tre dagar Nilbåt till Wadi Halfa och ett dygn ett vitt tåg med mörka solfönster tvärs genom öknarna till Khartoum, där Vita Nilen blandar sitt vatten med den Blå.

Det var ett fattigt land för fåglar, detta sista stycke av Egypten upp mot katarakten, fattigare ju längre det bar mot söder. Allt trängre blir det gröna bältet omkring floden, allt närmare hotar ökensanden den lilla raden bevattnade fält. Allt närmare hänga bergens branter över dalen, tills de tränga sig samman vid Assuan och vilja hindra själva Nilen att komma fram i katarakten, där vattnet forsar och slingrar mellan sällsamt slipade granitblock, som likna förstenade vidunder.

Här tar egentligen Egypten slut. Det är redan de nubiska bergen, som ringa in den uppdämda Nilen i sin livlösa dystra ram. Blott kronorna av enstaka dadelpalmer visa, var det en gång fanns en bevuxen strand, och tinnarna av Philæs hippostyler förtälja om tempelstaden som försvann, när människorna byggde den gigantiska Nildammen och satte stränderna ett par dagsresor upp under vatten.

Första blicken på detta stela, döda landskap säger, att det är inget land för fåglar. Små blekgrå klippsvalor, några glador och gamar över bergen och spår efter schakaler och hyenor i ökensanden är egentligen vad som syns av djurliv. Resan uppför denna trånga flod bekräftar den första

Ägretthägern går på fiske.

tanken, att denna flod har ingen större betydelse för flyttfåglarna. Här finns ingen flyttfågelväg, så som vi gärna tänka den med fågelskaror utan tal, som följa Nilens vatten genom ökenlandet mot de rika tropikerna. Två gånger färdades jag dessa tre dagar på floden, en gång på eftervintern när de första änderna redan sträcka tillbaka norrut genom Egypten. Fyra andflockar, sammanlagt inte hundra stycken, och några gråhägrar vid stränderna var allt jag såg som kunde kallas flyttfåglar. Andra gången var om våren, när storkarna drogo norrut över all himmel, över Vita Nilen dagarna förut, över Egypti land och Palestinas dalar dagarna efter. Gråhägrarna voro kvar några stycken ännu. Några

småflockar årtänder flögo norrut längs vattnet. De flytta senast. Men storkarna — inte en fågel varsnade jag. Vilken väg togo de? Jag vet det inte. Men min tro är, att flyttfågelhären går rätt över öknarna, där Nilen krökes, i Berberlandet som i Nubien; från Vita Nilen över öknen till Dongola, om de ha behov att rasta, och därifrån över land igen till nedre Egypten — de som alls passera Egypten. Ty sannolikt går det ännu större tåget från Blå och Vita Nilen och hela landet omkring dem på bred front ut till Röda havet och följer det uppåt eller tar sin kosa rätt ut över land lika obehindrat som de millioner flyttfåglar, vilka, trots tidigare mänsklig tro, på västligare vägar utan vidare korsa Sahara på sin färd mot europeiska hemland. Men detta är endast min tro, som vunnit i styrka, sedan mina försök att flyga efter fåglar lärt mig inse, hur de däruppifrån se hav och länder utbredda nere på jorden.

Innerafrikanska gamar seglande under en molnlös himmel över ett ökenland så brännande soligt, att ögat inte vill uthärda. Snabba gaseller i karriär, där tåget rusar fram genom solförbrända stäpper. Äntligen en skymt av en flock flyttande vadare, där bron går över Blå Nilen in till Khartoum, Kitcheners och madhikrigets stad mellan två floder och tre öknar. Ty det är alltjämt öken och åter öken, här och var en sänka med stäppgräs och taggiga snår och törstande förkrympta träd, men ändå egentligen öken med sanden ständigt beredd att virvla upp, när stormarna komma i april och maj bebådande de våldsamma regnen. Genom detta land kommer Blå Nilen störtande ned ur Abessiniens alper, stiger ända till åtta meter under regntiden och sjunker om hösten igen till en smal ådra av klart, mörkt vatten, som möter Vita Nilen vid Omdurmans strand, där den kommer mäktig och lugn med de väldiga afrikanska sjöarnas vatten, bärande det bleka slammet från tropikens jord genom öknarna mot det fjärran Egypti land och det blåa havet mellan tre världsdelar.

En gång var detta en punkt av Afrika, på vilken millioner människors blickar vilade från hela världen. Säkert är det en punkt, över vilken milliarder flyttfåglars ögon ha sökt det paradis för dem, som heter Vita Nilen. På Afrikas jord finns knappast något, som övergår detta. Det är som att gå genom en dörr från ett tyst tomt rum in i ett sorlande fyllt, när fartyget rundat landtungan mittför Omdurman och seglar uppför det vita vattnets flod. Åtminstone var det så den dag vi seglade åstad med den stolta dahabian Amira.

Hur det lyckades mig att få denna sköna väninna skall fattas kort. Vedermödorna äga föga intresse. Hade inte min engelske vän, dagarna innan hans malaria dessvärre tvang honom att återvända till Europa och lämna mig i de svartes våld, kunnat trolla med myndigheterna, så hade jag väl fått stuva mina kameror i en negerkanot. Ty en jaktångare kostade tjugo till trettio pund om dagen utan vidare spisning, och de få som funnos voro ute på expeditioner i det stora okända. Så fanns det dahabian. En seglare. Det gick upp ett ljus för mig, som sedan pojkåren »seglat på fågel». Om man seglade uppför Nilen, skulle man kunna få fåglar inpå näsan mycket bättre än på en ångbåt. Det var bara att fara över floden och se på galeasen. Hon överträffade varje förväntan, en lyxbåt från kalifens dagar med spiror som en Shamrock och akterhus som en spansk gallion. Bara sex och ett halvt pund om dagen med kock och skaffning och sju mans besättning och Mohammed. Han återkommer i historien. Jag betvivlar, att någon människa i Europa skulle velat ge tjugo pund för hela skutan. Men i elefantjägarnas land hade en pråm med ett badhus på ett obegripligt värde, bara man kunde komma uppför floden med den. Och det fanns verkligen ett badrum på dahabian, vilket har sitt

Den stolta Amira.»

Fördäck.

särskilda behag, där vattnet är så grumligt att man inte kan se krokodilerna, förrän de äro bra nära.

Sådan var Amira. Mohammed, som färdats över fjärran hav och floder och lotsat hertigar och bomullskungar bland elefanter och vita rinoceros, försäkrade, att hon var Vita Nilflottans styvaste fartyg, och det skulle vem som helst förstått, som såg henne segla nästan i sidvind utan att driva mer än ett par kabellängder på en sjömil. Min kamerajakts erfarenhet av hennes seglationer vore värda ett kapitel. Mohammeds av denne tokige vite man förmodligen likaså. Det började med att han lastade ombord — det vill säga han kommenderade de andra att lasta — mina femton kamera-

På Vita Nilen.

Mohammed föder sina lamm.

lådor och tropikkistorna med film, vilka han ansåg innehålla kulor och krut. När allt var fullbordat, kom han till mig och frågade, var jag hade gevären. Det där hade jag försökt förklara för honom ett par gånger förut. — »Här finns inga gevär, Mohammed. Vi ska bara fara efter fåglar och fotografera.»

Fotografera visste han mycket väl vad det var. Han hade redan visat mig sina reliker med konterfej av någon välbevågen hertig och världens rikaste »american lord». Men det ville inte riktigt gå i honom ändå. Han gick en vändning och stuvade flera grejor och kommenderade besättningen som en fanjunkare och så kom han tillbaka och sporde allvarligt detsamma, som om frågan aldrig varit före.

Då tog jag opp en coltbrowning ur bakfickan, en grov fyrtiofemma, och förklarade för honom, att detta var det enda vapen jag ansåg mig behöva utom fingrarna.

Mohammed såg medlidsamt på dessa försvarsmedel och försökte med förnuftsskäl. — Many leopards on the White Nile, sir, and many buffaloes. And buffalo think you look for him with the little case and buffalo become very angry.

Förgäves svarade jag honom, att där gick många tusen svarta män omkring utan bössor i landet utan att »buffalo became very angry». Han bara skakade på huvudet.

— But you are white man, sir. Buffalo don't like you.

Då var det mig omöjligt att inte dra på mun, vilket Mohammed missuppfattade. Han tittade förskande. — Var denne vite man så enfaldig eller var han kanske rent av tokig? — Med värdigt allvar svarade han sitt hundragångerdagliga — all right, sir! — och vände mig ryggen. Hur han utlade saken för de andra sedan, skulle jag velat ge några piaster för att ha på ett papper. — Så fick vi en bogserbåt runt strömhörnet vid Omdurman, där de vita och mörka vattenmassorna mötas och gå till bredds mot norr med en skarp gräns som två skilda floder. Och dahabians segelvingar breddes ut och nordanvinden svepte oss i väg mot nya land och fåglar.

Tranorna! Äntligen tranorna! Våra egna stolta, skygga tranor från Europa, vitvingade krontranor från Afrika och pärlgrå, bildsköna jungfrutranor från Asiens stäpper — tranor i flockar spridda över de ökentorra durrahfälten, tranor i flygande falanger under tropikens molnlösa himmel, och tranor i härar utan tal vid den Vita Nilens strand.

De samlas där när dagen är förbi och solen tänder synrandens töcken en brinnande minut, innan hon stupar borta i öknens ugn. Susandet ur deras vingar nalkas och drar bort som vindkårerna över floden. Ropen ur deras höjda halsar skalla som härskrin av främmande länders horder. Och de äro horder från främmande land, stammar från fjärran världsdelar, vilka samla sina skaror vart år, när den torra tiden stundar, och falla in över Nilens vattudal för att tära dess mognade rikedomar.

De timmar från kväll till morgon, när jag första gången vakade ibland dem, skola aldrig bli mig förgätna. Den sällsamma afrikanska natten, larmet av de många tusen fåglarna och deras gestalter omkring mig i den gryende dagens ljus.

Vi hade seglat hela dagen. Den starka nordliga brisen

bedarrade mot solnedgången. Dahabian gled stilla uppåt floden, som bredde ut sig och försvann som ett hav under synranden i söder. Från fördäck, där besättningen stekte sin killing på rosten, steg rökelsen av brända främmande träslag. Uppe på moskitohusets tak hade jag gjort mig ett fågelbo med ett par kikare och några böcker. Men det blev inte mycket läst. Det svärmade fåglar överallt. Enstaka, i små följen och i samlade skaror drogo de fram på långfärd under himmelen eller korsade flodens bredd för att söka sig över till andra stranden. Deras antal ökades timma för timma. Från att synas i hundratal blevo de mot kvällen tusenden och tiotusenden. Från att rymden tycktes fylld av enstaka fågelstämmor blev det ett jämnt sorl. Uppe under västra landet kunde jag med blotta ögat se stränder och gyttjebankar övertäckta med fågelskaror. På lagunerna emellan dem lågo vattenfåglar simmande tätt som flytande öar. Vi hade kommit in i ett av dessa bälten, som givit Vita Nilen ryktet att vara världens fågelrikaste vattendrag.

Så sjönk solen och vinden dog plötsligt ut. Det blev så stilla, att man kunde höra den egendomliga takten av trummorna till fest långt borta i sudanesernas byar. Då skar ett nytt, helt annat läte av fåglar genom sorlet av de närmaste legionerna. Det var ett avlägset gällt larm. Kikaren kunde inte hjälpa mig. Det var redan för skumt att se. Men stämmorna i larmet därborta voro ej att taga miste på. Det var ropen från våra stolta tranor, som nådde fram genom den stilla natten under den främmande världsdelens stjärnor.

De färgade människornas tungomål vid elden därnere ägde just då all det okändas fientlighet. Men bland afrikaner och asiater borta på Nilstranden lockade en liten rödbena med en röst, som var så välbekant. Kanske var det hon som

bodde i en grästuva och lockade sin make så troget var sommar vid mitt badställe därhemma på den soliga kusten.

Och nu tranorna här. Böcker och kikare åkte ner på däck och så kallade jag på den nilerfarne dragomanen och begärde feluckan och två man för att ro i land, där bortåt — jag pekade efter larmet från fåglarna.

Mohammed såg bekymrat på mig. Detta blev en ny erfarenhet av denne konstige vite jägare utan bössa.

— Ro i land där, han visade de flata händerna. Det är alltså ingen originalitet det där med judarnas händer. Och han skakade på huvudet.

— 's impossible, sir! Is lotter (a lot of) mud there. 's impossible to come on the shore, sir!

Jag tittade uppåt riggen. De väldiga seglen spändes ännu av en vind, som då inte kunde kännas, och dahabian flöt alltjämt uppåt den till synes strömlösa floden. Så resignerade jag, fick mitt te och försvann under däck. Kättingen rasslade, när ankaret fälldes, och det blev tyst med det främmande tungomålet därute. Larmet från stranden saktades något, men upphörde aldrig en minut. Jag försökte läsa om alla de farliga djur mr Roosevelt måst skjuta till självförsvar i Afrika, men tranorna därute överröstade till och med honom. På sömn var inte att tänka. Då fick jag på mig ett par mjuka skor och smög ut på däck. De jämna andedragen berättade, att här sovo nio rättfärdiga muselmän. När jag fått loss feluckans tross och lindat årtullarna med ett par trasor, äro andedragen alltjämt lika jämna. Och så försvinner dahabian i mörkret, medan fåglarnas stämmor sakta komma närmare borta på Kordofans strand.

Kursen är ingen tvekan om. Tranropen överrösta alla andra läten ju närmare båten glider. De måste vara flera

Vid världens fågelrikaste vattendrag.

Jungfrutranorna från Asien.

hundra där. Jag lyfter årbladen långsamt, som när man ror på säl och är rädd att höras. Men fågelflockarna lyfta ju ändå, när båten kommer mitt upp ibland dem. De asiatiska roständernas klagande rop ljuda som jägarhorn i stillheten. Nilgässen kackla hest. Vattenfåglar, vars läten jag inte känner, lyfta och komma farande så nära att luftdraget sveper. Vingsuset och plaskandet säga var de slå ned igen. Det är ljud av främmande vingar, röster ur främmande strupar. Det sjuder som i en kittel, sjuder av liv, som jag inte vet namn på. Och ständigt bli mina händer stilla vid årorna. Lyssna! Vad var det för ett läte där? Vems var den väldiga skuggan, som skymde stjärnorna?

En mörk massa dyker fram över vattenytan. Sorlet och rörelsen säger att där är trängsel av fåglar. Jag tror, att det är en av de låga slamöarna, och vill söka mig närmare. Men hela ön lyfter och rusar fram över mitt huvud så våldsamt, att jag omedvetet håller händerna för ansiktet. Sannerligen, där kommo stora tunga gäss så nära, att jag kunnat nå dem med en uppsträckt hand.

Vår stolta trana.

Vattnet har blivit grunt de sista minuterna. Årorna taga ständigt botten och den sega gyttjan hotar att suga fast kölen. De flesta simfåglarna börja höras utanför mig. Nu höras också tranorna på båda sidor. Båten måste ha kommit in i en grundare arm av floden. Det tycks vara omöjligt att komma fram åt mer än ett håll, söderut, efter vad jag kan se av ett par stjärnbilder.

Allt närmare skär tranropet i mina öron. De närmaste äro då inga hundra steg borta. Förgäves söker jag att skönja dem i mörkret. De äro tydligen inte av våra gråtranor. Vad är det för djur? Jag kan höra rörelsen, när de skaka på sig eller slå med vingarna.

En grundbank stänger vägen dit, och jag försöker i stället ro längre in mot vad jag tror är fasta stranden. Jag hänger över på ena relingen för att inte kölen skall hindra mot botten. Det går bättre så. När det är omöjligt att glida längre — staka går inte i den bottenlösa ävjan — har jag säkert tranor på mindre håll än ett stenkast. Några

märka mig. Deras läten bli oroliga, men åter lugnare, när båten blir stilla och de mindre fåglarna sluta med sina larmsignaler. Det är intet annat att göra än att krypa ned i stäven och vänta in dagern. Pipan törs jag inte tända. Eldsljuset skulle skrämma. Det är annars sådana nätter man undfår sin malaria. Allt levande här tycks vara fåglar, fåglar av kända och främmande slag hopade från tre världsdelar. Det är tydligen alla de, vilka inte behövde följa med i Noaks ark, som samlas här.

Aldrig ha väl fågelläten ringt sig in i mina öron som den natten. De flesta vadare och vattenfåglar sova inte hela nätterna. Helst säkert inte i tropiken, där natten är så lång och hettan driver dem att ändå söka vila om dagen. De samlas på andra ställen vid stranden, där de tro sig säkra för nattliga fiender. Många av dem söka föda även i mörkret, och de, som stå stilla för att vänta dagen, väckas ständigt av andras rörelser, av ett enda ängsligt gällt läte.

Vem är nu den lilla vadaren, som lockar oupphörligt på stranden helt nära där om natten; måhända någon fjällpipare, från Mongoliets högländer. Den ivriga rösten bredvid är väl känd — strandpiparen. Han är då alltid vaken. En annan stämma därborta i mörkret — ack, vem är hon nu igen — jo, det är ju hon, som blev utrotad av människorna i Sverige, skärfläckan som bor kvar på Själlands kust. Och de andra fåglarna därute — jag börjar skönja deras linjer mot vattnet, dagen gryr väl snart — nu minns jag dem, det är ju de eleganta styltlöparna, som mötte mig ute i marismans laguner de soliga dagarna en vår i södra Spanien. Men det skarpa lätet bakom mig nu. Det är inte långnäbbarna, nej, dem hörde jag också nyss. Det är något annat. Frågetecken! Så är det med det mesta. — Vet inte! Men dagen skall

De små nordiska snäpporna och jungfrutranorna.

väl gry en gång, så att man får veta. Och så kommer rodnaden plötsligt och snabbt i öster.

Fåglarnas läten ha blivit tätare och ivrigare. Det är rörelse i flockarna. Dagens stora timma för dem nalkas. Tranornas larm växer och blir rent av bedövande. Med min spräckliga jacka över huvudet har jag krupit under relingen för att synas så lite som möjligt. Det är så roligt att se tranorna, när ljuset hastigt ökas och flockarna stå där med båten mitt ibland sig. De närmaste äro en hop jungfrutranor. Det var deras läten jag inte blev klok på. Ett hesare, finare skrik än vår tranas och inte alls så gällt som krontranornas hornlåt. Deras ögon plira framför den vita paradisplymen. De titta på båten och titta på varandra. När den ena står kvar, så står den andra kvar. På deras stäpper i Transkaspien finns det naturligtvis inte sådana båtar som äro farliga.

Men bakom dem står den väldiga skaran av stora europeiska tranor. Hundratal drömde jag om. Säkert äro de över tvåtusen. De stå där som en fältgrå här om morgonen före uppbrottet. Den tunga massan är samlad uppe på slambädden mot land. Den fasta stranden var det ännu långt igen till. Som förtrupp och spets hålla mindre flockar vakt ute på bankarna i vattnet. Och där det är grunt nog, stå tusen och tiotusen små vadarfåglar av alla upptänkliga slag mitt ibland dem, springa omkring deras långa ben och rent av in under taket av deras täta led, som små människor under valven av Nildalens höga pelartempel. Små änder gunga och spegla sig i de sällsamma levande salarna, blott kärrhökarna sitta ensamma, tio, tjugo strödda utomkring, och alltsamman säger, att alla dessa små måste ha sökt skydd i skuggan under de storas vingar. Smäckra långa halsar kråma och räckas, morgonvinden leker med stolt vajande plymer och ropen skalla över det vaknande vida afrikanska landet.

Men det är bara en kort oförgätlig syn. Det är den stora uppbrottstimman. Solen får inte finna dem där, och rodnaden stiger som en vådeld över landet bortom floden. Stämmornas tal och styrkan i ropen ökas med varje minut. De små fåglarnas röster tystas ned till ingenting. Krontranor, som stå i ett led längst ute på banken, börja vandra ivrigt fram och åter och skära in i kören med gälla tvåtoniga hornstötar. Det är som om alla bara väntat på detta. Som på en larmsignal lystrar hela hären. Det blir vimmel och gång i skarorna. Ropen mana och fråga. Leden ordna sig efter någon mening, som jag blott ej känner. Och med ett brus av vingarna, som härmar katarakten, och larmet stegrat till våldsamt crescendo svingar falang efter falang upp att klyva morgonvindens böljor.

Falangerna.

Sen dess har jag mött dem igen — skrikande genom stormen om natten, när Nilen vräkte som ett hav utanför öknarna vid Gjebel Auli — sträckande tysta och mätta genom stilla aftnar från de rika fälten kring durrahstaden El Dueim — vilande i heta middagstimmar och drickande med marabuterna, där flodhästarna tumla vid Abu Zeid — tågande slutligen mot hemlandet i smala, knappt skönjbara linjer, fjärran under himmelen över Palestinas dalar. Och jag minns dem, när isen lossade på Sjaunjaape myrar under Lapplands fjäll mellan Kaitum och Lule älvar, och smygande tysta det ensamma paret med små rödduniga ungar bland blommande skvattram en daggig sommarmorgon i det ensliga kärret i den småländska skogens innersta. Men starkast står synen av stolt vajande plymer och brusande vingar mot morgonens rodnad över den mäktiga afrikanska floden, och oförgätligt ringer ropet än — hur det skar genom kvällens stillhet därborta i den främmande världsdelen.

Det kändes så underligt varmt någonstans i bröstet just då däruppe på dahabians tak.

De dagarna, som följde där, rymde flera fåglar än hela färden genom Egypti land.

Vita Nilen —! Detta var alltså fåglarnas flod och himmelriket för de bevingade legioner, som flydde för höststormen över Asiens stäpper och vinterns isar vid Europas kust. Ty det är floden här de fly till. Landet omkring är för dem bara en gränslös öken med törstande växter och med djur och människor, vilka söka flodens närhet, som för dem är livet — detta sällsamma vatten som envisas att taga sig väg mot norr, genom oräknade hinder ständigt mot norr, från innanhaven vid Afrikas hjärta, från tropikens regndränkta skogar och snöfälten på Abessiniens alper.

Man får tänka sig ett nästan oöverskådligt slättland, en sammangjutning av öken och stäpp så långt ögat kan skönja, med något ensamt knotigt träd som ett sjömärke och enstaka fantastiskt röda bergskupoler stigande ur fjärran solrök, delat från synrand till synrand av detta bleka rinnande hav, som för månader sedan svämmat upp över vida sträckor och läm-

»Ett nästan oöverskådligt slättland.»

nat sitt blyfärgade slam mellan de gula öknarna, likt den nakna huden av ett vidunder. Över denna slambädd, över öarna av slam, med lysande gröna bälten, över bankarna ute i floden, där krabba vågor skumma, vimlar, vandrar, vadar, simmar, flyger en värld av fåglar av alla upptänkliga slag och skepnader, ständigt nya, ständigt flera, för varje ny horisont som öppnar sig bortom en krök av floden, för varje dag och natt vi segla fram under denna ständiga nordanvind, medan landskapet långsamt förändras, flodbädden blir djupare, öknarna bli stäpper och förbrända savanner, stränderna täckas av manshögt gräs och de enstaka träden samlas till band och bälten och sammanvuxna tropiska skogar.

Tranor utan tal, flamingos, pelikaner, svarta och heliga vita ibisfåglar, hägrar — jättehägrar, purpurhägrar, silverhägrar, våra gråhägrar, ägretthägrar, kohägrar, rallhägrar, natthägrar, afrikanska blåhägrar — och storkar — marabutstorkar,

En avbränd strand.

våra små storkar, skedstorkar, skogsstorkar, kolsvarta musselstorkar, ullhalsstorkar, tantalusstorkar, praktfulla sadelstorkar — — det vore bara en namnförteckning till ett vetenskapligt verk att försöka räkna opp dem alla.

Aldrig har väl min slitnaste kamera sett tiondelen. När skarorna lyfte, förmörkade de bokstavligen solen. Bilderna här få hjälpa mig att skildra något av hur där såg ut. Mina ögon voro till slut så trötta, att de inte orkade se genom de starka kikarna. Det gick an att vi seglade. Från de skakande jaktångarna, som jag försökte sedan, var det svårare att se med hög förstoring. För övrigt var det en försynens skickelse med dahabian. Redan första dagen stod det klart för mig, att här skulle vi utan vidare segla på tranorna med kinokameran. Det kan låta fantastiskt — fåglarna stodo ju på land — men en enda blick på mina kinofilm med de tusentals tranorna illustrerar strax, vad som kanske inte kan synas av en stilla bild här. De första försöken strandade på

att vi helt enkelt strandade själva. Nå, det skall berättas i sammanhang.

Bland de tiotusentals mindre fåglar, som vimlade på de flacka stränderna, hade tranorna sökt ut sina tillhåll på för dem kära ställen, på de vidsträcktaste slambäddarna, på någon låg landtunga, som sköt ut i floden, eller helst på smala grundbankar, som lågo parallellt med stranden och hade ett bra stycke fritt vatten innanför som skydd mot nattliga besök av rovdjur, särskilt längre uppåt floden mot leoparder, som, efter vad spåren visade, inte tycktes försmå att hugga en fågel vid sina nattliga besök bland skarorna. Där stod nu på många ställen bara mindre flockar bland myllrande hopar av brushanar, snäppor och änder, men, där det var bäst, upp till ett par tusen jungfrutranor och våra stora tranor samlade, när morgonen bröt in. Då lyfte allesamman och försvunno i larmande långa linjer in över landet för att äta spillsäd på de nu ökentorra fälten, där infödingarna under regntiden odlade durrah. Men redan klockan tio och elva, när det började bli olidligt hett kanske även för dem och de i varje fall inte ville äta mer, kommo de i små flockar, i stiltje högt på himmelen, i hård motvind lågt, sträckande tillbaka till sin kära gyttjebank eller strand, först och främst för att dricka, men också för att sedan stå där den tid solen brann i zenit och putsa sina fjädrar, sova, kivas något och förresten göra det som människor och djur bäst av allt förstå njutningen utav — ingenting.

När nu dessa tusentals tranor sträckte fram och åter, lågt eller högt, jungfrutranor eller våra tranor, såg jag dem blott sällan bilda denna vinkel i luften eller regelbundna ploglinje, för vilken tranornas flykt är så omtalad. De kommo i ganska lösa sällskap, gärna på sneda linjer — Epaminondas måtte ha

Den berömda vinkelflykten.

sett dem, när han bildade sin stridsfalang — gärna på ett långt led med jämna avstånd mellan flera fåglar och flyglarna sackande bakåt, men inte i den regelbundna vinkel som tranor stundom, visst icke alltid, ses bilda, när de högt i skyn sträcka mot avlägsna mål. Att denna berömda vinkelflykt enligt fysiska lagar innebär en lättnad vid övervinnandet av luftens motstånd anses bevisat, men det gäller den buktiga och den sneda linjen också. Att tranorna inte begagna plogen »i vardagslag» är säkert, och troligen beror det på att det kräves en längre färd, för att dessa starka flygare skola pressas in på en linje, som kanske ger den yttersta fördelen.

Där stodo nu fåglarna på sina viloställen, tills hettan började ge med sig mot klockan tre och fyra. Då lyfte stundom hela menigheten i flockar om tjugo, trettio stycken och flög ännu en gång utåt fälten för att äta, stundom blevo också många kvar, men i varje fall voro de åter till sin samlings-

plats vid Nilen före solnedgången. Jungfrutranor och våra tranor stodo i fullständig sämja om varandra, tätt tillsammans, men ändå i små sällskap vart för sig, så att man kunde se ett bälte av ett par hundra jungfrutranor, därefter ett bälte av de stora, kanske hälften så många, och så åter några hundra jungfrutranor med insprängda flockar av de stora. Krontranorna höllo sig gärna på samma ställen, men ändå mera förnämt för sig själva än främlingarna.

Sådana tranläger mötte vid stränderna med en kvarts och en halv svensk mils mellanrum eller mera uppefter Vita Nilen hela sträckan från ökenlandet söder om Omdurman genom kordofanska stäpperna upp till Abu Zeid, där floden tränges samman av klippor och skogarna rycka ned till stranden. Men där voro våra tranor redan ett fåtal i skarorna. Deras bästa vinterland var synbart den obrutna slätten upp till trettonde breddgraden, till den trakt där skogiga öar börja dela floden. Där ovanför blevo jungfrutranorna alltmer härskande och slutligen ensamma i skarorna med en allt starkare tillslutning av krontranor.

Detta att de nordiska flyttfåglarna och nu särskilt tranorna hade sina vinterområden, vilkas sydgräns jag inte kände, var från första dagen på floden ett brännande problem. Var fanns denna gräns? Överallt döko tranhärar upp, medan dahabian länsade, så att det fräste om bogen för denna ständiga, underbara nordliga vinterbris, som gör landet hjälpligt att leva i, det får vara hur hett som helst. Jag frågade mitt orakel Mohammed — var finns det mest utav de här fåglarna — är det ännu flera längre fram eller blir det färre — finns de bara på de här flacka stränderna eller också där det växer gräs — hur långt söderut har du sett dem? Och Mohammed, som inte var van att se efter mindre

Tranorna sträcka uppåt fälten.

vilt än lejon och buffel och ansåg det föga värdigt för en man att syssla med sådant där småkrafs, svarade oföränderligt — Oh, sir, it's »lotter» birds »in the front»! Det trodde jag rasande väl, men det var nu just de här tranorna det brändes vid för varenda timma vi seglade. Ty att komma framåt, det gick som ett jehu med brisen, men tillbaka — inga böner till Allah kunde övervinna Amiras motvilja mot att kryssa.

— Men är du säker, Mohammed — sporde jag om och om igen — att det verkligen finns mera tranor »in the front»? Och Mohammed slog ifrån sig med utsträckta armar, vilket betecknade övernog och tvivelsutan. — Many thousands, sir. Many — millions! Och han lossade detta sista kraftord som ett skott. Då ansåg jag emellertid, att siffrorna började smaka Chicago, och gick bort och visade den svarte

skepparn en tiopiaster och pekade på nästa transkaror, som hägrade som en hop folk ute på en landtunga, där floden gick om hörn. Mohammed, som tolkade, skakade på huvudet — to shallow, sir! — men myntet försvann villigt i skepparns toga, och jag fick rent för folk på fördäck och kinokameran klar på en lämplig punkt i lä.

Naturligtvis gick det på en nådig försyn. Ty skepparn kände av gammalt till en viss djupfåra, som han följde, antingen det var högt eller lågt vatten. Vad däromkring fanns av djup och grundbankar kunde han inte hålla i huvudet uppför denna evigt långa flod, och Nilens botten har dessutom en obehaglig böjelse att förändra sig från år till år, så att nya farleder måste sökas. Och så ser man ingenting genom det slammiga vattnet. Men skepparn styrde redan efter mina handrörelser, och när vi närmade oss den åtrådda stranden, höll han ner på tranorna med en gir, som om han tänkte segla opp i öknen. Det gjorde han också nästan. Just som jag fått ögat i sökaren och började sikta efter tranhopen därframme, kom det en törn, så att hela kinomaskinen höll på att gå över bord. Seglen slog. Där satt vi. Men tranorna, som kommit in på nära hundra meter, gjorde inga anstalter att resa. De hade sett dahabior på grund förut, och de gamla bland dem, som brukade ge signalerna, hade lärt, att det inte var från båtar med vita segel och svarta män, som den plötsliga döden kom ibland, utan från båtar med vita män och svarta rökar. Först när alla de svarta männen nu började staka med stänger i lä och ropade i takt och till slut sprungo i vattnet, blev det ändå för mycket, och hela hopen drog sina färde under stor palaver.

Vi hade henne flott på mindre än en halvtimma. När

»Där satt vi.»

det inte gick att staka, hoppade bara hela flocken i sjön och satte skuldrorna under stäven, alla utom Mohammed, som inte nedlät sig, och kocken Emin, som ofelbart vid dylika tillfällen kom ut ur sin kabyss och ställde sig att se på med händerna på höften som en fet köksa.

Det smackade till i ävjan, när hon tog loss, stäven stakades opp i vind, och så var vi på väg igen, som om ingenting passerat. Det gick en stund. Konsekvenserna av att efter Östersjömönster »segla på ejder» med gouvernementets dahabia föreföll mig litet ovissa. Jag gick ner och granskade kontraktet. Det hade uppenbart inte förutsett något sådant fall. När nästa tranhär skönjdes på en grundbank föröver, gick jag stilla bort och visade den kulörte amiralen nästa zekin.

Hur många gånger vi seglade på grund den dagen, blev

aldrig antecknat. Där det stod tranor, var det långgrunt, och där det inte var långgrunt, stod inga tranor. Det var en välgärning, att vinden inte var så hård just då och att det aldrig fanns en sten i botten. En gång stod där säkert tusen jungfrutranor och ett par hundra av våra långt ute i vattnet på en grundbank. Det såg ut som om där kunde vara djupt nog att stryka förbi dem på ett drygt hagelhåll, femtio, sextio meters avstånd. Det gick — närmare och närmare. Floden sträckte sig mot sydost ett stycke där, så att vinden kom bra på babords låring. De stora fåglarna stodo lugnt och läto oss komma in på nära hundra meter, den närmaste spetsen av skaran. Dahabian lovade försiktigt för att stryka förbi hela hären. En sådan bild! Kinokameran började surra. Och så, just som leden tätnade i sökaren och de närmaste lyfte och stävade snett emot oss, som de ju måste mot

»De stodo ute på grundbankarna, där ingen kunde komma åt dem.»

»De kommo tågande stolt förbi.»

vinden ett stycke, tog stäven botten med en sättning, så att både kameran och jag åkte föröver, och objektivet pekade ner i däck, medan de härliga fåglarna med vingsus och rop kommo tågande stolt förbi vårt elände. Det var som förgjort.

Nu tänker någon — men varför inte gå i land då och pyrscha med kameran? — Jo, var så god — jag försökte det första dagen och flera gånger. Och det skulle ha gått utmärkt, om bara inte tranorna haft denna egendomliga benägenhet att ställa sig ute på grundbankarna och på den milslångt fullständigt släta stranden, där man gick som på ett söndersprucket lergolv, så långt ytan var hårdtorkad av solen, till dess det oväntat inte bar längre och benen sakta sjönko i denna kostliga, fruktbara gyttja, som täckte nio tiondelar av alla stränder. Om där bara funnits lite gräs eller en buske att dölja sig bakom eller den ringaste upphöjning

»Solen sken på deras pärlgrå siden . . . .»

med lite fast mark inom rimligt håll för deras platser! I en vid bukt, där ett par tusen tranor höllo till, hade de svarta av gammalt ett ställe att hämta vatten ur floden. Allt vatten vid Vita Nilen hämtas ur floden, på samma ställen där trasorna och möjligen något mera tvättas. Där hade blivit som en grund kanalbädd ut genom ävjan, så att det bar stegen ut till vattnet, och där gjorde jag om morgonen, när tranorna voro borta, som en huv av blygrå målad duk just nära där skaran brukade slå ned, när de kommo från fälten för att dricka. Men det gick inte alls. De första som kommo tyckte det såg märkvärdigt ut och satte sig därför bara ett par hundra meter längre bort. Och de, som kommo efter, satte sig naturligtvis på samma ställe. Det var lika bra där.

Det föll mig in, att tranorna lugnt stodo kvar, när de

svartas boskap i hjordar kom till Nilen för att dricka. Mohammed fick värva några negerpojkar att driva en kreatursshop långsamt förbi tranhären. Men stutarna gingo naturligtvis varje gång rätt på tranorna, och de sluga fåglarna sågo strax, att det fanns en misstänkt figur där bland djuren, och lyfte på mycket längre håll än de gjorde för dahabian under segel. Så var det då bara att segla igen.

Det var fjärde dagen. Ännu inte en tranflock ordentligt i kameran. Vinden var frisk. Det knakade i dahabians tackel. Landskapet drog förbi som ett panorama. Det var riktig seglats. Vid tiotiden kom Mohammed och tolkade skepparns bekymmer. Det blåste för hårt. Han ville lägga bi i lä för land. Just då började tranflockarna komma seglande ned till floden. Hjordar av vildgäss betade på de allt grönare, smala holmarna. — Lägga bi! Det var ju inget oväder. Inte en molntapp på himmelen. God jämn bris bara. Om kanske — — jag gick långsamt akteröver och bjöd

De rusade fram led efter led.

Vingarna piskade vinande brisen.

skepparn på tobak. Det var som jag tänkte — han ville se om jag hade någon mer tiopiaster.

Den dagen fick jag dem — lovad vare Allah! Han hade ordnat så, att det var lite djupare vatten intill stränderna, där tranorna samlats, och när vi kommo fräsande med brisen, erfarna nu av oräknade haverier, kom ingen av dem i gång med att flyga, förrän dahabian sköt förbi dem på sextio, femtio, fyrtio meter. Då rusade de fram, led efter led. Vi hade dem på västra stranden. Vinden låg lite från nordost. Emot måste de. Solen sken på deras pärlgrå siden och på jungfrutranornas vitlysande paradisplymer. Ropen skallade. Vingarna piskade vinande brisen. Sen svanorna brusade över min kanot i Tåkern, har jag inte sett maken.

Mohammed visade alla sina vita tänder. Han hade varit på biograf, när han var med sin »master» i Europa, och han

började förstå, att det här kanske i alla fall var ett slags jakt, även om det inte gick löst på elefanter. Han slog ivrigt med handen mot söder. — »Lotter» birds in the front, sir! Many thousands!

Och så seglade vi på vildgäss och på tranor och tranor igen. De flög så villigt in i kameran, bara det var tillräckligt djupt vatten. Och det var det överallt den dagen, så när som på ett enda ställe. Men det var nog. Amira satt där fram på eftermiddagen. Brisen var lite hård och det hördes, att hon menade allvar, när hon tog botten. Vi stakade alle man, till och med Mohammed, men inte Emin, kocken. De svarta och bruna karlarna voro i vattnet och bände med seniga skuldror under stäven. Vi höll på i timmar. Vi tog ner seglen och stack ut ett varpankare och halade för livet. Det var inte roligt längre. Men vi satt där vi satt och kunde fått sitta där på obestämd tid, om inte Allah låtit en av gouvernementets boskapsångare komma uppför floden

Den kulörte amiralen i sitt anletes svett.

Vi halade för livet.

just den dagen. En dahabia på grund var en alldaglig sak på Nilen. Vi fingo ombord en tross och gjorde fast. Skovlarna arbetade och det knakade i det ärevördiga skrovet. Loss kom vi. Men jag tyckte det började bli betänkligt. Nästa gång kunde vi få sitta där en vecka, innan någon av skovelbåtarna behagade gå förbi ute på floden, såvida det inte hände på en flodarm, där inga båtar brukade gå.

— — —

Det gick ett par dagar. Där dök opp nya möjligheter och nya problem. Av lyftande tranflockar hade jag film tillräckligt. Då kom Mohammed med en fundersam fråga. Den kulörte amiralen undrade, om vi inte skulle segla på någon mera fågel.

En gång vid Tåkern, när Fredrik på Mossen hade hjälpt mig att få alla fåglarna i kameran, när vi då skildes åt, så bad jag honom att inte berätta hur vi gick till väga. Skyttar kunde lära sig för mycket och bruka det till fåglarnas fördärv. En tid efter sporde någon Fredrik, hur jag bar mig åt. — »Jo», hade Fredrik svarat, »det är ingen konst. Han kröp ner i ävja så bara huve' syntes och så satte han opp kaméra när fågla' kom!» De dagarna på Nilen, när tranorna stodo skara efter skara på dessa oåtkomligt flacka stränder, där det var ävja allting, önskade jag många gånger, att Fredriks historia hade haft litet fastare grund, ävenså ävjan. Ty efter tio spadtag, där tranorna stodo, rann gropen igen. En stund tänkte jag gräva ner dahabians badkar. Men dels var det så bittert att offra dagens förnämaste njutning, dels var det tvivelaktigt vad »Soudan Government for Steamers and Railways» skulle tänka om det. Dessbättre kom suddgräset och räddade mig.

Suddgräset är en av Vita Nilens egendomligheter. Sannolikt finns det mer än nog suddgräs i andra tropiska floder,

men begreppet är känt från Vita Nilen. Det är tuvor och rötter och flak av träsk- och vattenväxter, dem Nilen och dess oräknade tillflöden slita loss under den årliga översvämningen i regntiden och föra med sig. En del stannar och fyller hela floden i de så kallade »suddområdena», så att expeditioner måst skära sig igenom för att komma fram med ångbåtar, en del får följa med strömmen som simmande öar och tuvor. Och en av dem, med någon underlig tropisk buske på, hade strandat på södra ändan av en gyttjebank, där ett par tusen tranor tronade i förnäm oåtkomlighet mitt ute i floden.

Det var söder om Kawa, där det nakna flacklandet äntligen är slut och de skogiga öarna börja. Tropiska duvor svärmade från skogarna ned till vattnet för att dricka. Det var fåglar överallt. Ett par vithövdade örnar svarade varandra gällt från strand till strand. Men min kikare var fastbunden vid problemet på flodbanken. Det var inte bara tranor

Suddgräset.

»Det var våra vita storkar.»

därborta, våra tranor och jungfrutranor, de senare ungefär dubbelt flera. Där lyste några vita fåglar i skarorna. Dahabian närmade sig hastigt. Det var våra vita storkar, som stod där mitt ibland tranorna. Då var väl storken från Trollenäs på återfärd från Sydafrika nu. Allah var sannerligen nådig. Att få tre man i riggen och bärga seglen var ett ögonblicks verk.

Nu låg landet så, att tranorna stodo på en kilometerlång bank med fotsdjupt vatten och knappt det. Mot söder höjde sig denna bank till en låg, smal ö med lite fastare mark och några träd söderut, och på norra sidan av ön, där slambädden just täcktes av vattnet, låg suddflaket ilanddrivet från översvämningstiden. Dahabian fick gå upp bakom träden, där hon inte kunde ses av tranorna, och så tog jag den längsta kikaren och smög över ön för att försöka utröna, vad sällskapet hade för vanor därute. Grundet där

tranorna stodo var som en smal landtunga under vattnet, ty skarorna voro fylkade efter en jämn linje som en uppställd brigad. Omkring dem ute i det djupare vattnet vadade snövita skedstorkar med de flata näbbarna sökande efter smådjur i ävjan. Kolsvarta musselstorkar gingo betänksamt en och en, och en enda jättehäger, stor som någon av tranorna, tittade med sträckt hals efter min ringhet. Han var skyggare än de andra. De närmaste tranorna voro inte femtio meter från suddflaket, och ännu närmare myllrade det av brushanar och snäppor, men jag visste mer än väl, att den ringaste misstanke skulle förflytta hela menigheten ett par hundra meter längre ut på grundet. Det var mitt på dagen nu och det skulle varit dumhet att skrämma bort dem från detta naturliga camouflage. Men nästa morgonväkt, sedan tranorna under öronbedövande larm rest uppåt fälten till sin durrah, voro vi därute med lämpliga grejor för att förbättra profetens gåva. Jag sporde Mohammed om han inte trodde som jag, att hans namne profeten lagt dit »sudden» åt mig som belöning för att jag inte dödade några fåglar, och Mohammed, som med välbehag förnummit denne kristne hunds intresse för den enda saliggörande läran, upptog tanken med allvarligt gillande och uttalade, att det tvivelsutan även varit en skickelse den dagen »el vabur», ångbåten, kom och hjälpte oss ur nöden och ävjan.

Det fanns inte en trana ute i vattnet, när vi kom efter soluppgången. De vita skedstorkarna, som stannat kvar, brydde sig inte om att lyfta, utan sprungo i ett led några hundra meter längre norrut, och snäppor och små strandpipare lyfte framför fötterna och gjorde en sväng ut över vattnet för att strax komma tillbaka. Bara jättehägern, som stod för sig själv på sitt strandsjöfiske, fick längre och längre hals och

flög slutligen bort till andra stranden så tungt och långsamt, att man vart ögonblick ville tro, att han inte skulle orka längre. Ingen, som seglat förbi på Nilen, skulle kommit att tänka på att detta var en samlingsplats för tranor, och troligen hade vi om morgnarna seglat förbi det ena trantorget efter det andra utan att veta, att där skulle stå hundra eller tusen av

Brushanar vid Vita Nilen.

de åtrådda fåglarna någon timma efteråt. Förliden natt, när vi velat begagna vinden och seglat på Allahs försyn, hade också sorlet av fågelstämmor någonstädes i mörket åt stranden till förrått, att där fanns stora samlingsplatser, som vi aldrig hunno se. Det blev mig alltmer uppenbart, att i denna landsända övervintrade inte tiotusen, som jag tänkt, utan hundratusental av de stora fåglarna.

Det var den enklaste sak att skära sönder den tropiska busken och göra ett camouflage, som inte småvadarna omkring oss begrep. Hur tranorna skulle ställa sig, blev en

senare fråga. Suddgräset var blott en bitter bekantskap, ty det hade ett slags hårighet, som man kan föreställa sig på en jättebrännässla. Hela eftermiddagen, sedan bygget var färdigt därute på dyn, var jag sysselsatt med att ordna apparater och dessemellan med en pincett försöka plocka ut nässeltaggarna, det var det minsta de kunde kallas. Men dagen efter igen, efter ett par timmar, sedan tranorna farit sin vanliga väg bort över skogbandet till fälten, hade jag fått mina kameraögon dolda bland nässelgräset och Mohammed och de svarta ur synhåll med order att skicka feluckan, den lilla släpbåten, med två man ner till grundbankens norra ände halvannan kilometer bort för att hålla fåglarna därifrån.

De hade inte väl försvunnit, förrän mängder av små vadare började svärma omkring mitt tabernakel. Märkvärdiga kärrhökar i de finaste blå och bruna färger kommo och satte sig några meter bort på dyn och lustigt nog ute i vattnet som vadare. Vilka asiatiska arter det kunde vara i deras växlande dräkter hade jag ingen möjlighet att veta. Och så kom tranorna. Men det gick inte alls. Det visade sig — vad jag ofta senare såg och lärde begagna mig utav — fåglarna voro inte »tillräckligt rädda» för de svarta. Jättehägern och skedstorkarna och några andra stamgäster med dem hade nämligen begivit sig några hundra meter bort, när vi kommo, och där stannade de. När de första tranorna anlände, sågo de dessa dagliga bekantskaper och styrde kosan till dem. Tranflock efter tranflock gjorde sammaledes. Och hur många de än voro — jag tror mera tre- än tvåtusen — räckte de inte närmare åt mitt håll än intill ett par hundra meter. De kommo med andra ord inte alls »i håll för» kameran. Men neremot de svarta i båten vimlade det av tranor.

Tranparet stracker ut.

Kunde de ha märkt någon förändring? Säkert inte! Det var bara den vanliga felräkning, som innebär en väsentlig del av kamerajaktens stora spänning och som en gång kommer att göra denna oblodiga form av intelligensmätning mellan djur och människor till de obanade vägarnas intressantaste sport. Men dagen var återigen tillspillogiven för kameran. Nu hade Mohammed och jag ett par skarpa signalpipor oss emellan. De hade ungefär samma ljud som ett utdraget transkrik för att inte skrämma fåglarna och hördes en kilometer eller mera i god vind, och det var överenskommet, att Mohammed skulle smyga sig upp på säkert avstånd i lä på vissa timslag för att lyssna om jag kallade på honom. Det var två timmar till nästa gång, och i väntan stack jag opp den längsta kikaren genom suddgräset för att försöka räkna fåglarna. Det var naturligtvis bara möjligt på ett ungefär, men när alla kommit ned till floden vid middagstiden, stod där framför mig på banken uppåt tvåtusen jungfrutranor, fem- till sexhundra av våra tranor, ett tjugotal skedstorkar, endast två krontranor, ett trettiotal musselstorkar, elva vita storkar som jag kunde se, en jättehäger och ett dussin vanliga gråhägrar. Hägrarna gingo enstaka på fiske runt själva grundbanken och ville inte alls komma i närheten. Skedstorkarna och musselstorkarna sökte sin föda på något grundare vatten. Tranorna voro alltså samlade som ett folk i mitten längs banken, och de vita storkarna stodo mitt ibland dem åt min sida. Men hitom dem och inne bland de stora fåglarna rörde sig åter detta myller av brushanar i vinterdräkt, en och annan hanne redan med vita eller mörka utväxande praktfjädrar. Ibland dem, utanför tranhären, slogo andra mindre fåglar ned, enstaka eller några stycken tillsammans, gluttsnäppor, den syd- och östeuropeiska damm-

Skräntärnan hos tranorna.

snäppan, grönbenta snäppor, stora långnäbbor styltlöpare och till min häpnad ständigt enstaka skräntärnor. Uppe på ävjan, där den ännu stod blank av vatten omkring mitt gömsle, sprungo vitbröstade strandpipare och dvärgsnäppor. Långt ute i böljorna simmade några flockar änder, vilka kunde jag inte känna igen, och de tropiska duvorna svärmade över strandens skogar utan uppehåll.

Så mycket var uppenbart, att de tre starka flyttfågelfolken vid Vita Nilen denna tiden voro tranorna, brushanarna och alla de olika slag av ärlor, vitbrokiga och gula, som fladdrade kring varje strand. När de vita storkarna de dagar som följde passerade söderifrån, voro de visserligen tusental i rymden, men deras inslag i de här övervintrande tranhärarna blev alltid obetydligt. Gråhägrarna voro enstaka eller små glesa sällskap. Sak samma var det med alla mindre vadarfåglar

utom brushanarna. De voro tio- och över större områden säkert hundratusental. Varifrån dessa väldiga svärmar av brushanar härstammade, är ju omöjligt att bestämma, men det är troligt, att de voro från de ryska och västasiatiska lågländerna. De sökte ivrigt efter smådjur på grundbankar och stränder, men deras bästa bord här var uppe på torra land, där de tycktes äta durrah och vad frön de kunde finna. De foro fram och åter mellan floden och fälten likt tranorna. Vid stationen Kosti i Kordofan sprungo mängder av brushanar mellan järnvägens spår i den torra sanden och inne på arabkvarterens sandiga gator för att söka frön. Det var mycket egendomligt att se dem så. Hos oss ser man dem ju nästan uteslutande på sank mark under häcktiden och någon gång, som på Öland, uppe på åkrarna för att plocka insekter eller kanske mot förmodan söka efter frön där också.

Ingen av våra övriga små vadare såg jag söka sin föda uppe på de afrikanska torra fälten. Alla snäppor och pipare höllo sig i flodens närhet, helst på dess strand. Men de vita storkarna, de flockar som rastade här, sökte sig två gånger om dagen uppåt det torra landet, alldeles säkert för att söka föda, vad kunde jag ej få klarhet om. Gräshoppor, vilka annars äro storkarnas älsklingsspis, syntes inga till, och något ur växtriket togo de knappast. Timma efter timma vandrade jag dagarna sedan över dessa nakna stycken stäpp med bälten av törstande skog och snår, där det säkert fanns liv och grönska på marken under regntiden, men där det nu var brännande torrt. Två ormar och några små kvicka ödlor voro de kräldjur som syntes. Det enda starka djurliv jag såg, som skulle kunnat tjäna storkarna till näring på stränderna, var mängden av syrsor, vilka började sin egendomliga musik, så snart det skymde, och om dagen höllo sig gömda

i de djupa sprickor, med vilka Nilstrandens soltorkade lerbäddar äro genomdragna likt ett fint nät. Sådana spörsmål låta sig knappast besvaras utan att ett antal fåglar dödas och undersökas. Men ett skott i detta paradis skulle varit nätt opp det värsta som kunnat hända. Hur nära en sådan olycka var just då, hade jag ingen aning om. Det tillhör vad som hände dagen efter.

Mot eftermiddagen, när den värsta hettan var över — dess olidlighet de timmar solen stod rätt över mitt gömsle under grästaket är inte värt att beskriva — och tranorna, de flesta av dem, flögo uppåt fälten, blåste jag i min tranpipa efter de svarta och kom kvickt ombord på dahabian för att få en av de tvåhundrafyrtio flaskorna vatten att späda ut vätskan i ådrorna med, varefter Mohammed interpellerades, om det fanns fisknät ombord. Jo, en av de svarta hade två. De kostade ett och ett halvt pund. En kyckling hos negrerna kostade bara trettio öre. Nog av — när affären var gjord, kallade jag Mohammed och de fyra skarpaste karlarna ut på stranden, där ävjan var lagom torkad för att bära oss, och använde den som svart tavla för att åskådliggöra morgondagens strategi.

— Här, Mohammed — jag ritade med käppen en karta i ävjan — stå tranorna på banken, därifrån komma de flygande, här, är suddgräset, så ligger vinden. Nu skall du sätta en man på östra stranden mittför banken. Gå tranorna åt hans håll skall han röra sig sakta emot dem. Vända de, skall han stanna. Båten skall ligga utanför norra spetsen av grundet, när de första fåglarna komma. Sätter nästa flock sig norr om dem, skall den sakta, mycket sakta, driva närmare, ända till dess alla flockar, som komma, undan för undan slå ned söder om dem som äro där förut. Men du själv och en

till skall ta näten och gå framåt banken från norr just när de första flockarna kommit, och där skall ni röra er fram och tillbaka på grundvattnet och se till att ingen trana tar ett steg norrut. Men ni får inte skrika till de andra och ni får inte gå upprätt och titta. När ni närmar er tranorna, skall ni helst gå baklänges och släpa näten efter. Och ni får aldrig gå rätt emot fåglarna.

Det där begrep Mohammed. Det var alldeles som att mota elefanter till en »american lord». Men han närde någon betänklighet ändå.

— Many crocodiles in the Nile, sir!

Tanken var sannolikt nonsens. Om där också legat några krokodiler utanför mig på dyn i dag, så var det föga antagligt att någon av dem skulle angripa uppe på denna breda kilometerlånga grundbank med några tums vatten. Men var och en vill gärna ha något att spekulera i, och Mohammed valde krokodilerna. Så tog jag opp en handfull zekiner och vågade dem, ifall de kunde skaffa mig tranorna så nära, utan att någon flög, att jag räckte att kasta en sten på dem, vilket var omöjligt, ty det fanns inte en sten i landskapet. Men Mohammed antog vadet. Och hela tiden, medan jag metade opp min fisk till kvällsmat, och medan Emin kokte den, ty det indiska steksmöret var alltid härsket, hörde jag honom predika på okända tungomål för sina hejdukar på fördäck, hur de skulle göra och inte göra för att mota fåglarna till den tokige vite mannens buske.

Naturligtvis förlorade jag vadet. Redan när båten satte »i land» de båda fiskarena »i vattnet» en kilometer nere på banken, tyckte hägrar och skedstorkar att det blev för mycket intrång på deras fiskevatten och togo kosan rätt åt mig. De slogo ned på ett par hundra meters avstånd från mitt

En av de fruktade krokodilerna.

»suddgräs», och bredvid dem landade den första tranflock som kom åter från fälten. På några minuter var där ett hundratal. Mina fiskare nere på grundvattnet rörde sig tydligen efter beräkning, ty ingen av de par tusen tranor, som nu strömmade från himmelen, gick ned bakom de föregående. De svarta karlarna därborta voro snart dolda för mina ögon bakom de högresta fåglarnas halsar.

Hela luften var fylld av rop och ett vimmel av väldiga vingar. De som kommo långt borta kallade överljutt, och svaret ljöd oavbrutet tusenfaldigt tillbaka. Flock efter flock efter flock seglade de in i bilden, tio, tjugo, trettio i följe. Massan kom från landet väster om Nilen, styrde upp snett bakom och förbi mig och sänkte sig i glesa förband till dem, som just fällt samman sina vingar. Från en hop på hundra blevo de ett par tusen, och varje skara som kom slog ned närmare mitt gömsle.

Brisen friskade med dagen. Motvinden pressade de stora fåglarna ned mot vattnet. Enstaka flockar kommo strykande

bakifrån över mitt huvud så nära, att jag kunnat nå en fågel med handen, om jag rest mig. Bruset av de tunga vingslagen formligen kändes genom grästaket. Se dem kunde jag inte då, ty ögat var fastlåst vid filmkamerans sökare, men efter vingsuset kunde jag höra, var nästa flock kom, och vara tillreds att möta deras sträckta halsar med det stumma skjutvapnet. Filmen bokstavligen rann mellan händerna. Välsignade land, där solen inte kan gömma sig bakom ett moln just som det sker någonting framför kameran.

Jag tror det varade en timma, innan strömmen började sina. Klockan hann jag inte tänka på. — Om man bara hade fyra händer ibland i stället för de fumliga två! Där stod nu min lilla jaktkamera inskjuten mellan grenverket ovanför kinokameran, med sin alltid behändiga reflexspegel nedåt för att göra det möjligt att sköta henne med vänster hand och se henne underifrån — det här är detsamma som när en jägare berättar om möjligheten att begagna två gevär — och så hade jag inte hunnit med att i dessa strömmar av fåglar ta mer än två plåtar på hela tiden. Nu — ja, nu flögo de inte. Att fotografera flygande fåglar i stället för sittande är lika mycket intressantare, som det är mera sport att skjuta en orre i flykten än på marken. Å andra sidan — de två händerna hade räckt till att göra slut på nästan hela kinofilmen. Det går på minuter med en rulle. Få ting i världen äro så odryga som kinofilm.

Och där stod nu äntligen tranhären samlad, så som jag alltid önskat, de närmaste inte mer än ett stenkast ifrån mig. Mohammed hade redligen förtjänat sina piastrar. Stod, säger jag. De rörde sig med långsamma lugna, men ändå dansande sirliga steg som i en gammaldags kadrilj. Tranedansen kunde börja när som helst. Brushanarna, som likt

En av de två plåtarna.

oskiljaktiga drabanter infunnit sig i tusental även de, utan att jag dittills blott haft öga för dem bland de stora, kunde mycket väl uppträda som sparvarna.

Tranedansen är ett av de bevingade begrepp om den stora stolta fågeln, som de flesta människor hos oss ha i minnet utan att kanske någonsin ha sett en trana. På samma sätt som det om berömda män berättas karakteristiska händelser, vilka aldrig hänt, så har vår sägen ofta givit djuren egendomligheter, vilka utformats efter vårt kära beläte. Så framställes tranan av ålder inom heraldiken såsom vaksamhetens sinnebild, stående på ett ben med en sten i den upplyfta foten. Och sinnebildens tanke är fullkomligt riktig. Någon vaksammare fågel än tranan lever inte i vår världsdel; stortrappen då möjligen. Men den heraldiska tranan är säkert den enda av sitt släkte, som står med en sten i foten

De afrikanska krontranorna.

för att inte somna. Det är allmänt känt, att tranorna ställa ut vaktposter, vilka skola varna flocken för fara. Det är så känt, att jag aldrig hört någon betvivla det, men bland de tusentals tranor, som stått för mina ögon, har jag aldrig heller kunnat upptäcka någon vaktpost. Där en flock så vaksamma fåglar vila eller äta, är det alltid någon, som är vaken eller spejar omkring sig, och den tjänstgör då alldeles automatiskt som vaktpost, tilldess en annan intager samma ställning för några minuter. Nära nog så är det också med tranornas »dans». Fångna tranor visa stort intresse för musik och göra gärna några krumsprång, när sådan bjudes, men det kan ju icke bliva ofta i deras fria liv. Att tranorna under parningstiden kråma för varandra med resta plymer och springa med utbredda vingar är blott vad många andra fåglar göra. Om jungfrutranorna berättas, att de »anställa danslekar», och de afrikanska

krontranorna gjorde verkligen ibland några hopp i livligt lynne, som kanske kunde kallas dans, om de blivit många nog. Men bland de oräknade flockar av våra tranor och jungfrutranor, vilka vandrade genom min kikare därnere på sådana avstånd, att de ej av min närhet kunde avhållas från sina nöjen, dansades det mindre. De gingo, de till och med sprungo om varandra med krånande hållning och sirliga steg, såsom nu framför mig. Mera kom åtminstone inte för mina ögon. Det kunde ju kallas dans, om man särskilt önskade se det så. Jag försökte att fasthålla denna »dans» på bilderna, när hela tranhären nu rörde sig framför mig, speglande i det grunda vattnet, där vinden ingenting mäktade. Det finns i filmen om tranorna. Men ingen gång sedan såg jag dem livligare än just då, och det berodde nog till stor del på att de svarta karlarna närmade sig ute på banken bortom dem. Det var förvånande hur lite rädsla tranorna visade för dessa nakna

Trankadriljen.

Tranorna, de svarta och Nilångaren.

infödingar. Så snart någon hade kläder på sig, var han mera misstänkt, och för mig flydde de på dubbla avståndet. Många gånger funderade jag på möjligheten att antaga en av mina nubiska tjänares skepelse och byta ut khakin mot något slags nubiansvärta på skinnet för att dölja mitt avskräckande yttre för de sluga fåglarna, men uppgav det vid tanken på van Zantens olyckliga erfarenhet av den tropiska solen, när han smorde in sig med röd jord för att göra ett fördelaktigt intryck på den polynesiske konungens dotter.

Det var särskilt de små jungfrutranorna, som tycktes sakna begreppet farhåga inför de svarta fiskarena. Vid Abu Zeid, längre uppåt Vita Nilen, där våra tranor voro försvunna men jungfrutranorna vimlade på grundbankarna, värvade jag ett helt lag infödda fiskare att fara med båt i vattnet utanför dem och under notdragning på ett långt led driva fåglarna emot mitt gömställe. Det syns på bilden här och på

Tranungen i sällskap med far och mor på sitt första besök i tropiken.

den rörliga filmen, hur dessa tranor rent av motvilligt gingo undan för de svarta. Att en boskapsbåt just den dagen råkade gå förbi ute på floden och komma med i kameran, gjorde inte situationen sämre.

Kunde nu denna trygghet bero på att tranorna här kommo från ödsliga delar av Ryssland och Asien, där aldrig någon förföljde dem, eller förhöll sig även en av våra skygga tranor så, när hon kom ned till det tropiska paradiset? En ungtrana med samma rödbruna färg på halsen, som ungarna hade i dunet, följde just då så troget två stolta gamla bland de närmaste jungfrutranorna. Kunde det nu inte vara just »mina tranor» och deras röde kyckling för året? Kunde deras godtrogenhet inför människorna bero på den förvärvade erfarenheten, att de svarta härnere inte ville dem något illa? Det kunde någon ha försökt att »mota» fram en skara tranor på detta sätt om hösten på den skånska slätten eller på de

öländska hedarna, där de visligen aktade sig att låta en så farlig varelse som människan komma för nära? Att människorna vid Nilen inte alltid voro ofarliga, kunde de den dagen ha fått ett blodigt bevis på, om inte Mohammed vakat. Jag undrade just då, varför det blev så oroligt i skarorna. Tranorna skreko ivrigare och sträckte sina halsar. Enstaka flockar lyfte långt borta och kommo farande ned bland de hundratal, som voro mig närmast. Då hörde jag på avstånd Mohammeds röst. Han ropade något som jag inte förstod. Och han var förbjuden att säga ett ljud. Först tänkte jag på krokodilerna. Det hade väl för Guds skull inte hänt dem något därute. Orolig kröp jag upp från kameran och försökte se genom kikaren, som hängde under grästaket med ögonen utanför. Där stod Mohammed bortom skogen av tranor, mycket närmare än jag trott. Förvånande bara att inte allihop lyfte framför honom. Han var knappt ett par hundra meter ifrån dem. — Om han kunde vilja mig något. Han slog med händerna och skrek allt vad lungorna orkade. För att få något begrepp om vad det gällde försökte jag se genom en springa åt östra landet. Det kom fåglar flygande därifrån. Varför? — Där gick två svarta karlar, som inte hörde till oss. Den ene bar något. Sannerligen, det var ett gevär. Det växte några buskar där och de smögo bakom dem. De närmade sig en hop fåglar, som stodo uppåt stranden.

I det ögonblicket uppträdde oväntat några vita storkar bland tranorna framför mig, var de nu kommo ifrån, och jag tog fatt i kameran med klarhet om att det kunde vara för sent om en minut. En av dem fick jag på filmen, där han står drickande, verkligen som en sparv i tranedansen; men just då började också tranorna längre bort att lyfta i hundratal. Där de varit, kom Mohammed springande längs banken

De stora vingslagen.

alltjämt ropande med tordönsröst och viftande med armarna. Hela tranhären lyfte och alla andra fåglar med dem. De kommo rätt emot och över mig. Det brusade som ett vattenfall av vingslagen, och Mohammeds röst drunknade i skriken från dessa tusentals strupar. Under mitt grästak nystade jag med kasetter och kameror för att få med så mycket som möjligt av skådespelet dessa brännande sekunder, när kanske allt om en stund skulle vara ohjälpligt förlorat. Först när jag inte hade en centimeter film till, hördes Mohammed ånyo utanför min gräsvägg, och blinkande mot solljuset trängde jag mig ut, nässlad och ursinnig över det bortflugna paradiset, men ändå rätt så nöjd med det som vankats. Och där stod Mohammed, ivrig och uppretad ännu, som en tupp efter en fäktning. Han gestikulerade uppåt land och höll stor palaver.

— »These damned people» hade kommit för att skjuta på hans tranor. Skulle väl fördärva alltsammans för honom. Du vara nöjd, sir? De kommo ju alldeles hem till Dig! Och så många! Har jag inte förtjänat mitt halva pund, sir? Men »these damned people», som komma för att skjuta. Och jag jagade bort dem! De äro långt borta nu. Jag lovade dem tre års straffarbete — »three years prisoner!» Han upprepade det sista med klämmen på »three», som om han kungjort en jurydom.

Han var storartad! Sammanhanget med att han skrämt tranorna också för fan i våld, tänkte han inte alls på. Men det var inte så farligt. De voro där igen, innan solen gick ned, fastän långt ute på bankarna, och dagarna efter fick jag mer film av dem, än jag någonsin kan göra bruk av. Och så seglade vi vidare till krokodilerna. Men flera dagar följde mig frågan, hur han kom på idén att lova de stackarna just tre års straffarbete, ty »prisoner» vid Vita Nilen är nog ganska liktydigt med det.

Det brusade som ett vattenfall.

Ett nytt land och nya fåglar!

Tigerbandade ormörnar över skogarna. Vithövdade skrikörnar över floden. Bågvingade gycklarörnar i underbar flykt över djungelmarkerna. Gamar, den ena väldigare än den andra, seglande, spejande efter rov från himmelens höjder. Marabuter, vandrande som jättar bland strändernas brokiga fågelfolk.

Det var ju allenast min tanke att söka reda på flyttfåglarna i deras vinterland, att hinna få ett stycke film av dem dessa brinnande korta veckor och någon uppfattning om hur de levde. Tiden räckte knappt till det. Men det var en frestelse »over evne» att vända kameran från tranorna och offra en dag och en handfull plåtar på dessa ständigt uppdykande nya gestalter av afrikanska fåglar. De andra djuren fanns det också fullt upp av. Apor gungade i de höga träden, antiloper sprungo ett stycke från stranden, när dahabian kom seglande, och vände sig strax om för att nyfiket titta, flodhästar höjde överallt sina oformliga huvuden och frustade

»*Herr Marabut.*»

nätterna igenom kring båten, krokodiler, sannskyldiga avbilder av Leviatan, dåsade på gyttjebankarna. Men fåglarna inneburo den svåra frestelsen. De voro ju inte tillnärmelsevis så skygga eller svåråtkomliga för en kamera härnere, som en örn eller en vildgås är hos oss. Det skulle då vara någon enda av de afrikanska jättefåglarna, visst inte marabuten eller den stora hägern, men sekreterarefågeln, kanske den sällsynta skonäbben och sadelstorken, som väl näst strutsen är det tropiska Afrikas skyggaste fågel. Strutsen själv faller utom jämförelsens ram. Han är kanske det skarpsyntaste djur på jorden och i vaksamhet för oss bäst jämförd med en norsk vildren eller en svensk fjällvarg. Men alla de afrikanska fåglar, med vilka mitt sökande denna vinter kom i möte, överraskade mig med sin ringa skygghet eller, måhända riktigare, med sin rörande godtrogenhet inför människan. Att komma även de större in på livet med en kamera var egentligen bara en fråga om tid och möjlighet att finna någon täckning, där landskapet var öppet. Det behövdes så lite. I början överskattade jag dem alldeles. Även om alla dessa långbenta storkar och storvingade gamar och örnar visade försiktighet vid ett öppet nalkande, tycktes de å andra sidan fullständigt sakna den överläggning och förmåga att genomskåda, som en klok och skarpsynt fågel i våra ständigt bejagade länder visar inför människans försök att komma den nära. Och denna överraskande erfarenhet gällde inte allenast fåglarna. Den gällde i lika mån krokodilerna.

En enda dag hade jag tid att offra på marabuter och gamar och fyra dagar på krokodilerna. Att allesamman hamnade mitt i gapet på kameran är ingenting märkvärdigt. Marabuterna och gamarna kommo så nära, där jag »stämt möte»

Ett snyggt sällskap.

med dem, att det flera gånger var mig omöjligt att fotografera. De ställde sig helt enkelt ett par meter framför mitt grässkjul, och den spegelkamera jag hade till hands var inte beräknad för så korta avstånd, utan nekade flera gånger att tjänstgöra. Och krokodilerna sedan — både resebeskrivningar och bålde jägares berättelser hade ingivit mig föreställningen, att de berömda stora krokodilerna i Vita Nilen voro mycket skygga djur, vilka man måste skjuta med rasanta kulgevär över stora avstånd. De snälla vidunder, som röra sig på mina film, måste då ha varit av helt annat slag, ty de kravlade utan vidare så opp i kameran, att de många gånger inte fingo rum på bilden. Flodhästarna hade väl gjort detsamma, om jag bara haft lite tid till och om inte detta inträffat, som jag skall berätta så småningom.

Vi seglade uppåt floden dag efter dag för att finna flera tranor. Men det blev mindre och mindre flyttfåglar på

»*De kravlade så opp i kameran, att de inte fingo rum på bilden.*»

Där rörde sig tusentals afrikanska fåglar.

stränderna. Det var redan i slutet av mars. De drogo norröver. Smala band av änder, skedänder och årtänder, ilade mot norr längs floden, och glesa följen av storkar kunde mitt på dagen ses glida fram på omätlig höjd. Inte en trana syntes. De, som möjligen övervintrat ännu mer mot söder, hade antingen redan flyttat tillbaka eller togo de en annan väg. Och här var inget land för dem. Ju längre söderut vi kommo, ju mera skogarna tätnade kring stränderna, desto mångfaldigare blev den innerafrikanska djurvärlden. För att få bättre uppfattning om, ifall det egentliga flyttfågellandet slutade här eller om alla verkligen redan sträckt tillbaka, tog jag land någon gång om dagen och strövade med kikaren in genom de nu uttorkade träskmarkerna. På något enda ställe stod vatten kvar mellan solförbrända gräsdjungler, och där rörde sig tiotusentals afrikanska änder, små sumphöns, ibisfåglar, pelikaner och skedstorkar. Mattan av spår kring vattnet visade också, att antiloper och hyenor och leoparder nattetid hellre gingo hit för att dricka än till floden, där krokodilerna

lurade överallt. I småskogen vimlade det av bjärta glänsande tropiska fåglar, som inga namn ha på vårt fattiga språk, och där gräset var bränt vid Nilen, ilade praktfullt rosafärgade etiopiska biätare fram och åter på jakt efter insekter. Men av våra flyttfåglar syntes just ingenting där heller. Förgäves följde jag med kikaren varje liten oansenlig fågel i snåren. Ingen sångare av våra, ingen flugsnappare. Blott ärlor av skilda slag trippande kring de uttorkade flodarmarna. De voro i så många dräkter av gult och grått, att jag uppgav tanken att på avstånd kunna skilja på asiater och européer. Där det ännu stod vatten, sprungo sydeuropeiska styltlöpare, ett par skärfläckor simmade bland trädänderna, egendomligt nog, och de vita storkarna blevo allt talrikare, men voro till min häpnad skyggare än någon av de afrikanska fåglarna omkring dem. De lyfte på långt håll, skruvade upp sig till flera hundra meters höjd och försvunno alltid norrut. Det var säkra tecken till att tiden led. Då varsnade jag en morgon, där vi kom seglande, ett par vanliga gråhägrar stående som vaktposter på spetsen av en smal ö mitt i en hop av stora krokodiler. Dessa, de allra vanligaste flyttfåglar ifrån Egypten hela vägen uppåt Nilen, hade det varit mig stört omöjligt att få fast med kameran, medan kilometer av tranfilm vandrade in i de hermetiska skattgömmorna under däck. De sluga fåglarna voro med överallt, men de aktade sig, de kände människan, medan de afrikanska ägretthägrarna tillåto mig att gå rätt på dem med kameran, där de sutto i träden eller fiskade i vågorna vid Nilstranden.

Nu växte det en djungel av nässelgräs från söder uppåt den låga gyttjebanken, där krokodilerna lågo, och det frestade mig genast att kanske kunna få två flugor i en smäll där —

Stranden där krokodilerna lågo.

hägern och krokodilerna, för så vitt de senares omtalade skygghet var överkomlig. Därom hade jag ännu inget begrepp. Hur var det — hade de kanske rent av väderkorn? Man är ju så okunnig. Med den tväraste gir hon var mäktig fick dahabian gå upp under land, och så fick jag ut livbåten, med Mohammed och ett par svarta ombord, och styrde med en åra så att den drev med vinden mot norr neremot udden och krokodilerna. Ett par bålstora flodhästar döko opp efter baten gång på gång. De frustade och reste sig över vågorna som något slags gigantiska sälar. Alldeles säkert var det bara nyfikenhet, de undrade förstås vad det var för slags leksaksbåt, men det var verkligen omöjligt att låta bli att tänka på, hur det skulle tagit sig ut, om någon av dem på lek behagat sätta näsan under kölen.

Båten drev hastigt med vinden närmare udden. Egendomligt att strömmen i denna väldiga flod gjorde sig så lite gällande. Det var verkligen ett snyggt sällskap, som låg därnere på gyttjebanken. Med blotta ögat kunde jag räkna nio krokodiler, den ena större än den andra, men en av dem, jag kunde ännu bara se ryggen, den låg där som en kringstjälpt båt, tycktes kunna vara pappa för hela familjen.

De voro inte så skygga som jag fruktat. Först på gott kulhåll, knappt ett par hundra meter, reste hägrarna på halsen och lyfte. Därmed var signalen given och hela den bepansrade truppen rusade i floden, så att vattnet stänkte i kaskader om dem. Det var mycket egendomligt att se dem, som lågo ett stycke upp på fastare mark. De släpade sig inte, utan höjde sig på alla fyra benen med den långa stjärten lyftad och sprungo som vanliga kvicka ödlor för att slutligen med en enda sats kasta sig ut och försvinna i det säkrare elementet. Minuten efter lyfte sig det ena huvudet efter

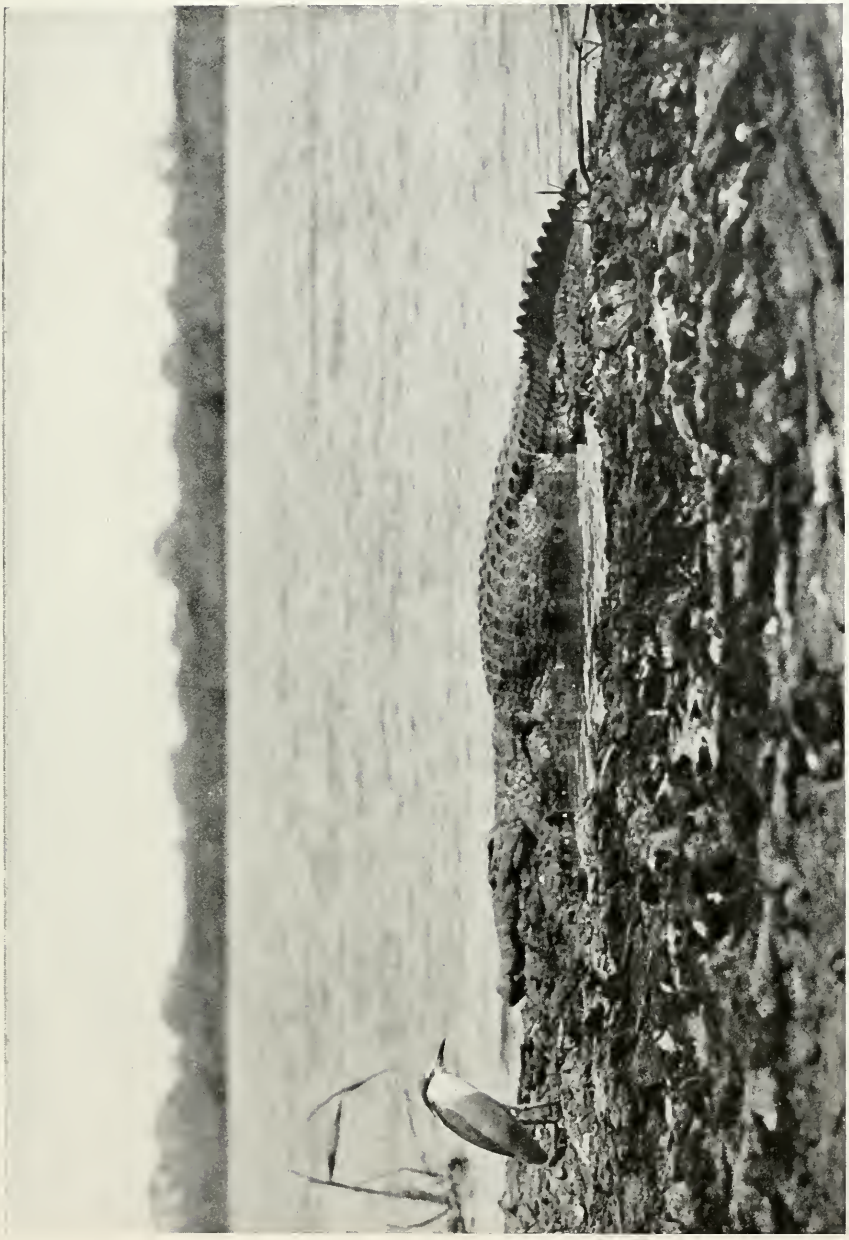

Den lille hägern och krokodilen.

det andra över ytan, inte nosen, den kom inte opp, bara de pansarklädda pannorna med lurande gröna ögon. Det såg ut som om mörka skrovliga barkbitar hade drivit på vågorna.

Hur det här skulle gå, fanns ingen möjlighet att beräkna. Men tiden var bråd. Att flyttfåglarna gingo norrut nu var inget tvivel om, och den enda ångare på två veckor, som kunde ta oss utför floden, skulle passera vilken dag som helst. Annars var naturligtvis det enda riktiga att iakttaga djurens vanor ett par dagar, innan man försökte lura dem med kameran. Nu var det bara att komma i land på ön genast, ävjan på udden var bottenlös för åran, så att vi fingo ro nedåt sidan på ön och därifrån arbeta oss upp genom gräset. Purpurhägrar lyfte framför oss överallt, och små praktfullt färgade kungsfiskare surrade som flygande smycken utefter stranden. Slambädden ute på udden var formligen plöjd av krokodilerna. Solen stod ännu i öster. Det måtte bära eller brista. På några minuter hade vi ett gömställe färdigt i kanten av gräsdjungeln. Det gick ut en flodhäststig, där de tunga kolosserna haft sin väg upp och ned för att beta om nätterna. Över den band jag helt enkelt ihop gräset och gjorde en gräsvägg bakom och framför, kröp in med ett par kameror och lät de svarta fara tillbaka för — jag drog till med åtta timmar. I sista ögonblicket fick Mohammed order att på en omväg fara i land på andra Nilstranden, dit hägrarna försvunnit över gräsown, och se till att få dem därifrån, ifall de höllo till vid något vatten där. Min browning fick han låna för att skjuta signalskott, om ångaren skulle synas och förresten, som jag sade, för att försvara sin dyrbara lekamen mot de där pantrarna, som han serverade mig vid alla måltider. Så blev det tyst därute. Blott flodhästarna frustade alltjämt, där de döko upp för att se vart båten tagit vägen.

Om det någonsin förunnas mig att komma tillbaka till Vita Nilen, skall jag alldeles säkert uppsöka det stället. Efter ett par timmar bara var det som en plats på mellandäck i Noaks ark, försåvitt krokodilerna fingo vara med där. Det började med att ett par av de mindre krokodilerna döko opp och »simmade barkbit» utanför östra stranden. Från

En av dem hävde sig över vattnet som för att speja.

mitt gömställe hade jag bara några meter till denna strand och framför mig hela dess sträckning utåt udden. Om de misstänkte något, kunde jag ännu inte veta. De voro strax tre och fyra och fem. Utanför uddens västra sida kom också en. De till synes fullständigt livlösa föremålen i vattnet sköto långsamt, nästan omärkligt, närmare och växte ur vattnet, millimeter för millimeter. Man kunde så väl förstå, att det var på detta sättet de sakta närmade sig de vrickande djuren och kvinnorna, som hämtade vatten i floden, för att plötsligt med en rusning skjuta fram och opp på land och

hugga det utsedda offret. Sedan, den dagen jag äntligen fick hägern i kameran, var där ett vidunder som smög sig fram och gjorde en sådan rusning. Jag fick den på filmen. Men dessa framför mig nu tycktes endast vara misstänksamma. De lågo där som om de väntat, att någon av de stora skulle komma och våga sig i land förut. Naturligtvis var det inte så. Av alla sådana stora vattendjur, sälar och krokodiler enahanda, är det alltid de mindre, som gå upp först. De stora och erfarna dröja till sist. De känna farorna och de ha mera tålamod. Då skymtade något mörkt förbi. En svart fågel med lång gul hals slog till uppe på stranden. En ormhalsfågel. Den flaxade med vingarna för att torka sig efter sitt fiske. Minuten efter kom en till och en dvärgskarv och i sällskap med dem voro plötsligt ett par sporrvipor, var de nu kommo ifrån. Det var som om krododilerna bara väntat på detta. En av dem — åh, han var bra stor, när han kom opp — hävde sig över vattnet som för att speja, medan ett par andra bara »flöto» långsamt in på grundvattnet och »ålade sig» upp genom ävjan med rörelser så krälande, att en ömtålig

Ormhalsfågeln.

De krälade opp som en drakfamilj.

människa skulle känt kalla kårar utefter ryggen av att se det. För mig och mina kameror bakom gräset var det ju bara en beviljad nåd av Allah för varje fot de kommo närmare. Och nu vältrade de sig upp, det ena vidundret efter det andra. Den som kommit först stannade länge ensam närmast gräset, han var inte mer än tjugo steg ifrån mig, men längre ut på udden, där ävjan var sönderplöjd av de väldiga kropparnas tyngd, krälade de opp om varandra som en drakfamilj.

Några natthägrar kommo flygande tysta och satte sig på stranden; vad de skulle härute att göra. De brukade annars sitta sovande i träden dagen igenom. Troligtvis hade Mohammed satt dem på vingarna vid sin panterjakt däroppe. Det där var vårt dagliga gyckel. Men mina åtrådda gråhägrar syntes inte till. Däremot kom en av natthägrarna och satte sig bokstavligen framför näsan på den närmaste krododilen — grannskapet tycktes inte bekymra honom det bittersta —

»En sannskyldig Leviatan.»

och jag fick dem med en försiktig rörelse in i kameran, medan mitt andra öga hela tiden inte ville lämna en bestämd punkt ute i floden. Det kom ett huvud opp där av en helt annan skapnad än de andras. Det var jätten som ville övertyga sig om, ifall terrängen var tillräckligt säker även för honom.

Han var en mera försiktig general. Åtminstone en halv timma låg han alldeles orörlig som om han sov. Men det gjorde han säkert inte. En flock trädänder kommo susande och flaxade ned ute på udden. Det tycktes öka jättens trygghet. Ett smalt band av ryggen blev synligt ovanför vågorna, så den väldiga stjärtens taggar, och nu gled han in mot de andra med samma långsamhet som ett ångfartyg mot en kaj. När han sköt upp i ävjan, och kroppen började synas hel över de kravlande tjocka armarna — ty de liknade mera armar än begreppet ben — hade jag klart för mig, att detta var en av de berömda femmeterskrokodilerna, som någon

gång brukade stå avbildade skjutna på en expedition. Sedan mätte jag avståndet mellan några grässtrån, där han haft näsan, och en dyklump, där stjärtspetsen legat. Det var nära aderton engelska fot. Och ändå var det inte genom längden han imponerade utan genom denna bålstora kropp, som närmast påminde om en kringstjälpt båt. Jona hade så ledigt fått rum därinne. Där han vältrade opp bland de andra, vilka var för sig gott kunnat bli färdiga med en människa, var han lika stor som tre, fyra av dem tillsammans, en sannskyldig Leviatan.

Synen av dessa bepansrade och ändå så mjuka vidunder saknade jämförelse med något annat nu levande djur. De voro ett slags varelser alldeles för sig själva. De sågo så sävligt slöa ut. De rörde sig långsamt och tungt. Men de kunde göra ett kast mot varandra med en fisks snabbhet, och ve den stackars kalv eller människa om vilken en gång dessa omåttligt starka käftar klippt ihop. Där jätten sköt upp

»Den bålstora kroppen påminde om en kringstjälpt båt.»

på stranden, gledo de svagare motvilligt undan. Någon endräkt rådde där uppenbarligen inte, fastän de kunde ligga sida vid sida.

Egendomlig var skillnaden i deras skapnad. De mindre liknade varandra så att de kunde förväxlas, men åtminstone fyra av de större voro lika olika varandra även för mina ögon, som människor kunna vara det. Att djuren se »personliga» skillnader på sina likar, vilka vi inte alls kunna skilja från varandra, är säkert. Det faller inte oss in att förväxla människor, som vi väl känna och dagligen ha omkring oss. Komma vi in i en främmande folksamling, se vi också strax de olika ansiktena. Men en flock svanar på en damm eller några starar som plocka i gräsmattan äro för oss alldeles lika varandra. Det äro de naturligtvis inte i verkligheten eller för sina likar. En stork känner genast sin maka i en skara och en måse sin i det flygande molnet över häckplatsen. Hur långt detta igenkännande sträcker sig är ett spörsmål värt att undersöka, men säkert hade dessa krokodiler icke blott för varandra utan även för människoögat lika stora yttre skillnader, som människor kunna ha det. Den som om dagen där låg mig närmast, han syns på bilden med hägern, var en krokodil av genomsnitt, sådan man föreställde sig djuret, med en för ett fördomsfritt öga rent av vacker proportion mellan ett långt kraftigt huvud och en välvuxen kropp. En av de andra stora, den som ligger till höger några meter från jätten, där de äro två, hade ett alldeles oproportionerligt litet, spetsigt huvud till en bred oppblåst bål under påfallande klena lemmar. Jätten själv till sist hade ju ett huvud och en bål, som de sista årtiondena — jag vågar tro, att ett sådant djur är femtio, ja kanske bortåt hundra år gammalt — tycktes ha vuxit bara på bredd och höjd, grovt tillyxad som kroppen på en yrkesbrottare. Och

Två av de värsta.

det var helt säkert inte endast det yttre som var olika, utan också kynnet. En fången krokodil kan måhända bli rentav tillgiven för matens skull. Men dessa större gåvo verkligen ett intensivt intryck av feg ondskefullhet. Bland all den övriga tvivelaktiga sporten att döda dessa godtrogna djur, av vilka landet härnere vimlade, förstår jag, att det kan vara lockande att noggrant slunga in en liten stålmantlad blybit i den där enda riktigt ömtåliga fläcken bakom det lurande gröna ögat på ett sådant vidunder.

Nu efteråt, när jag har dem på bilder och på filmen, där de kräla som i verkligheten, är det »fornöjeligt» att se hur människor kategorisera sig själva vid anblicken av dessa djur, vilka väl på grund av någon urskyddsinstinkt måste framstå för den enklare hjärnan såsom avskräckande, alltså i vår tids mun »fula», ehuru många människor ibland oss ganska visst äro mera vederstyggliga.

Skedstorkar och tantalusstork bland skaror av nunneänder.

En jägare och sportsman utbrister: »De äro storartade!» Och skåningen tillägger: »Det är ju ena jäkla djur!»

Förnämt lugna människor säga begrundande: »Så egendomligt och intressant att se dem.»

Mycket unga kvinnor säga bara: »Hu då!» Men en hederlig svensk torpare är genast färdig med domslutet: »Tvi, det var lett!»

Och det får ju medgivas, att bredvid fåglarnas smäckra form och mjuka rörelser voro de stora kräldjuren mindre till sin fördel. Där kommo i en hast så mycket fåglar farande, att jag bara inte visste, hur jag skulle vända kameran. Mörka bruna trädänder susade i långa band över floden och landade uppe på den soltorkade ävjan, där de trippade på sina egendomligt höga ben. Deras bleka ansikten inom

De sutto som bildstoder framför krokodilernas tänder.

nackens mörka dok gav intrycket av nunnor. Natthägrar, den ena efter den andra, svepte ned på runda mjuka vingar och sutto som bildstoder framför krokodilnäsorna. Vita skedstorkar med näbbar som långa tårtspadar och musselstorkar med näbbar som en tång, alltid öppen på mitten. Ett par stora tantalusstorkar med skära nakna ansikten ställde sig mitt ibland de andra och började putsa näbbarna med foten. Nu blev det mera liv i krokodilerna. Det är ingen tvekan om att fåglarna för dem voro ett bevis på trygghet, som de rättade sig efter. Några av de mindre sköto längre upp på land. Jätten gled plötsligt ut i floden igen. Han for åstad som ett skepp från stapelbädden. Ett ögonblick tänkte jag, att det var något på tok. Men han hade en annan avsikt. Han hade en favoritplats just där den

närmaste låg emot mig. Den hade ändrat läge ute i ävjan just då och vred sig alltmera, när den store kom. Det oerhörda huvudet sköt långsamt fram över ytan. Sannerligen kom inte besten rätt emot mig. Försiktigare än jag väl någonsin hållit i en kamera, vred jag de små kinoobjektiven efter hans rörelser. — Vad det är lätt att filma mot att jaga sig till en god plåt av ett djur! Alltjämt kom han närmare. Nu förstod jag avsikten. Han ville ha den andras plats. Han höjde det oformliga huvudet med en tvär krök på nacken, så att han verkade häst. Den väldiga taggiga stjärten restes över vattnet i båge. Ögonen glittrade kinesiskt smala. Och så klippte han med käftarna i vattenytan, så att det stänkte omkring, en gång, två gånger. Han var den fullständigaste bild av ondskefullhet som kan tänkas. Den mindre geliken strök också på foten. Men jätten gjorde en gir

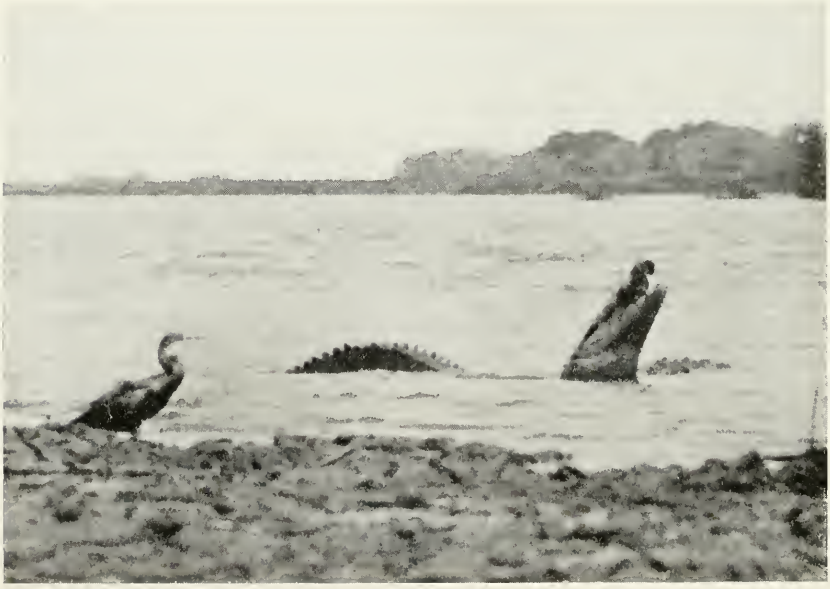

»Han reste sig med gapet öppet som en tjutande hund.»

»Han skred belåtet upp på stranden med näsan in bland hägrarna.»

och gick upp innanför. Han ville alldeles köra av antagonisten. De voro så mänskliga de båda, som inte unnade varandra ävjan att ligga på. Då reste sig till min häpnad den svagare ur vattnet med gapet öppet som en tjutande hund, och ur detta gulgröna gap pressades fram ett fullkomligt avgrundsläte, ett vrenskande vrål, som trotsar beskrivning. Men Leviatan skred bara belåtet upp på stranden med näsan in bland sällskapet av natthägrar, vilka inte bekymrade sig mer om hans fruktansvärda vapen än om där kommit en mask krypande. Och ett par mindre krokodiler sköto upp i stranden tätt bredvid honom, som om de sökt hans skydd. Det var en syn så full av gåtor att lösa och det var den mest intensiva tavla av tropikens Afrika, med den bleka väldiga flodens hav som bakgrund ut till synranden i norr.

»De voro så mänskliga de båda, som inte unnade varandra ävjan.»

En helig ibis, bländvit med sitt nakna svarta huvud, kom gående in bland de andra. Tantalusstorken kom fram och ställde sig som en skiltvakt. Ute på udden sprungo de båda sporrviporna omkring, vaksamma och beskäftiga bland den övriga fågelmenigheten. De sprungo alldeles in bland krokodilernas näsor, plockade efter smådjur i ävjan och voro aldrig riktigt stilla. Oansenliga voro de också, så att jag kunde inte få dem nära nog i kameran. Just då inträffade något, som fördärvade återstoden av dagen. Det var väl knappt fyra timmar skådespelet varat. Då hördes till min förskräckelse människoröster väster om mig ute på floden, de kommo närmare, och där, bakom gräsdjungelns utlöpare på udden, kom nu en av dessa flottar av trädstammar gungande, med vilka de svarta driva utför floden för att sälja både virket och sina övriga alster till folket nere i de trädfattiga landsträckorna och sedan taga apostlahästarna hem till sitt land

»Tantalusstorken som skiltvakt.»

igen. De fyra karlarna höllo någon högljudd palaver. Det hade blåst upp, och det var ett öppet gatt av floden framför, där vågorna motade dem. Och så stakade de långsamt men säkert hela härligheten på grund utanför min och krokodilernas udde och lade sig ned på sina pinnar att sova. Fåglarna och krokodilerna ägnade de naturligtvis varken en blick eller en tanke. Men de olika storkarna reste på halsen och — nu föll det mig in vad de små fåglarna hade för uppgift — sporrviporna började springa oroligt fram och åter med gälla skrik, ju närmare flotten kom. Slutligen lyfte de, innan de andra stora fåglarna egentligen visade någon ängslan, och i samma ögonblick sköt jättekrokodilen ut i floden och försvann som en torped. De andra större följde efter. Alla de olika storkarna tittade sig omkring, förstodo att detta var en signal och flögo bort. Med dem surrade »nunneänderna» åstad. De mindre krokodilerna, som lågo närmast mig, reste

på huvudena för att se vad det var. De sågo ut som stora grodor. Så döko de också, och av hela »paradiset» återstod bara några tröga natthägrar på dyn och »de simmande barkbitarna», vilka nu döko upp den ena efter den andra långt ute i vågorna, där de knappt syntes, men där deras periskop noggrant följde vad som skedde på land just då.

Ut ur gräset vågade jag mig naturligtvis inte. Det skulle varit mycket farligare för en nästa dags möjligheter än om hela dahabian kommit seglande upp. Vilda djur kunna uthärda att se en fara nalkas. När den är borta igen, äro de lugna. Men det väcker deras förskräckelse om man ur ett försåt plötsligt dyker upp mitt ibland dem. Här var bara att vänta och se. Förresten voro mina plåtar och film nästan slut igen. Men det där med sporrvipornas flykt, när flotten kom drivande, var ett problem. De hade givit verkliga signaler. Redan i Egypten såg jag, att sporrvipan var en av de få vaksamma fåglarna, och nu rann det mig i minnet, att någon forskningsresande skrivit, att hon var den verkliga krokodilväktaren. Alla veta, att det av gammalt finns en fågel som heter så. Det är en liten vacker strandlöpare, svart och vit och laxfärgad, om vilken det berättas, att den är krokodilens väktare för fara och att krokodilen på stranden öppnar sitt väldiga gap för att de små orädda fåglarna skola plocka bort matresterna mellan hans tänder. Det är väl möjligt att det är så. Någon lyckas väl en gång i tiden fånga en fotografi därav som bevis. Men vid Vita Nilen, där båda fåglarna funnos, fastän sporrvipan var långt vanligare, såg jag aldrig krokodilväktaren hos krokodilerna. Han brukade gå ensam vid de svartas båt- och fiskeplatser och söka föda på stranden. Men var det fanns några krokodiler, där tycktes däremot sporrvipan vara allestädes närvarande. Av

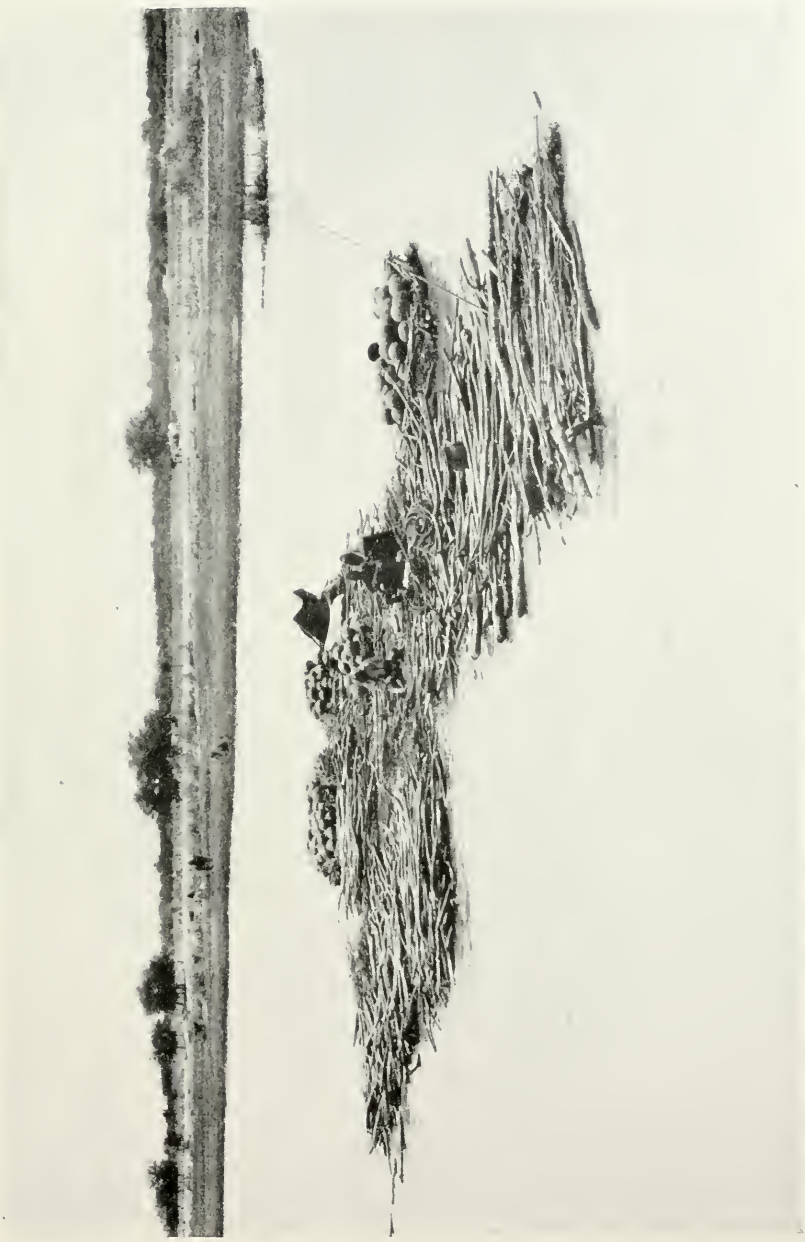

Ett handelsfartyg på Vita Nilen.

12†—222723. *Berg, Med tranorna till Afrika.*

afrikanerna var hon den vaksammaste fågeln på platsen. Även om hon inte alltid flög först, visade hon före de andra, att hon såg något nalkas, och hennes skarpa kvittrande skrik skar igenom alla andra fåglars läten som en omisskännelig signal. Som naturlig tandläkare på krokodiler lyckades jag aldrig få se henne uppträda, men vi råkas kanske igen. Man får tålmodigt bida och vakta i veckor för att se sådant hända framför kameran. Däremot behövde jag den dagen inte vänta så länge som jag fruktat på mina svarta. Mohammed, som hade en syn utan like, kom som en hök över de stackars karlarna ute på flotten. De sovo tydligen de rättfärdiges sömn, när han kom roende upp med sin nakna trupp. Jag kunde se honom stiga i land på träbitarna i sin fotsida mantel och väcka dem. Han kommenderade och skrek som en amiral på ett äntrat fartyg. Krokodilpannorna försvunno i flodens djup. Alle man därute fingo stakar i händerna, och flotten gled bort mot okända öden, medan Mohammed kom roende upp och hämtade mina krokodilfilm med en min, som om han besegrat en fientlig negerstam. Men tanken på, hur flotten skrämt de åtrådda djuren i »sjön», gjorde, att vi genast stack segel på dahabian, hon låg väl synlig tvärs över floden, och seglade upp henne under stranden söderut och läto henne gå till ankars där för natten. Där stod tät »thorn-bush» ända ned till vattnet, och gräsdjungeln borta på ön skymde henne för udden.

Det blev en orolig natt. Troligtvis hade en panter slagit något djur uppe i skogen och en hop hungriga hyenor infunnit sig för att få en bit med, ty där var ett kattrakande och morrande och ylande kring midnatt, så att ingen människa skulle haft lust att gå dit. Genom den stilla natten hördes till och med trampet av bestarnas fötter på den hårda

»De sågo ut som stora grodor.»

marken, och långt borta på andra sidan Nilen ylade andra hyenor, som hörde kalaset, men inte kunde komma dit för krokodilerna. Men inte nog med det. Efter midnatt började några flodhästar dyka opp omkring båten oupphörligt med ständigt frustande och med ett vrål, som sade att de voro uppretade. Det var oförståeligt. Vi hade ju flodhästar i närheten jämt. De, så långt jag sett, harmlösa och nyfikna väldiga djuren brukade gärna på avstånd dyka upp efter roddbåten och frusta och grymta som åt något misshagligt. Men här hördes det så tydligt, att de voro ursinniga. Mohammed kom också och menade detsamma. I mörkret kunde vi inte se dem. De voro än här, än där omkring oss, efter ljudet att döma ibland inte ett stenkast från båten. Jag hade min bädd under moskitonätet på däck för att uthärda värmen, och när det tycktes omöjligt att få sova, var jag ute i mörkret

och letade reda på några tomflaskor och kastade efter ljudet, där kolosserna döko opp. Men det märkte de inte ens. Till slut ledsnade jag och gick ut igen och sköt ett par browningskott för att få nattro. Det hjälpte för en kvart. Sen var det samma visa. Blandat med hyenornas ylande långt borta och de millioner syrsornas sång från alla stränder var det en fantastisk afrikansk konsert i den lugna, heta natten.

Först när det dagades fingo vi lösning på gåtan. Där låg en harpunerad flodhäst och dök omkring oss. Den släpade i en lina ett grovt träblock, som alltså var harpunens flöte. Och omkring den, på avstånd, reste sig ständigt igen en mycket större flodhäst, en gammal hanne, med hela det oerhörda huvudet ovanför vattnet, som för att se detta fruktansvärda, och utstötte ett vrål, som var det mest intensiva uttryck för harm och ängslan.

Det var lätt att fatta vad detta innebar. Shillúknegrerna hade harpunerat honan om kvällen, när hon gick upp att beta, och, som de bruka, låtit henne gå med harpunen och flötet för att trötta sig till döds. Det är bara att följa efter och vänta, tills krafterna svika om ett dygn eller två. Och hannen, ursinnig inför honans ångestläten, men ändå förskräckt inför detta övermäktiga och oförståeliga, följde henne överallt för att se vad detta var och om hon inte kunde bli fri. De hade simmat omkring så hela natten. Där måste ha varit flera, av lätena att döma, fastän de inte syntes nu. Att det arma harpunerade djuret stannat just i vår närhet är mig oförklarligt, ty det var större bredd på floden strax åt norr. De svartas mening, att flodhästarna dykt omkring dahabian med någon avsikt att anfalla och hämnas, tror jag då inte riktigt på. Kanske var det djupare vatten, där vi gått till ankars. Gång på gång dök huvudet upp med ett

plågat frustande läte, så nära att jag genast kunnat göra slut på eländet, om jag bara haft en studsare och — naturligtvis en jaktlicens. Nu kunde jag inte göra någonting annat än att taga filmkameran och söka fasthålla några scener av detta slags djurplågeri, som ännu många år kommer att ostört bedrivas i denna del av världen, liksom valslakten i Ishavet, medan det i andra delar är dryga böter på att aga en olydig hund eller att prygla en tjuvskytt, som skjuter fågelhonan från de späda ungarna. Den framtida djurskyddsrörelse, som inte försvagar sin goda sak med sentimentala adjektiv, kan begagna den filmen som avskräckande exempel. Men det skall även berättas hur det hände.

En rad shillúknegrer kommo springande på stranden, när de sågo dahabian. De trodde, att det var en av jaktexpeditionerna, och skreko till oss att inte skjuta på deras byte, som i så fall kunde sjunka och gå förlorat. Emellertid försvunno djuren utåt gattet i norr. Negrerna följde efter. De rodde i en smal ökstock tätt längs stranden, där inte flodhästarna kunde komma åt dem. Det händer ibland, att de lyckas vända opp och ned på hela sällskapet, och när vi efter en stund fått kamerorna i lillbåten för att ro bort till krokodilerna igen, styrde de svarta roddarna först tvärs över till ön och ströko sedan noggrant ned utefter dess strand, medan de oupphörligt vände på huvudet för att se efter flodhästarna, som nu hördes frusta långt borta.

Det var tomt på udden, när vi kommo dit. Inte en fågel syntes utom sporrviporna, som skrikande flögo därifrån. Men ute på flodens yta flöto ett par av de simmande barkbitarna. Ingen människa, som ej vetat om »underredet», skulle misstänka dem för att vara något annat. Min åtrå stod alltjämt till gråhägrarna, vilka dagen förut bara lyst med sin

frånvaro, och så snart mina kameror kommit i ordning under gräset — gode Mohammed vad det nässlades på händerna! — fingo de svarta draga sina färde. Blott en fick order att gömma sig i gräset söderut på ön och komma på signal. Mohammed med sin trupp stack ånyo ut i östra strandens djungelmarker för att se efter hägrarna, om de nu inte redan hade rest till Trolleholm. Men den dagen var det ännu omöjligare. Knappt hade sporrviporna kommit tillbaka och de första fågelflockarna slagit ned på udden, någon krokodil hade ännu inte hunnit opp i land, så hördes det skrik och hojtande norrut på floden, och sannerligen, när jag kikade ut genom en springa, där kom shillúkkanoten tvärs över Nilen, bogserad av den harpunerade flodhästen. Man måtte tänka vad man ville om jaktsättet. Rädda voro de inte därute. De hade kommit åt att paddla fram och fästa en lina i harpunflötet. Den linan hade de, som jag sedan hörde, dessutom varit uppe och lånat av amiralen på dahabian. Flodhästen, ursinnig och förskräckt över denna nya tyngd, släpade kanoten över floden, så att vattnet forsade om stäven. Gång på gång kom djuret upp, frustande av smärta och ångest, och gick i djupet igen för att befria sig från plågoandarna. En av de svarta styrde med en åra. Den andre stod upprätt i stäven, balanserande som en skidlöpare på den smala farkosten, och höll ett harpunspjut berett att kasta, när flodhästen dök upp. Slutligen nådde han, först med ett, så med ännu ett spjut. Det var tydligt, att djuret var utmattat, de båda karlarna höllo emot med årorna, de voro just över det grund, som gick ut från udden framför mig, och i ett nu blev det fullt av springande negrer i min kamera. De kommo rusande genom gräset, ut på udden, ut i vattnet, utan hänsyn till alla krokodiler. De kastade en lång lina ut till

Spjutkastaren.

karlarna i båten, vilka kvickt gjorde fast den om ett av flötena, och nu var bytets öde beseglat. Alle man kom till linan, pojkar och långa karlar om varandra. Med kniven skar jag mig ut och kröp upp med min kamera. De svarta trodde väl, att det var en ande från en annan värld. Men de voro så »uppe i det» med sin fångst, att de bara tittade ett ögonblick. Så fortsatte denna dragkamp på liv och död. Att skildra den är bara vedervärdigt. Det dödsplågade djuret halades in steg för steg, fick nya harpuner i den sargade kroppen, tills det var nog nära för att en av karlarna kunde smyga sig försiktigt ut i svallet och hugga ett spjut i den blottade nacken. Gång på gång högg han. En annan lopp till och försökte. Blodet vällde ut i det grumliga vattnet och svallade upp, så att stranden blev röd omkring. Men det stora djuret kunde inte dö av det. Det bara vältrade sig i sina plågor och bet ursinnigt om trädstyckena, medan de

Den döda flodhästen halas i land.

svarta satarna hoppade omkring på stranden som avgrundsandar, tills det tunga huvudet med de förskrämda oförstående ögonen äntligen kom opp så nära, att en grov kula ur min browning kunde göra slut på eländet. Men länge ännu fortsatte de svarta karlarna att hugga sina spjut i det skälvande köttet, och pojkarna vågade sig fram för att pröva, om de mäktade sticka en harpunspets genom huden.

Nu vare det långt ifrån mig att vilja framhålla dessa vildars harpunjakt som mera avskyvärd än en stor del av den meningslösa slakt på utdöende högdjur, som vita män bedriva för vinnings skull eller för sitt höga nöje, under täckmantel av att tjäna vetenskapen. Tvärtom är det säkert en manligare idrott, när en naken vilde i skymningen smyger sig inpå en betande flodhäst och hugger ett stycke järn i honom — och han gör det dessutom för nödvändig födas skull — än när en vit afrikan går ut för att skjuta två licenselefanter om året och sälja elfenbenet. Men så som ihjälplågandet av det harmlösa djuret skedde för mina ögon där, var det en

människogärning på den blodröda stranden i Afrika nästan lika vämjelig som gärningarna vid de gröna borden i Europa.

Dagen förut hade solen lyst därute över en paradisets tavla av de vackra tropiska fåglarna, vilande tryggt bland krokodilernas pansarjättar. Och nu —! Borta alltsammans! Bara det sargade döda djuret i strandens blodiga ävja. Människan hade uppträtt på arenan.

Försvunna i det blå mina åtrådda hägrar. När krokodilerna skulle våga sig dit igen, visste allenast Allah. Helst hade jag den kvällen stuckit segel och farit från alltihop, så mycket mer som storkarna tågade norrut i allt tätare förband under himmelen, men när vi skulle ro bort svävade redan några mörka gamar över ön och floden. De väntade byte. Där låg nu hela shillúklägret på stranden mitt emot ön. De hade släpat upp flodhästen, och dit skulle alla kringboende svarta samlas som flugor dagen efter för att hålla köttfest. Då skickade jag Mohammed dit att förhandla med lämpliga medel, och morgonen efter, när vi kommo, drog den samlade menigheten till sitt land igen, sedan överlevorna av flodhästen släpats upp på udden på samma fläck, där den stupat dagen förut inte tjugo steg från mitt grässkjul.

Det tog inte tio minuter från det ögonblick mina svarta försvunnit, förrän den förste gamen susade ned. Ett par vithalsade kråkor och en snyltglada kommo på samma gång, och efter ytterligare tio minuter — jag såg noga på klockan — var hela fläcken så full av gamar framför mig, att jag inte rätt visste, vart jag skulle vända kameran. Så gick det alltså till i Afrika. Med ett stilla löje mindes jag alla mina förgävesförsök att komma åt havsörnarna därhemma. På senhösten, när det var kallt i skären och tomt efter fågel och jag visste, att de voro hungriga, de fyra gamla Björksundsörnarna,

som inte ens för isen vilja lämna sin hemtrakt, hade jag lagt ut en hel älg åt dem på en öde klippa i deras hav, där de sällan sågo till en människa. Och vad gjorde de? De kretsade över den dag efter dag. De sutto varje morgon på sina utsiktsträd och spanade. De ville så gärna. En strykande kungsörn for dit och åt efter en snöstorm, och korpen bosatte sig på skäret och kraxade ut oss, när båten kom förbi. Men de gamla havsörnarna fick jag allt vänta förgäves på i tre veckor. Och här — dessa väldiga rovfåglar, som voro större än någon örn och troligen lika skarpsynta — man lät de svarta kasta ut några köttslamsor, och inom en kvart susade de ned från alla håll och klevo omkring en som tamhöns. Det var bara att välja med kameran, vilken man ville ha en bild av, och slutligen måste jag hoja till bestarna bakom min gräsvägg, ofta utan önskad påföljd, för att inte en av de stora enfaldiga fåglarna skulle dölja de andra med sina vingar eller för att någon skulle »se upp med en glad min». De bilder, som falla mellan bladen här, äro inte tjugondelen av skörden den dagen. Det uppenbarade sig nämligen sedan, att min kära jaktkamera under den tropiska hettan »slagit sig», så att den viserade falskt, och flera hundra negativ måste kastas såsom »oskarpa», just där skärpan skulle legat. Några av dem äga kanske något av denna »konstnärliga oskärpa», som den nutida fotografien strävar efter. Men ett olycksöde måste ju någon gång korsa vägen, och »skrapbilderna» här få ge vad de kunna av de intressanta djuren. Ty intressanta voro de att se, dessa utpräglade tropikens livsformer.

Den första som kom var en vithuvad gam. Efter honom brusade luften under de väldiga vingarna av en rad örongamar, med skalliga rynkiga huvuden. De äro de största och starkaste, som en efter en, där de susa ned hungriga och vresiga, jaga

»Om Hades haft en bevingad Cerberus, skulle det varit denna avgrundsfågel.»

undan de föregående från bytet. Ingen befjädrad varelse i världen har jag sett med ett så verkligen avskyvärt utseende. Om Hades haft en bevingad Cerberus, skulle det varit denna sannskyldiga avgrundsfågel. De sotbruna enfärgade vingarna svepte in gestalten som i en mörkrets mantel omkring det nakna köttfärgade huvudet, där rodnaden steg till blåhet i huden, när fågeln blev uppretad. Och retade blevo de, när marabuterna kommo. Men först infunno sig ännu flera slags gamar. Ett par gasgamar, smalare och svagare i kroppen, fast större än en kungsörn redan de. Med sina vitulliga långa halsar i de blekbruna kråsen hade de något ormlikt över rörelserna. Likaså deras närmaste anförvanter, de innerafrikanska gåsgamarna eller Rüppellsgamarna — vad det är löjligt att behänga djur med mänskliga privatnamn —, vilka kommo flera stycken och lyste bland de andra med sina ljusfläckiga vingar. Sist bland alla kom en bjässe, som jag trodde var en örongam, störtande ned bland det frossande följet, körde undan flera stycken och satte sig att äta i sällskap med en örongam och en vithuvad. Det mörka dunet på hans huvud tvang mig att rikta kameran dit och få de tre på en bild. Ty om jag såg rätt, var det den väldige kapuschonggamen, som vetenskapen icke kände till från denna del av Afrika. Det visade sig sedan, att det verkligen var han. De runda näsborrarna äro hans kännetecken till skillnad från örongamen, som har vertikala. Hade jag nu skjutit en sådan fågel och införpassat skinnet till ett museum, kunde man om femtio år, eller för all del tidigare, ha betvivlat att han var funnen just här. Det står många till fyndorten falska fåglar både i museerna och i de vetenskapliga verken. Men bilden tillsammans med de båda innerafrikanerna och på samma lätt igenkännliga strand, där förut de stora krokodilerna och de egenartade tropiska fåglarna

Det var verkligen kapuschonggamen.

och senare marabuterna äro närvarande, torde utgöra ett ganska oantastligt bevis för att denna gam är funnen under en så sydlig breddgrad, vilket är intressant, ty han är annars en sydeuropeisk och nordafrikansk fågel, som knappast flyttar, och detta var vid Vita Nilen, rakt innanför Abessinien. Jag berättar detta endast som stöd för tanken, att det i enstaka fall kan vara väl så klokt att använda kameran »i vetenskapens tjänst» som dumdumkulan.

Varifrån kommo nu alla dessa gamar? Dagen innan flodhästen blev dödad, syntes det inte en enda. Dessa benådade flygare måste simma hart när osynliga i rymdens höjder, och när så en över en plats ses draga samman sina vingar och rusa ned, varsnar närmaste gam den välbekanta störtflykten och skyndar samma väg för att se vad det gäller, varefter nästa varsnar hans brådska och så vidare, till dess alla gamar inom kvadratmilen på en stund äro där. De som råka vara på

marken eller sitta i träden långt borta se naturligtvis också »rusningen» och följa efter.

Vår obenägenhet att fatta, att det finns de som se längre än vi själva, må väl vara orsak till att man förr i tiden trodde, att gamarna från dessa himmelens höjder, där våra ögon många gånger ej kunna urskilja dem, funno ned till bytet med hjälp av ett fint väderkorn. Det är uteslutet. Att de kunna ha ett luktsinne vågar jag ej förneka, men det är deras underbara synskärpa, vilken de ha gemensam med många andra fåglar, som tillåter dem att urskilja föremål över avstånd, som synas oss orimliga. Att flertalet därvid inte se till själva bytet, utan blott följa »rusningen», blir ännu troligare, därför att det kan dröja något, innan de första infinna sig, men äro de bara där, så komma de andra som skott.

Senaste vetenskapliga undersökningar[1] ha visat, att det gula och gulröda i många fåglars näthinna ger dem en skarpare fjärrsyn än flertalet andra varelser, därigenom att de under rött och rödgult framkallade strålarnas långa ljusvågor bättre genomtränga det dis, solrök eller över huvud den oklarhet i de jorden närmaste luftlagren, som den som flugit på större höjder så väl vet är till hinders både för människans och kamerans öga, när det t. ex. gäller att urskilja eller fasthålla en trupp soldater på ett fält eller en fågel som flyger under aeroplanet. »Dessa färgfilter», säger den tyske vetenskapsmannen, »ha flyttfåglarna att tacka för, att de även vid oklart väder kunna se den afrikanska kusten, redan när de befinna sig över Italien.» Det var denna avundsvärda synförmåga de ägde, både gamarna, som på några minuter samlats kring mitt gömsle, och de vita storkarna, som de

[1] Dr Hans Henning: Optische Versuche an Vögeln und Schildkröten über die Bedeutung der roten Oelkugeln im Auge. Pflügers Archiv für die gesamte Physiologie des Menschen und der Tiere, Band 178. Berlin, Springer, 1920.

dagarna seglade norrut i skyn så högt, att de just kunde skönjas. Marabutstorkarna, som ramlade ned bland gamarna just då, hade förvisso också denna fjärrsyn. Ty om deras närvaro i landskapet hade jag sen flera dagar inte haft någon aning. Den första kom inte, förrän det var minst trettio gamar på stranden, men efter en kort stund voro de åtta stycken där och blandade sig hastigt i leken. Vinden var som vanligt nordlig och de bålstora fåglarna måste stryka tätt över mitt huvud, när de skulle landa. Det prasslade i mitt tunna grästak av trycket, när de brusade förbi. När man såg deras tunga kroppar och hörde tyngden i vingslaget, var det svårt att tro att det verkligen var samma fåglar, vars vita undersidor kunde tindra som stjärnor i solen mot det blå, när de simmade på omätlig höjd utan ett vingslag. Där de stodo på stranden, voro de verkligen nästan, som lappen sade om tranan, »stora som en människa», och kostliga sågo de ut i sina vita västar, med blågrå frack och ett ansikte som en gammal skallig sprätt.

Marabuten vore ett ämne för en hel bok för den som kände honom. Alla som befarit det inre Afrika ha sett honom, men blott två vita män känner jag, som stått under hans bo i de ödsligaste vildmarkernas jätteträd. Han är, som det brukar stå om män i »framskjuten ställning» — »en personlighet av stora mått». Det fanns särskilt en som jag fäste mig vid och följde med kameran. Han var påtagligen en äldre erfaren herre och stamgäst på slika kalas. Han kom först, och han lämnade sist lokalen. I sin min och hela sitt utseende var han en avbild av dessa viktiga folkvälgörare, som i sin egen självbelåtenhet stå över partierna. Men där han övervakade och lämpligt tuktade gamarna, var han storartad. Han hade också maktmedel i ett näbb som en plogbill. Den ena minuten stod

»Den ena minuten stod han mitt uppe i gamhögen.»

han mitt uppe i gamhögen som för att se, att allt gick riktigt till. I nästa gick han omkring med omåttligt långa steg och inspekterade. Utan brådska men också utan tvekan klev han fram och tog »brödet ur munnen» på gamarna. Någon av de största bredde väl ut vingarna över sin köttbit och högg omkring sig och reste fjäder. Då ställde marabuten sig bara över honom och tittade lugnt på med sina plirande bruna ögon, och han såg inte ut att ha något i sinnet, förrän det oerhörda näbbet med en gång slog ned som en åskvigg mellan gamens klor och högg biten, som nu slungades i luften med ett kast av nacken och försvann innanför den nakna krävans påse med ett enda slukande.

Där utspelades så mycket som inte får rum att berättas här. Han var så slug, den gamle herrn. Där fanns en örongam, som i storlek »gick utanpå» de andra. Marabuten och han voro som två stormakter. De gingo helst ur vägen för varandra med väpnad neutralitet. Så lyckades gamen slita

till sig en flodhästtarm ur det allmänna tumultet. Han stretade och drog baklänges med fyndet. De andra gamarna omkring höllo sig på respektfullt avstånd. Ingen av dem vågade sig på honom. Men marabuten kom tyst skridande bakom och ställde sig att se på. Jag väntade, att han skulle ingripa, men han putsade sina fjädrar, och dessemellan tittade han intresserat. Gamen slet allt vad tygena höll, och det var starka tyg. Han hoppade och arbetade. Ibland stannade han till. Han orkade inte. Det var en förfärlig hetta. Det vaknade en misstanke. Marabuten bidade sin tid. Han lät gamen förrätta slavgörat att hala ut härligheten, han som hade tång i näbbet och kunde haka fast. Men när det äntligen var färdigt, och gamen gapande av ansträngning beredde sig att begå sin måltid, kom det långa näbbspjutet som ett jehu från ovan i hans rygg, det gick så kvickt så det blev bara sudd på min plåt, och när den förskräckte då hunnit göra sin kovändning för att hugga igen,

»De gingo helst ur vägen för varandra med väpnad neutralitet.»

»*Han lät gamen förrätta slavgörat.*»

hade herr Marabut redan tagit saken om hand och släpade det åtrådda föremålet ut i vattnet för att tvättas, ty det var så hans sed.

Men Nemesis vakade. Ty när han slugt lagt båda ändarna ihop och med en ofattbar snabbhet lät den långa slingan försvinna i sin påses djup, råkade han få det sista stycket som en snara kring undernäbbet. Och där stod han. Han var mig så nära, att jag tänkte öppna en glugg och fråga om han behövde hjälp. Hur han klarade härvan, såg jag aldrig. Där skedde viktigare ting just då, och jag hann inte följa hans vidare öden. I vattnet vid stranden, helt nära mig, kom en av mina efterlängtade hägrar makligt skridande. Och när jag nu kikade utåt udden genom en springa, det hade alldeles undgått mig i brådskan, hade en hel rad krokodiler oförmärkt glidit upp på stranden, och ett stycke närmare mig igen — där stod den åtrådda hägern. Sakta vred jag över en kamera däråt. Bland alla dessa lätthanterliga tropiska fåglar, hur vaksamma voro inte de båda främlingarna. Den närmaste måtte ha märkt mig, ty han försvann, men hägern därute stod kvar. Det var en vit och pärlgrå gammal fågel. Till höger hade han en ormhalsfågel och en marabut och — vad var det för mörkt som

flöt i vattnet bakom marabutens ben? — Det var han, det var den stora krokodilen. Då hade allt detta oväsen ändå inte skrämt dessa »skygga djur» på flykten. De många fåglarnas närvaro hade kanske rent av varit ett tecken, att ingen fara var på färde. Lika omärkligt sakta som gången förut gled jätten mot land. Marabuten gick och det blev fritt att se. Alltjämt flöt det mörka huvudet närmare. Ryggen höjdes ur vattnet. Vart ville han hän? Så som han kom där, hade han ju kosan rätt på hägern. Han tänkte väl inte försöka svälja min fågel? Det var ju orimligt, men det var inte fritt att jag kände oro för denne ende närvarande, som ju kunde vara min landsman. Krokodilen gled stadigt närmare. Tanken att han hade en ond avsikt, fastän han gled så sakta fram, tvang mig att gripa efter kinokameran och

»Han råkade få det sista stycket som en snara kring undernäbbet.»

sätta den i gång. Och det var i grevens tid. Ty med en snabbhet, som ingen kunde ana, sköt han plötsligt fram som en torped. Vattnet forsade om den mörka pansarkroppen. De meterlånga käftarna öppnades över oräknade vassa tänder till ett djävulsgrin, som ofelbart skulle skrämt ett lejon på flykten. Men den lille hägern stod kvar lika oberörd som om där kommit en ko en solig morgon vid Ringsjöstranden. Han rörde inte en fena, medan vidundret sköt förbi honom, så att vattnet sprutade. Ty han begrep, att det var de andra krokodilerna bakom honom som anfallet gällde.

Hur kunde han nu veta det? Var det hans instinkt som talade eller hade han i så många år — det syntes på dräkten att han var en erfaren gammal fågel — styrt samma

»Vad var det för mörkt, som flöt i vattnet bakom marabutens ben?»

»Vattnet forsade om den tunga pansarkroppen.»

kosa från sitt hemland till tropiken, att han kände alla dessa väldiga djur, som hata och döda människan, men aldrig göra de små för när?

För min del tror jag bådadera krävdes till en sådan sinnesro. Ingen människa i världen skulle stått där han stod utan att rygga. Det finns på film, där var och en kan granska det. Men krokodilen, som tömt sin vrede, gled sakta tillbaka ut i floden. Hägern stod där ensam en stund. De andra fåglarna hade flugit bort en och en. Så flög han också, och jag tyckte att det på en gång blev så ensamt bland afrikanerna, som voro kvar. En gam, som inte orkade mer, kom och satte sig framför en krokodil och — där var äntligen krokodilväktaren, sporrvipan, under den fläktande gamvingen. — Det var en lycklig dag! Så bredde gamen ut

Gamen fläktade med vingen över »krokodilväktaren».

sin mantel till tork i solen och somnade med nedböjt huvud. De andra fåglarna hade försvunnit till vila eller nya äventyr. Bara en av de små krokodilerna, han var inte större än jag själv, kröp upp på stranden tätt inpå mig och somnade, han också, med öppet gap. Solen stekte. Mina film voro slut, och jag hade ingenting annat att göra än att tända en pipa till och tänka på hägern och storkarna, som reste till ett land just nu, där det inte var så fördärvat varmt. Hur stod det i den gamla svenska dikten — »så hett skiner solen på Nilvågen ner, och palmerna ge ingen skugga mer . . .»

Då small där ett skott någonstans långt borta. Förskräckt tänkte jag på Mohammed och hans pantrar. Men strax efter hördes årslag i stillheten. Gamen flög, sporrvipan slog alarm och krokodilerna rusade i floden. De svarta karlarna kommo springande genom gräset. Röken av en ångare hade blivit synlig söderut.

Den kvällen stod jag i min kajuta på dahabian och framkallade några plåtar på försök. Det var inte boskapsångaren, som siktats, utan en engelsk sportsman Sir George Abercromby, som kom från Lake Noo med en jaktångare och var nog älskvärd att taga dahabian på släp ett stycke utför floden. Därute hördes ångarens jämna dunkande och porlandet av vatten vid stäven. Nilvattnet var riskabelt varmt för plåtarna, men det var nu omöjligt att inte vara nyfiken på vad dagen givit. Där kom en och annan god bild; det mesta kunde jag som vanligt kasta genast. Så hittade jag en plåt, som verkligen var rolig. Det var tre marabuter, som togos om en bit av flodhästen, medan »den gamle herrn» stod bredvid och tittade på kameraögat, naturligtvis utan att begripa ett dugg. De hade fått tag med näbbspetsen alla tre och höllo en regelrätt dragkamp. Hur de arbetade i hettan

Han kröp tätt inpå mig och somnade med öppet gap.

för denna enda köttslamsa! Där jag stod och såg dem mot det röda ljuset och tänkte på den goda middag, som om en stund skulle bjudas i ångarens moskitohus, kom jag ihåg en måltid vid ett annat engelskt bord och hur marabuten hade det där. Det var en dag i Cairo vid lunch hos lord Allenby, som intresserar sig för fåglar nästan lika mycket som för arméer. Värden berättade händelsen med tranan från Ryssland, som fallit i dervischernas händer i Dongola och vars halsband kalifen sedan visade för den fångne Emin Pascha. Enligt den afrikanska versionen av historien skulle den fångna fågeln på grund av den inskrift hon bar blivit ställd inför regelrätt domstol som spion samt dömd till döden. Har en flyttfågel någonsin vederfarits ett sällsammare öde? Helt visst åtminstone aldrig en trana i Afrika! Just då syntes den för mig omisskänneliga skuggan av en stor, långbent fågel på den soliga terrassen utanför en av salens öppna dörrar, och jag vände mig nyfiken till värdinnan med en fråga, vad det kunde vara för en paradisfågel som fick vistas här. Lady Allenby såg leende åt dörren och visade mig på ett par stolar, som ställts fram för att stänga ingången. — »Det är min mans gode vän», sade hon. »Han väntar på sin lunch därute.» »Den gode vännen» var en tam marabut, och han väntade inte förgäves. När vi kommo ut på terrassen mot Nilen, var herr Marabut där. Bredvid honom stod en nubisk lakej med en tallrik skuret kött och en silvergaffel. Och fältmarskalken tog emot tallriken och gav sin kära fågel egenhändigt med gaffeln bit för bit.

Med bilden i handen kunde jag inte låta bli att jämföra hur de hade det, de olika fåglarna, marabuterna här i Vita Nilens vildmark, vilka höllo dragkamp om en köttslamsa, som de svarta försmått, och marabuten i residensets underbara

De hade fått tag med näbbspetsen alla tre.

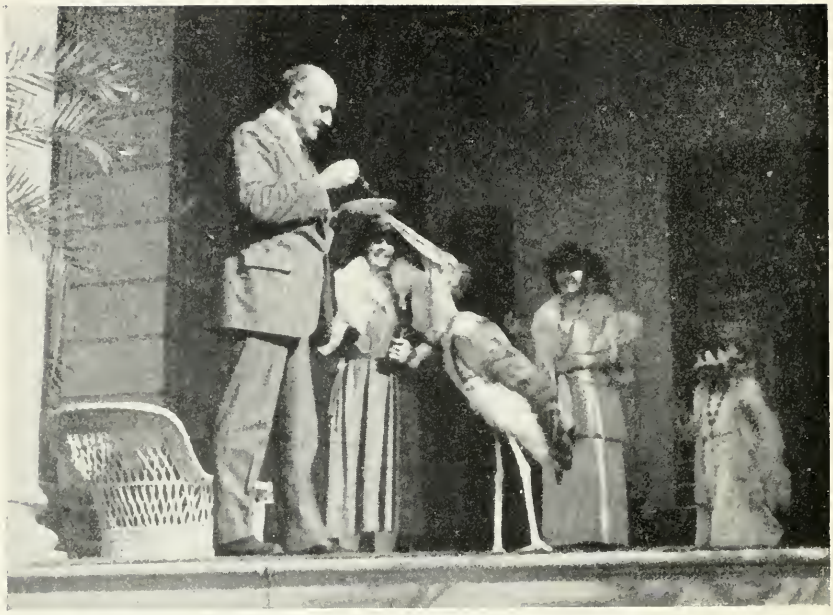

»Han fick sin lunch med silvergaffel var dag av den mäktigaste mannen i Afrika.»

trädgård borta i Egypti land, som var dag fick sin goda lunch serverad med silvergaffel av den mäktigaste mannen i Afrika.

— — —

En vecka senare kom jag till Khartoum och några dagar efter till Egypten. De tusentals flyttfåglar, som fyllt alla stränder Vita Nilen uppför, voro som bortblåsta. När strömmen bryter lös tillbaka, går allt med en brinnande hast. Blott skaror av tranor stodo ännu på bankarna, där det stått härar några veckor förut. I skyn gick dagen igenom storkarnas tåg från Afrikas jord och Nilens vattudalar. De gledo fram i glesa sällskap, tio, femton fåglar i bredd, och bandet från söder till norr kunde långa stunder synas utan början eller slut. Där döko ständigt upp nya bakom

dem, som just kunde skönjas. Små sällskap hade sänkt sig att rasta på stränderna. Men i Nubien voro de som försvunna och i Egypten bara små enstaka flockar. Var fanns de då? — Om skarorna väl togo en annan väg? Min fågelkamera var oregerlig, men det var så lockande att följa med dem, och så for jag över till Palestina för att se.

Det var ökenstorm den dagen. Över Cairo virvlade sanden i moln, och vid Suezkanalen hade bryggan rasat. Och inte nog med det. När vi väl kommit över, svarta och vita blandade som boskap på en båt, gick tåget sönder om natten ute i Sinai öken. Och där stod vi. Men om morgonen hade stormen bedarrat. Det drog en stilla västanvind, himmelen lyste blå som av Medelhavets närhet, och bergen, där de besvärliga tio buden kommo till världen, hägrade i fjärran söder. Och över hela landet från öknen upp mot

De stodo sovande med näbben gömd i krävans fjädrar.

Jerusalem fanns det storkar. De stodo trötta på stranden, där Medelhavets vågor ännu vräkte efter ovädret, och på fälten i Sarons dal, där liljorna spirade ur den vårliga jorden. De voro inte rädda längre, som de varit därnere i tropiken. Uttröttade av stormen, stodo de på fälten, i trädgårdarna, utanför byarnas hus, sovande med näbben gömd i krävans fjädrar. Först i Gaza, där hela nejden doftade av blommande orange, varsnade jag åter en skara i skyn. Men de flögo i linjer. Det hade de inte gjort förut. Med kikaren sökte jag på himlavalvet. Där voro de. De voro för högt för att kännas igen med blotta ögat. Men det var ju en ploglinje däruppe; det var två, i vinkel efter varandra. Det var ingenting att taga fel på. Det var inte storkarna. Det var »Kuorga» — det var tranorna som tågade mot fjärran hemland.

Dem hade stormen alltså ingen makt med, de stora starka fåglarna från landen i norr. De strävade utan rast sin väg fram. När ledaren tröttnade, lämnade han bara sin plats och nästa vingpar sköt förbi att klyva det genomskinliga havet i hans ställe. Och så försvunno de i molnen över de blånande bergen mot Jerusalem. Då tog jag det efter landets sed som ett tecken från himmelen och vände om, ty det hade ju bara varit mitt mål att fara med tranorna till Afrika.

Böcker av

BENGT BERG

Tåkern	*18:e*	*tusendet*
Stora Karlsö . . .	*15:e*	»
Min vän fjällpiparen	*9:e*	»
Måseskär	*3:e*	»
Sällsynta fåglar I	*4:e*	»
Sällsynta fåglar II	*6:e*	»
Sjöfallsboken . . .	*14:e*	»
Genezaret	*8:e*	»
En german . . .	*29:e*	»
Där kriget rasar .	*32:a*	»
De rikas hunger .	*14:e*	»
Hägrar o. Storkar.	*5:e*	»

Pris: häft. 9 kr. 75 öre; i pappb. 12 kr.; i klotb. 12 kr. 75 öre.
Bibliofilupplaga häft. 35 kr.

Norstedt, Sthm 1922
222723

Berg, Bengt
Med trans
NOV 23 193
NOV 30 1935
JUN 10 1938
NOV 3 1938

AMNH LIBRARY
100111212